

Publicatieblad

van de Europese Unie

C 177

Uitgave
in de Nederlandse taal

Mededelingen en bekendmakingen

62e jaargang

23 mei 2019

Inhoud

IV Informatie

INFORMATIE AFKOMSTIG VAN DE INSTELLINGEN, ORGANEN EN INSTANTIES VAN DE EUROPESE UNIE

Europese Commissie

2019/C 177/01	Wisselkoersen van de euro	1
2019/C 177/02	Uitvoeringsbesluit van de Commissie van 14 mei 2019 tot bekendmaking in het <i>Publicatieblad van de Europese Unie</i> van de aanvraag tot goedkeuring van een niet-minimale wijziging van een productdossier als bedoeld in artikel 53 van Verordening (EU) nr. 1151/2012 van het Europees Parlement en de Raad voor de naam „Banon” (BOB)	2
2019/C 177/03	Uitvoeringsbesluit van de Commissie van 14 mei 2019 inzake de bekendmaking in het <i>Publicatieblad van de Europese Unie</i> van een aanvraag tot goedkeuring van een niet-minimale wijziging van een productdossier als bedoeld in artikel 53 van Verordening (EU) nr. 1151/2012 van het Europees Parlement en de Raad voor de naam „Beurre d’Isigny” (BOB)	14

INFORMATIE OVER DE EUROPESE ECONOMISCHE RUIMTE

Toeziethoudende Autoriteit van de EVA

2019/C 177/04	Uitnodiging om opmerkingen te maken overeenkomstig artikel 1, lid 2, van deel I van Protocol 3 bij de Overeenkomst tussen de EVA-staten betreffende de oprichting van een Toeziethoudende Autoriteit en een Hof van Justitie over staatssteunvraagstukken	27
---------------	---	----

NL

V *Bekendmakingen*

BESTUURLIJKE PROCEDURES

Europees Bureau voor personeelsselectie (EPSO)

2019/C 177/05	Aankondiging van vergelijkend onderzoek	55
---------------	---	----

PROCEDURES IN VERBAND MET DE UITVOERING VAN HET GEMEENSCHAPPELIJK
MEDEDINGINGSBELEID

Europese Commissie

2019/C 177/06	Voorafgaande aanmelding van een concentratie (Zaak M.9323 — RheinEnergie/SPIE/TankE) — Voor de vereenvoudigde procedure in aanmerking komende zaak ⁽¹⁾	56
2019/C 177/07	Voorafgaande aanmelding van een concentratie (Zaak M.9328 — Platinum Equity Group/Multi-Color Corporation) — Voor de vereenvoudigde procedure in aanmerking komende zaak ⁽¹⁾	58

⁽¹⁾ Voor de EER relevante tekst.

IV

(Informatie)

INFORMATIE AFKOMSTIG VAN DE INSTELLINGEN, ORGANEN EN
INSTANTIES VAN DE EUROPESE UNIE

EUROPESE COMMISSIE

Wisselkoersen van de euro ⁽¹⁾

22 mei 2019

(2019/C 177/01)

1 euro =

Munteenheid		Koers	Munteenheid		Koers
USD	US-dollar	1,1171	CAD	Canadese dollar	1,4952
JPY	Japanse yen	123,27	HKD	Hongkongse dollar	8,7692
DKK	Deense kroon	7,4680	NZD	Nieuw-Zeelandse dollar	1,7173
GBP	Pond sterling	0,88280	SGD	Singaporese dollar	1,5399
SEK	Zweedse kroon	10,7600	KRW	Zuid-Koreaanse won	1 329,30
CHF	Zwitserse frank	1,1252	ZAR	Zuid-Afrikaanse rand	16,0504
ISK	IJslandse kroon	138,50	CNY	Chinese yuan renminbi	7,7108
NOK	Noorse kroon	9,7598	HRK	Kroatische kuna	7,4260
BGN	Bulgaarse lev	1,9558	IDR	Indonesische roepia	16 225,88
CZK	Tsjechische koruna	25,793	MYR	Maleisische ringgit	4,6756
HUF	Hongaarse forint	326,54	PHP	Filipijnse peso	58,610
PLN	Poolse zloty	4,3038	RUB	Russische roebel	71,7625
RON	Roemeense leu	4,7625	THB	Thaise baht	35,686
TRY	Turkse lira	6,8110	BRL	Braziliaanse real	4,5163
AUD	Australische dollar	1,6221	MXN	Mexicaanse peso	21,2345
			INR	Indiase roepie	77,8600

⁽¹⁾ Bron: door de Europese Centrale Bank gepubliceerde referentiekosten.

UITVOERINGSBESLUIT VAN DE COMMISSIE

van 14 mei 2019

tot bekendmaking in het *Publicatieblad van de Europese Unie* van de aanvraag tot goedkeuring van een niet-minimale wijziging van een productdossier als bedoeld in artikel 53 van Verordening (EU) nr. 1151/2012 van het Europees Parlement en de Raad voor de naam „Banon” (BOB)

(2019/C 177/02)

DE EUROPESE COMMISSIE,

Gezien het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie,

Gezien Verordening (EU) nr. 1151/2012 van het Europees Parlement en de Raad van 21 november 2012 inzake kwaliteitsregelingen voor landbouwproducten en levensmiddelen ⁽¹⁾, en met name artikel 50, lid 2, onder a), in samenhang met artikel 53, lid 2,

Overwegende hetgeen volgt:

- (1) Frankrijk heeft overeenkomstig artikel 49, lid 4, van Verordening (EU) nr. 1151/2012 een aanvraag tot goedkeuring van een niet-minimale wijziging van het productdossier van „Banon” (BOB) ingediend.
- (2) Overeenkomstig artikel 50 van Verordening (EU) nr. 1151/2012 heeft de Commissie die aanvraag onderzocht en zij heeft geconcludeerd dat is voldaan aan de in die verordening vastgestelde voorwaarden.
- (3) Met het oog op de mogelijke indiening van bezwaarschriften overeenkomstig artikel 51 van Verordening (EU) nr. 1151/2012 moet de aanvraag tot goedkeuring van een niet-minimale wijziging van het productdossier als bedoeld in artikel 10, lid 1, eerste alinea, van Uitvoeringsverordening (EU) nr. 668/2014 van de Commissie ⁽²⁾, met inbegrip van het gewijzigde enig document en de verwijzing naar de bekendmaking van het desbetreffende productdossier, voor de geregistreerde naam „Banon” (BOB) worden bekendgemaakt in het *Publicatieblad van de Europese Unie*,

BESLUIT:

Enig artikel

De aanvraag tot goedkeuring van een niet-minimale wijziging van het productdossier als bedoeld in artikel 10, lid 1, eerste alinea, van Uitvoeringsverordening (EU) nr. 668/2014 van de Commissie, met inbegrip van het gewijzigde enig document en de verwijzing naar de bekendmaking van het desbetreffende productdossier, voor de geregistreerde naam „Banon” (BOB) is opgenomen in de bijlage bij dit besluit.

Overeenkomstig artikel 51 van Verordening (EU) nr. 1151/2012 geeft de bekendmaking van dit besluit het recht om uiterlijk drie maanden na de bekendmaking ervan in het *Publicatieblad van de Europese Unie* bezwaar te maken tegen de in de eerste alinea van dit artikel bedoelde wijziging.

Gedaan te Brussel, 14 mei 2019.

Voor de Commissie

Phil HOGAN

Lid van de Commissie

⁽¹⁾ PB L 343 van 14.12.2012, blz. 1.

⁽²⁾ Uitvoeringsverordening (EU) nr. 668/2014 van de Commissie van 13 juni 2014 houdende uitvoeringsbepalingen van Verordening (EU) nr. 1151/2012 van het Europees Parlement en de Raad inzake kwaliteitsregelingen voor landbouwproducten en levensmiddelen (PB L 179 van 19.6.2014, blz. 36).

BIJLAGE

AANVRAAG TOT GOEDKEURING VAN EEN NIET-MINIMALE WIJZIGING VAN HET PRODUCTDOSSIER INZAKE BESCHERMDE
OORSPRONGSBENAMINGEN/BESCHERMDE GEOGRAFISCHE AANDUIDINGEN

**Aanvraag tot goedkeuring van een wijziging overeenkomstig artikel 53, lid 2, eerste alinea, van Verordening
(EU) nr. 1151/2012**

„Banon”

EU-nr.: PDO-FR-0290-AM02 — 10.1.2018

BOB (X) BGA ( )

1. Aanvragende groepering en rechtmatig belang

Naam: Syndicat Interprofessionnel de Défense et de Promotion du Banon

Adres:

570, Avenue de la Libération
04100 MANOSQUE
FRANKRIJK

Tel. +33 492874755

Fax +33 492727313

E-mail: v.enjalbert@mre-paca.fr

De groepering bestaat uit melkproducenten, verwerkers en rijpingsmeesters en is daardoor gerechtigd om wijzigingen van het productdossier aan te vragen.

2. Lidstaat of derde land

Frankrijk

3. Rubriek van het productdossier waarop de wijziging(en) betrekking heeft/hebben

- Naam van het product
- Beschrijving van het product
- Geografisch gebied
- Bewijs van oorsprong
- Werkwijze voor het verkrijgen van het product
- Verband
- Etikettering
- Overige: bijwerken van de gegevens van de controlestructuur en van de groepering, nationale eisen.

4. Aard van de wijziging(en)

- Wijziging van een productdossier van een geregistreerde BOB of BGA die overeenkomstig artikel 53, lid 2, derde alinea, van Verordening (EU) nr. 1151/2012 niet als minimaal kan worden beschouwd.
- Wijziging van een productdossier van een geregistreerde BOB of BGA waarvoor geen enig document (of gelijkwaardig document) is bekendgemaakt, die overeenkomstig artikel 53, lid 2, derde alinea, van Verordening (EU) nr. 1151/2012 niet als minimaal kan worden beschouwd.

5. Wijziging(En)

5.1. Naam van het product

In de rubriek „Productnaam”, de volgende bepaling:

„De in dit productdossier gedefinieerde beschermde oorsprongsbenaming is: „Banon”.”

wordt vervangen door:

„Banon”.

De volgende alinea wordt geschrapt:

„De naam van de kaas „Banon” is afkomstig van de naam van de gemeente Banon, gelegen in het departement Alpes-de-Haute-Provence, die al sinds de middeleeuwen bekend staat als een plaats waar beurzen worden gehouden en handel wordt gedreven.”.

De naam van de BOB wordt in deze rubriek van het productdossier als voldoende beschouwd.

5.2. Beschrijving van het product

De bepaling „De korst onder de bladeren heeft een zachtgele kleur” wordt vervangen door „De korst onder de bladeren heeft een zachtgele of goudbruine kleur”.

Bij de kleur van de korst onder de bladeren wordt „zachtgele” aangevuld met „of goudbruine” om het product beter te kenmerken.

De volgende alinea wordt toegevoegd:

„Deze kaas wordt gekenmerkt door dierlijke toetsen, hoofdzakelijk van geiten, die vaak gepaard gaan met aroma's van ammoniak en onderhout, en met een lichte bitterheid aan het eind. De textuur is smeug en smelt in de mond.”.

Deze verduidelijkingen zijn het resultaat van de werkzaamheden van de commissie voor organoleptisch onderzoek van het product.

Deze wijzigingen worden eveneens aangebracht in het enig document.

5.3. Geografisch gebied

In de rubriek „Afbakening van het geografische gebied” wordt de lijst van de gemeenten in het geografische gebied geactualiseerd ten gevolge van naamswijzigingen van bepaalde gemeenten in het geografische gebied. De perimeter van het gebied is niet gewijzigd.

5.4. Bewijs van de oorsprong

De verplichting om een register bij te houden voor de aangekochte hoeveelheden melk is geschrapt voor de „landbouw”-marktdeelnemers, aangezien de nationale regeling hen niet toestaat om melk aan te kopen. Voor de „niet-landbouw”-marktdeelnemers is deze verplichting echter wel behouden.

5.5. Productiemethode

— geitenras:

De volgende alinea wordt geschrapt:

„Tegen 31 december 2013 moet elke kudde voor ten minste 60 % bestaan uit melkgeiten van de rassen Commune Provençale, Rove of Alpine, dan wel kruisingen van die rassen.”.

De volgende alinea:

„Vanaf 1 januari 2014 is de voor de vervaardiging van Banon gebruikte melk uitsluitend afkomstig van geiten van de rassen Commune Provençale, Rove of Alpine, dan wel kruisingen van die rassen.”

wordt vervangen door:

„De voor de vervaardiging van Banon gebruikte melk is uitsluitend afkomstig van geiten van de rassen Commune Provençale, Rove of Alpine, dan wel kruisingen van die rassen.”.

De in het productdossier vermelde vervaldata zijn geschrapt omdat ze verstreken zijn.

Deze bepalingen zijn eveneens uit de samenvatting geschrapt.

— minimale duur van beweiding en minimale duur waarin de geiten het grootste deel van hun ruwvoer uit beweiding moeten halen:

De volgende alinea:

„De geiten moeten regelmatig worden beweid op de schraallanden en de graslanden uit de regio en er ten minste 210 dagen per jaar doorbrengen.”

wordt vervangen door:

„De geiten moeten regelmatig worden beweid op de schraallanden en de graslanden uit het geografische gebied en er ten minste 210 dagen per jaar doorbrengen.”

De term „geografisch gebied” is duidelijker dan „zone” en laat een eenvoudigere controle toe.

Deze wijziging wordt eveneens in het enig document aangebracht.

De bepalingen

„Gedurende minimaal vier maanden moeten de geiten het grootste deel van hun ruwvoer uit beweiding halen.”

en

„De geiten moeten regelmatig worden beweid op de schraallanden en de graslanden uit het geografische gebied en er ten minste 210 dagen per jaar doorbrengen.”

worden dus eenmaal verwijderd.

De minimale duur van beweiding alsook de minimale duur waarin de geiten het grootste deel van hun ruwvoer uit beweiding moeten halen, die tweemaal in het productdossier voorkomen, zijn geschrapt om herhaling te vermijden.

Deze wijzigingen worden eveneens aangebracht in het enig document.

— beperkt gebruik van voeder aan de trog:

De zin:

„Het gebruik van voeder aan de trog is zowel op jaarbasis als dagbasis beperkt.”

is geschrapt omdat deze zin geen nieuwe informatie verschaft over de maximale beperkingswaarden die al in het productdossier voorkomen.

Deze wijziging wordt eveneens in het enig document aangebracht.

— krachtvoerrantsoen:

De termen „of bijproducten van granen” zijn toegevoegd om geen samengestelde voeders uit te sluiten waarvan op het etiket wordt verduidelijkt dat deze granen en bijproducten van granen bevatten.

Deze wijziging wordt eveneens in het enig document aangebracht.

— beperking van aankoop van voeder van buiten het geografische gebied:

De zin „Er gelden tevens beperkingen ten aanzien van de aankoop van voeder van buiten het geografische gebied” is geschrapt omdat ze geen enkele streefwaarde heeft, ze brengt geen feitelijk element met betrekking tot de beperking aan. De beperking van aankoop van voeder van buiten het geografische gebied wordt trouwens omkaderd door de volgende geldende bepaling in het productdossier:

„Het gebruik van voeder en gedroogde luzerne van buiten het geografische gebied is per volwassen geit op de veehouderij beperkt tot 250 kg bruto per jaar.”

Deze bepaling wordt eveneens in het enig document geschrapt.

— modaliteit inzake dagelijkse distributie van gedroogde luzerne:

De volgende bepaling:

„Het gebruik van gedroogde luzerne is per volwassen geit op de veehouderij beperkt tot 400 g bruto per dag in minstens twee porties, met een beperking van 60 kg bruto per jaar.”

wordt vervangen door:

„Het gebruik van gedroogde luzerne is per volwassen geit op de veehouderij beperkt tot 400 g bruto per dag, met een beperking van 60 kg bruto per jaar.”

De verplichting om de gedroogde luzerne in twee keer te verdelen, is geschrapt omdat de geringe verdeelde hoeveelheden deze voorzorgsmaatregel niet rechtvaardigen (die werd ingevoerd omdat de inname van een te grote hoeveelheid stikstof een ernstige stofwisselingsziekte, namelijk alkalose, kan veroorzaken.)

Deze wijziging wordt eveneens in het enig document aangebracht.

— verboden voedermiddelen:

De alinea:

„Het gebruik van kuilvoer en baalvoer, kruisbloemigen en andere planten en zaden die een slechte smaak kunnen geven aan de melk, is verboden.”

wordt vervangen door:

„Het gebruik van kuilvoer en baalvoer, alsook van kruisbloemigen is verboden.”.

Aangezien de streefwaarde „en andere planten en zaden die een slechte smaak kunnen geven aan de melk” niet precies genoeg is om makkelijk controleerbaar te zijn, is deze geschrapt.

Deze wijziging wordt eveneens in het enig document aangebracht.

— invoering van het verbod op ggo's:

De volgende alinea wordt toegevoegd:

„Het voeder van de dieren mag uitsluitend bestaan uit gewassen, nevenproducten en bijvoer afkomstig van niet-transgene producten. Het is verboden op gronden van een veebedrijf transgene gewassen te telen als op dit bedrijf melk wordt geproduceerd die voor het BOB-product „Banon” wordt gebruikt. Dit verbod geldt voor alle plantensoorten die mogelijk als voer kunnen worden gegeven aan het melkvee van het bedrijf en voor elke teelt van rassen die deze soorten kunnen verontreinigen.”.

Deze bepaling laat toe om enerzijds het traditionele karakter van de voeding en anderzijds de traditionele methoden voor het voeren van de dieren te behouden.

Deze bepaling wordt eveneens aan het enig document toegevoegd.

— oorsprong van het voer:

De volgende alinea wordt aan het enig document toegevoegd: „Wat betreft de oorsprong van het voer, is het zo dat de natuurlijke factoren van het geografische gebied de productie van krachtvoer bemoeilijken en dat de voederproductie beperkt is. Aangezien de oorsprong van het krachtvoer niet wordt gepreciseerd, kan het van buiten het geografische gebied komen. Het basisrantsoen komt hoofdzakelijk uit het geografische gebied, maar aan de geiten kan ook hooi worden gevoerd dat van buiten het geografische gebied komt. De beperking van de hoeveelheid krachtvoer en de beperking van de hoeveelheid hooi die van buiten het geografische gebied komt, impliceren dat het merendeel van het voer uit het geografische gebied afkomstig is. De hoeveelheden van buiten het geografische gebied bedragen immers per geit en per jaar:

- 250 kg bruto voeder en gedroogde luzerne, hetzij ongeveer 213 kg droge stof (een hoeveelheid van 190 kg voeder met een gemiddeld gehalte van 84 % droge stof komt overeen met 160 kg droge stof, en een hoeveelheid van 60 kg gedroogde luzerne met een gemiddeld gehalte van 89 % droge stof komt overeen met 53 kg droge stof),
- 250 kg droge stof aan krachtvoer (equivalent aan 270 kg bruto) dat van buiten het geografische gebied komt per geit en per jaar.

Wanneer we uitgaan van een gemiddelde opnamecapaciteit per geit en per jaar van 1 100 kg, vertegenwoordigt het aandeel van het voer dat uit het geografische gebied komt dus minstens 58 % (aan droog materiaal).”.

Via deze toevoeging aan het enig document kan aangetoond worden dat het voer van de geiten overwegend uit het geografische gebied komt. Dit voer mag echter niet volledig uit het gebied komen gezien de natuurlijke factoren die in het punt „Verband met het geografische gebied” worden beschreven.

— temperatuur en termijn van toevoeging van de leb:

De alinea:

„Elke fysische of chemische behandeling is verboden, met uitzondering van een filtering om macroscopische onzuiverheden te verwijderen, een afkoelbehandeling bij een positieve temperatuur om de melk te kunnen bewaren en een opwarming tot maximaal 35 °C vóórdat de leb wordt toegevoegd.”

wordt vervangen door:

„Elke fysische of chemische behandeling is verboden, met uitzondering van een filtering om macroscopische onzuiverheden te verwijderen, een afkoelbehandeling bij een positieve temperatuur om de melk te kunnen bewaren en een opwarming vóórdat de leb wordt toegevoegd.”

Aangezien het temperatuurbereik voor de toevoeging strikt bepaald wordt in het geregistreerde productdossier overeenkomstig Verordening (EU) nr. 1211/2013 van 28 november 2013 (tussen 29 °C en 35 °C) en de gebruikte melk rauwe geitenmelk is, wordt de tussentijdse notie van opwarmingstemperatuur geschrapt omdat ze niet nuttig is: hierbij gaat het om de opwarming van de melk voor de fase van de toevoeging van de leb (al gedefinieerde temperatuur).

De bepaling:

„Wanneer de kaas in een zuivelfabriek wordt vervaardigd, moet de leb worden toegevoegd binnen 4 uur nadat de laatste melk is opgehaald.”

wordt vervangen door:

„Wanneer de kaas in een zuivelfabriek wordt vervaardigd, moet de leb ten laatste 18 uur na de aankomst van de melk in de kaasmakerij worden toegevoegd en voor het middaguur van de dag nadat de laatste melk is opgehaald.”

De termijn voor de toevoeging van de leb wanneer de kaas in een zuivelfabriek wordt vervaardigd, is gewijzigd om de bedrijven in staat te stellen hun organisatie aan te passen in verhouding tot hoe lang het duurt om de melk op te halen en tot de kleinste hoeveelheid melk die bij elke toevoeging van leb wordt gebruikt. In het actuele ophaalschema wordt immers rekening gehouden met een melkophaling 's nachts. De laatste melk wordt rond 2.30 uur opgehaald, waarna er aan alle melk vanaf 6.30 uur leb wordt toegevoegd in een grote bak (1 000 liter). Maar gezien het dalende aantal melkveehouders en de geringe volumes is het wenselijk om het nachtwerk te beperken en de toevoeging van leb aan de melk te laten starten vanaf 8 uur, in kleine hoeveelheden (bakken van 80 l), waardoor deze activiteit tot 's middags kan uitlopen.

— gietfase

De alinea:

„Het gieten vindt onmiddellijk na het aftappen van de wei plaats. De kazen worden manueel in de geperforeerde kaasvormen gegoten. Daarbij is het toegestaan om een verdeler en meervoudige vormen te gebruiken. Elke methode van mechanisch gieten is verboden.”

wordt vervangen door:

„Het gieten vindt onmiddellijk na het aftappen van de wei plaats. De kazen worden manueel in de geperforeerde kaasvormen gegoten. Bij het gieten is het toegestaan om een verdeler en meervoudige vormen te gebruiken met mechanische ondersteuning (hefsysteem voor de melkbak, transportband). Elke methode van volledig mechanisch gieten is verboden, enige menselijke interventie is verplicht om de wrongel over de meervoudige vormen te verdelen.”

Opdat de marktdeelnemers zich aan de nieuwe technieken zouden kunnen aanpassen, wordt gepreciseerd dat mechanische ondersteuning wordt toegestaan tijdens de vormfase (hefsysteem voor de melkbak, transportband), maar dat enige menselijke interventie verplicht is om de wrongel over de meervoudige vormen te verdelen: elke methode van volledig mechanisch vormen is verboden.

— uitlekfase- en ontvormfase

De alinea:

„Het uitlekken gebeurt bij een temperatuur van ten minste 20 °C. Tussen 24 uur en 48 uur nadat de wrongel in de kaasvaatjes is gegoten, wordt de kaas uit de vormen gehaald.”

wordt vervangen door:

„Het uitlekken gebeurt bij een temperatuur van ten minste 20 °C en moet tussen 18 uur en 48 uur duren nadat de wrongel in de kaasvaatjes is gegoten. De kaas wordt pas na deze fase uit de vormen gehaald. De kazen worden vervolgens gedurende ten minste 24 uur gedroogd bij een minimumtemperatuur van 13 °C.”

Conform de knowhow is de duur van elke fase (tussen 18 en 48 uur voor het uitlekken, ten minste 24 uur voor het drogen) toegevoegd, evenals de temperatuur voor het drogen (ten minste 13 °C) om de praktijken van de marktdeelnemers te kaderen.

— pekeltijd

De pekeltijd is geschrapt zodat de marktdeelnemers deze kunnen aanpassen in functie van de concentratie van de gebruikte pekels om hetzelfde resultaat te krijgen.

— rijpingsfase

De alinea:

„De rijping, gedurende ten minste 15 dagen na de toevoeging van leb, vindt plaats in het geografische gebied en verloopt in twee fasen:

- Voordat de kaas in de kastanjebladeren wordt gewikkeld, laat men de kaas gedurende 5 tot tien dagen na de toevoeging van leb rijpen bij een temperatuur van ten minste 8 °C. De kaas moet na afloop van deze stap door een homogene laag met een goed ontwikkelde oppervlakteflora omhuld zijn en een fijne witte korst en een soepele massa hebben.
- Daarna laat men de kaas, gewikkeld in kastanjebladeren, gedurende ten minste tien dagen rijpen bij een temperatuur tussen 8 en 14 °C. De vochtigheidsgraad moet hoger zijn dan 80 %.”

wordt vervangen door:

„De rijping, gedurende ten minste 15 dagen na de toevoeging van leb, verloopt in twee fasen:

- Voordat de kaas in de kastanjebladeren wordt gewikkeld laat men de kaas gedurende 5 tot tien dagen na de toevoeging van leb rijpen bij een temperatuur van ten minste 8 °C. De kaas moet na afloop van deze stap door een homogene laag met een goed ontwikkelde oppervlakteflora omhuld zijn,
- Daarna laat men de kaas, gewikkeld in kastanjebladeren, gedurende ten minste tien dagen rijpen bij een temperatuur tussen 8 en 14 °C. Na afloop van deze stap heeft de kaas een fijne zachtgele of goudbruine korst. De vochtigheidsgraad moet hoger liggen dan 80 %.”

De verwijzing naar het geografische gebied is geschrapt omdat ze in dit deel van het productdossier niet nuttig is. De beschrijving van de korst werd verplaatst zodat ze nu na de beschrijving van de parameters van de rijpingsfase komt en samenhangt met de rubriek betreffende de beschrijving van het product. De beschrijving van de massa is geschrapt omdat dit criterium, waarvoor de kaas gesneden moet worden, in dit stadium niet geverifieerd wordt.

De alinea:

„Voordat de kaas in de bladeren wordt gewikkeld, mag hij worden gedrenkt in eau-de-vie van wijn of van druivendraf.”

wordt vervangen door:

„Voordat de kaas in de bladeren wordt gewikkeld, mag hij worden gedrenkt in eau-de-vie van wijn of van druivendraf of met eau-de-vie van wijn of van druivendraf worden besprenkeld.”

Naast het drenken in eau-de-vie van wijn of van druivendraf is het besprenkelen met eau-de-vie van wijn of van druivendraf toegevoegd, aangezien deze twee methoden vergelijkbare resultaten opleveren.

5.6. Verband

De rubriek „Elementen die het verband met het geografische gebied rechtvaardigen” is volledig herschreven om het bewijs van het verband tussen de „Banon” en zijn geografische gebied duidelijker te laten uitkomen, zonder dat dit verband inhoudelijk gewijzigd wordt of er elementen uit geschrapt worden. Dit bewijs maakt onder andere vooral het verband duidelijk tussen het geografische Middellandse Zeegebied dat zich uitstekend leent voor het houden van geiten en een herdscultuur, en de specifieke kennis inzake bereiding en rijping die vereist is om tot de „Banon” te komen.

In het eerste deel wordt de „Specificiteit van het geografische gebied” beschreven en worden de natuurlijke alsook de menselijke factoren van het geografische gebied vermeld, terwijl ook de specifieke kennis van het houden van geiten en de bereiding van kaas worden benadrukt.

In het tweede deel wordt de „Specificiteit van het product” beschreven door bepaalde elementen in de beschrijving van het product te benadrukken.

In het laatste deel wordt tot slot het „Causaal verband” toegelicht, m.a.w.: de interacties tussen de natuurlijke en menselijke factoren en het product.

Het volledige verband dat in het productdossier voor de BOB is vermeld, wordt in punt 5 van het enig document hernomen.

5.7. Etiketgeving

In de rubriek „Specifieke elementen van de etikettering” is de term „met de oorsprongsbenaming” voor de kazen geschrappt omdat deze rubriek, en in een ruimere context het hele productdossier, uitsluitend kazen met een oorsprongsbenaming betreffen; bijgevolg is deze term niet nuttig.

Deze wijziging wordt eveneens in het enig document aangebracht.

5.8. Overige wijzigingen

In de rubriek „Aanvragende groepering”: de contactgegevens van de groepering zijn gewijzigd.

In de rubriek „Referenties van controlestructuren” zijn de naam en de contactgegevens van de officiële structuren bijgewerkt. In deze rubriek worden alleen de gegevens vermeld van de bevoegde Franse autoriteiten op het gebied van controle: het Institut national de l'origine et de la qualité (INAO) en de Direction générale de la concurrence, de la consommation et de la répression des fraudes (DGCCRF). Verder is toegevoegd dat de naam en de gegevens van de certificeringsinstantie te raadplegen zijn op de website van het INAO en in de databank van de Europese Commissie.

De tabel met de belangrijkste te controleren punten is bijgewerkt zodat met een aangebrachte wijziging (schrapping van de maximale opwarmingstemperatuur) rekening wordt gehouden, en in overeenstemming met het geldende productdossier is een belangrijk te controleren punt toegevoegd met betrekking tot de aard van de melk (rauwe en volle melk, niet gestandaardiseerd wat betreft eiwitten en vetten).

ENIG DOCUMENT

„BANON”

EU-nr.: PDO-FR-0290-AM02 — 10.1.2018

BOB (X) BGA ( )

1. Naam/Namen

„Banon”

2. Lidstaat of derde land

Frankrijk

3. Beschrijving van het landbouwproduct of levensmiddel

3.1. Productcategorie

Categorie 1.3: Kaas

3.2. Beschrijving van het product waarvoor de in punt 1 vermelde naam van toepassing is

„Banon” is een zachte kaas op basis van rauwe volle geitenmelk, die wordt verkregen na een snelle stremming (lebstremming). De gerijpte kaas wordt met behulp van zes tot twaalf banden raffia volledig in bruine kastanjebladeren gewikkeld.

De „Banon” verkrijgt na een rijping van minimaal 15 dagen, waarvan 10 in de bladeren, een homogene, romige, smeuge en soepele massa. De korst onder de bladeren heeft een zachtgele of goudbruine kleur. Deze kaas wordt gekenmerkt door dierlijke toetsen, hoofdzakelijk van geiten, die vaak gepaard gaan met aroma's van ammoniak en onderhout, en met een lichte bitterheid aan het eind. De textuur is smeug en smelt in de mond. De kaas met de bladeren eromheen heeft een diameter tussen 75 en 85 mm en is 20 tot 30 mm dik. Het nettogewicht van een uitgerijpte „Banon” zonder bladeren ligt tussen 90 en 110 g.

De kaas bevat per 100 g kaas ten minste 40 g droge stof en 40 g vet na volledige droging.

3.3. *Diervoeders (alleen voor producten van dierlijke oorsprong) en grondstoffen (alleen voor verwerkte producten)*

Het basisvoederrantsoen van de geiten is hoofdzakelijk afkomstig uit het geografische gebied. Het bestaat uitsluitend uit de beweiding op graslanden en/of schraallanden, droogvoeder van leguminosen en/of grasgewassen en/of spontane flora die in goede omstandigheden zijn bewaard.

Zodra de weersomstandigheden en de vegetatie dit toelaten, moeten de geiten worden beweid op graslanden en/of schraallanden. Ze moeten regelmatig worden beweid op de schraallanden en de graslanden uit de regio en er ten minste 210 dagen per jaar doorbrengen.

Ze worden beweid:

- op schraallanden waar spontane eenjarige of overblijvende planten groeien, alsook bomen, heesters en kruidachtigen;
- op blijvende graslanden met inheemse flora;
- op tijdelijke graslanden met grassen, leguminosen of beiden.

Gedurende minimaal vier maanden moeten de geiten het grootste deel van hun ruwvoer uit beweiding halen.

Tijdens de periode wanneer het ruwvoederrantsoen grotendeels van de beweiding afkomstig moet zijn, is het gebruik van hooi per volwassen geit op de veehouderij beperkt tot 1,25 kg bruto per dag.

Het gebruik van hooi is per volwassen geit op de veehouderij beperkt tot 600 kg bruto per jaar.

Het gebruik van groenvoer aan de trog is slechts dertig niet opeenvolgende dagen per jaar toegestaan.

Het gebruik van krachtvoer is per volwassen geit op de veehouderij beperkt tot 800 g bruto per dag, met een beperking van 270 kg bruto per jaar.

Het krachtvoerrantsoen op jaarbasis moet voor ten minste 60 % samengesteld zijn uit granen of bijproducten van granen. Het gebruik van gedroogde luzerne is per volwassen geit op de veehouderij beperkt tot 400 g bruto per dag, met een beperking van 60 kg bruto per jaar.

Het gebruik van voeder en gedroogde luzerne van buiten het geografische gebied is per volwassen geit op de veehouderij beperkt tot 250 kg bruto per jaar.

Het gebruik van kuilvoer en baalvoer, alsook van kruisbloemigen is verboden.

Het voeder van de dieren mag uitsluitend bestaan uit gewassen, nevenproducten en bijvoer afkomstig van niet-transgene producten. Het is verboden op gronden van een veebedrijf transgene gewassen te telen als op dit bedrijf melk wordt geproduceerd die voor het BOB-product Banon wordt gebruikt. Dit verbod geldt voor alle plantensoorten die mogelijk als voer kunnen worden gegeven aan het melkvee van het bedrijf en voor elke teelt van rassen die deze soorten kunnen verontreinigen.

Elk bedrijf moet beschikken over een voor de geiten bestemd voederareaal van ten minste één hectare natuurlijk en/of kunstmatig grasland per acht dieren en één hectare schraalland per twee dieren.

Wat betreft de oorsprong van het voer, is het zo dat de natuurlijke factoren van het geografische gebied de productie van krachtvoer bemoeilijken en dat de voederproductie beperkt is. Aangezien de oorsprong van het krachtvoer niet wordt gepreciseerd, kan het van buiten het geografische gebied komen. Het basisrantsoen komt hoofdzakelijk uit het geografische gebied, maar aan de geiten kan ook hooi worden gevoederd dat van buiten het geografische gebied komt.

De beperking van de hoeveelheid krachtvoer en de beperking van de hoeveelheid hooi die van buiten het geografische gebied komt, impliceren dat het merendeel van het voer uit het geografische gebied afkomstig is.

De hoeveelheden van buiten het geografische gebied bedragen immers per geit en per jaar:

- 250 kg bruto voeder en gedroogde luzerne, hetzij ongeveer 213 kg droge stof (een hoeveelheid van 190 kg voeder met een gemiddeld gehalte van 84 % droge stof komt overeen met 160 kg droge stof, en een hoeveelheid van 60 kg gedroogde luzerne met een gemiddeld gehalte van 89 % droge stof komt overeen met 53 kg droge stof),
- 250 kg droge stof aan krachtvoer (equivalent aan 270 kg bruto) dat van buiten het geografische gebied komt per geit en per jaar.

Wanneer we uitgaan van een gemiddelde opnamecapaciteit per geit en per jaar van 1 100 kg, vertegenwoordigt het aandeel van het voer dat uit het geografische gebied komt dus minstens 58 % (aan droog materiaal).

3.4. *Specifieke onderdelen van het productieproces die in het afgebakende geografische gebied moeten plaatsvinden*

De productie van de melk en de vervaardiging en de rijping van de kaas vinden plaats in het geografische gebied dat in punt 4 is afgebakend.

3.5. *Specifieke voorschriften betreffende het in plakken snijden, het raspen, het verpakken enz. van het product waarnaar de geregistreerde naam verwijst*

—

3.6. *Specifieke voorschriften betreffende de etikettering van het product waarnaar de geregistreerde naam verwijst*

Elke kaas wordt verkocht met een individueel etiket waarop de naam van de oorsprongsbenaming is vermeld in letters die minstens even groot zijn als andere letters op het etiket.

De aanbrengring van het BOB-symbool van de Europese Unie is verplicht voor de etikettering van de kazen die onder de beschermde oorsprongsbenaming „Banon” vallen.

De naam „Banon” moet verplicht op alle facturen en handelsdocumenten worden vermeld.

4. **Beknopte beschrijving van het afgebakende geografische gebied**

Het geografische gebied strekt zich uit over de volgende gemeenten:

Departement Alpes-de-Haute-Provence (04)

Gemeenten die volledig in het gebied liggen: Aiglun, Allemagne-en-Provence, Archail, Aubenas-les-Alpes, Aubignosc, Banon, Barras, Beaujeu, Bevons, Beynes, Bras-d'Asse, Brunet, Céreste, Champtercier, Châteaufort, Châteauneuf-Miravail, Châteauneuf-Val-Saint-Donat, Châteauredon, Clamensane, Cruis, Curel, Dauphin, Digne-les-Bains, Draix, Entrepierres, Entrevennes, Esparron-de-Verdon, Estoublon, Fontienne, Forcalquier, Hautes-Duyes, La Javie, La Motte-du-Caire, Lardières, La Rochegiron, Le Brusquet, Le Castellard-Mélan, Le Castellet, Le Chauffaut-Saint-Jurson, L'Escale, Les Omergues, L'Hospitalet, Limans, Malijai, Mallefougasse-Augès, Mallemoisson, Mane, Marcoux, Mézel, Mirabeau, Montagnac-Montpezat, Montfuron, Montjustin, Montlaux, Montsalier, Moustiers-Sainte-Marie, Nibles, Niozelles, Noyers-sur-Jabron, Ongles, Oppedette, Peipin, Pierrerue, Pierrevert, Puimichel, Puimoisson, Quinson, Redortiers, Reillanne, Revest-des-Brousses, Revest-du-Bion, Revest-Saint-Martin, Riez, Roumoules, Sainte-Croix-à-Lauze, Sainte-Croix-du-Verdon, Saint-Étienne-les-Orgues, Saint-Jeannet, Saint-Julien-d'Asse, Saint-Jurs, Saint-Laurent-du-Verdon, Saint-Maime, Saint-Martin-de-Brômes, Saint-Martin-les-Eaux, Saint-Michel-l'Observatoire, Saint-Vincent-sur-Jabron, Salignac, Saumane, Sigonce, Simiane-la-Rotonde, Sisteron, Sourribes, Thoard, Vachères, Valbelle, Valernes, Villemus, Volonne.

Gemeenten die gedeeltelijk deel uitmaken van het gebied: Château-Arnoux-Saint-Auban, Ganagobie, Gréoux-les-Bains, La Brillanne, Les Mées, Lurs, Manosque, Montfort, Oraison, Peyruis, Valensole, Villeneuve, Volx.

Voor deze gemeenten is de grens van het geografische gebied weergegeven op de plannen die bij de gemeentehuizen van de betrokken gemeenten zijn afgegeven.

Departement Hautes-Alpes (05)

Barret-sur-Méouge, Bruis, Chanousse, Val Buëch-Méouge (voor het grondgebied vna de voormalige gemeente Châteauneuf-de-Chabre), Éourres, Étoile-Saint-Cyrice, Garde-Colombe, La Pierre, Laragne-Montéglin, Le Bersac, L'Épine, Méreuil, Montclus, Montjay, Montmorin, Montrond, Moydans, Nossage-et-Bénévent, Orpierre, Ribeyret, Rosans, Saint-André-de-Rosans, Sainte-Colombe, Sainte-Marie, Saint-Pierre-Avez, Saléon, Salérans, Serres, Sigottier, Sorbiers, Trescléoux.

Departement Drôme (26)

Aulan, Ballons, Barret-de-Lioure, Eygalayes, Ferrassières, Izon-la-Bruisse, Laborel, Lachau, La Rochette-du-Buis, Mévouillon, Montauban-sur-l'Ouvèze, Montbrun-les-Bains, Montfroc, Montguers, Reilhanette, Rioms, Saint-Aubansur-l'Ouvèze, Séderon, Vers-sur-Méouge, Villebois-les-Pins, Villefranche-le-Château.

Departement Vaucluse (84)

Aurel, Auribeau, Buoux, Castellet, Gignac, Lagarde-d'Apt, Monieux, Saignon, Saint-Christol, Saint-Martin-de-Castillon, Saint-Trinit, Sault, Sivergues, Viens.

5. Verband met het geografische gebied

„Banon” vindt zijn oorsprong in de Haute-Provence in de omgeving van de gemeente Banon. Deze omgeving bevindt zich in een droog middelgebergte waarvan het landschap is samengesteld uit heuvels en vlakten met een mediterraan klimaat.

Het gebied kent een gebrek aan water, omdat het grondwater op grote diepte stroomt en het oppervlaktewater door uitzonderlijke en zeer onregelmatige neerslag wordt gevoed die voornamelijk tijdens de herfst en de lente valt, en amper in de zomer.

Het gebied van de „Banon” wordt gekenmerkt door een weinig vruchtbare, voornamelijk kalkhoudende en doorlatende bodem die de regen uitstekend absorbeert.

In deze omgeving worden dunbegroeide bosvegetaties van aleppodennen, eiken, bremstruiken, buksbomen en geurplanten afgewisseld door heidevelden met kreupelbossen, verspreide struiken en gewassen die aangepast zijn aan de harde omstandigheden van het klimaat in het Provençaalse middelgebergte (droog, zonnig, vaak fris in de winter) en komen plekken voor die geschikt zijn voor de beweiding van geitenkudden op schraalland.

De natuurlijke omstandigheden van deze regio verklaren waarom dit gebied in het algemeen gunstig is voor een herderscultuur en traaggroeiende gewassen.

Voor de veehouders vormen de beweidingsgebieden en de voederarealen de basis voor de voeding van de geiten. De veehouders hebben een bijzonder productiesysteem opgezet dat deze diversiteit aan natuurlijke rijkdommen combineert. De beweiding combineert drie soorten hulpbronnen: natuurlijke graslanden, bossen en stikstofrijke leguminosolen. De meeste veehouders hoeden hun geiten zodanig dat zij, naargelang de voedselopname op de schraallanden en naarmate het seizoen vordert, de geiten ter aanvulling laten grazen op weiden met hanekammetjes (esparcette) of luzerne.

De Provence bevindt zich in een „lebcultuur”, terwijl in het noorden van Frankrijk een „melkzuurcultuur” (langzame stolling van ongeveer 24 uur) heerst. Reeds in de XVe eeuw krijgt koning René „van deze kleine zachte kazen op basis van leb” aangeboden; de verwijzing naar de leb is duidelijk.

Van oudsher worden in de Provence kaasvaatjes gebruikt met grote gaten, hetgeen aantoont dat hier sprake was van lebstremming (bij melkzuurstremming zou de wrongel uit de vaten lopen).

Bovendien heeft de wikkeling, die zo eigen is aan de „Banon”, twee doelen: het is enerzijds een bewaringstechniek en anderzijds een productietechniek. Het is een bewerking van de verse kaas die zowel de bewaring als de verbetering van de kaas beoogt.

De bewerking van het product houdt in hoofdzaak in dat de kaas in kastanjebladeren wordt gewikkeld. Deze bewerking maakt van de kaas een „Banon”. De bladeren isoleren de kaas van de lucht en helpen de ontwikkeling van de aromatische kenmerken van de kaas te bevorderen.

Hoewel het lijkt dat veel planten in verband kunnen worden gebracht met de kaas (wijnstok, tamme kastanje, plataan, walnoot enz.), is er voor de bladeren van de tamme kastanje gekozen vanwege hun stevige structuur en hun tanninegehalte.

De geschiedenis van „Banon” gaat terug tot het einde van de XIXe eeuw. Het beperkte agronomische potentieel van deze bodem heeft de boeren ertoe aangezet de schaarse mogelijkheden die de plaatselijke natuur hen bood optimaal te benutten: gemengde landbouw voor zelfvoorziening op enkele stukken goede grond en de aanwezige middelen in het ruigere deel van het bos of de heide zoals hout, wild, paddenstoelen, kleine vruchten, truffels of lavendel. Naast een varken en wat pluimvee hield elk gezin tevens een kleine kudde landbouwhuisdieren, bestaande uit schapen en enkele geiten. Deze dieren vulden elkaar niet alleen vanuit economisch opzicht goed aan, maar ook op het terrein omdat ze de heide en het onderhoud in de omgeving optimaal benutten. De schapen werden voor hun vlees gehouden en de geiten, als koe van de arme man, om hun melk. De verse melk maakte deel uit van het dieet van het gezin, maar er werd ook kaas van gemaakt, aangezien dat de enige manier was om de voedingswaarde ervan langer te kunnen bewaren.

Aangezien de kaas voor het eigen gezin werd gemaakt, ontstond zijn commerciële waarde uit het productieoverschot ten opzichte van de gezinsconsumptie. Dit productieoverschot werd dus op de plaatselijke markten verkocht.

Het is hier dat Banon, in haar hoedanigheid van hoofdplaats van het kanton, geografisch centrum van de Lure en de Albion, en knooppunt van belangrijke wegen, bekend stond als de belangrijkste plaats voor kaasbeurzen en -markten.

De eerste vermelding van de gewikkelde geitenkaas, die de naam „Banon” draagt, staat in de „Cuisinière provençale” van Marius MORARD van 1886.

In de naoorlogse periode werd steeds meer technische vooruitgang geboekt in de productiemethoden van de kaas. De geitenkudden werden gespecialiseerd en er werd voortaan met het oog op verkoop geproduceerd: werd de kaas vroeger in eerste instantie voor de gezinsconsumptie geproduceerd, en in bijkomende mate voor de verkoop, dan wordt hij nu vooral voor de verkoop geproduceerd (en consumeert het gezin wat overblijft).

Verwijzend naar het onderzoek van JM MARIOTTINI „A la Recherche d'un fromage: le „Banon” éléments d'histoire et d'ethnologie”, was de „Banon” altijd al een kaas die met leb werd gemaakt en is hij een van de zeldzame kazen die nog steeds volgens deze techniek worden geproduceerd.

„Banon” is een zachte kaas op basis van rauwe volle geitenmelk, die wordt verkregen na een snelle stremming (lebstromming of zoete stremming). De gerijpte kaas wordt met behulp van zes tot twaalf banden raffia volledig in bruine kastanjebladeren gewikkeld, m.a.w. ermee afgedekt.

„Banon” wordt gekenmerkt door:

- een zachtgele of goudbruine korst onder de bladeren;
- een smeuijge textuur die smelt in de mond;
- dierlijke toetsen, hoofdzakelijk van geiten, die vaak gepaard gaan met aroma's van ammoniak en onderhout, en met een lichte bitterheid aan het eind.

Het geografische gebied staat onder invloed van een mediterraan klimaat en wordt gekenmerkt door een weinig vruchtbare, voornamelijk kalkhoudende bodem die vaak boven de oppervlakte uitsteekt en het water niet vasthoudt. Door deze elementen groeit er hoofdzakelijk een kreupelhoutvegetatie (garrigue), bestaande uit onder andere stekelbrem, meidoorn, sleedoorn, cistus, jeneverbes, lavendel, bonenkruid en tijm, maar er zijn ook tamme kastanjes aanwezig. Deze omgeving leent zich er dan ook uitstekend toe om geiten te houden en te hoeden.

Zoete stremming is een techniek die zich opdroogde door de klimatologische omstandigheden (hoge temperaturen en droogte). Zonder specifieke technische hulpmiddelen is het in deze regio immers niet mogelijk om de melk af te koelen en zo koel te houden dat de melkzuurbacteriën op de melk kunnen inwerken zonder het risico te lopen dat de melk gaat schiften. De stremming, of de stolling, van de melk moet dus worden geactiveerd door middel van leb.

Door de kazen te wikkelen, was er het hele jaar lang kaas in huis en kon in het bijzonder de droogstand van de geiten in de winter worden overbrugd.

„Banon” is de resultante van het samenspel van al deze factoren: een schrale omgeving die voor een extensieve geitenhouderij geschikt is en door de mens wordt benut, een warm en droog klimaat dat van nature uit heeft geleid tot de toepassing van lebstromming en een bewerkingstechniek (wikkeling) die het mogelijk maakt de kaas langer te bewaren.

Verwijzing naar de bekendmaking van het productdossier

(Artikel 6, lid 1, tweede alinea, van de onderhavige verordening)

https://info.agriculture.gouv.fr/gedei/site/bo-agri/document_administratif-3ab11b39-00cf-48f7-a2b3-ac5e71b90836

UITVOERINGSBESLUIT VAN DE COMMISSIE

van 14 mei 2019

inzake de bekendmaking in het *Publicatieblad van de Europese Unie* van een aanvraag tot goedkeuring van een niet-minimale wijziging van een productdossier als bedoeld in artikel 53 van Verordening (EU) nr. 1151/2012 van het Europees Parlement en de Raad voor de naam „Beurre d’Isigny” (BOB)

(2019/C 177/03)

DE EUROPESE COMMISSIE,

Gezien het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie,

Gezien Verordening (EU) nr. 1151/2012 van het Europees Parlement en de Raad van 21 november 2012 inzake kwaliteitsregelingen voor landbouwproducten en levensmiddelen ⁽¹⁾, en met name artikel 50, lid 2, onder a), juncto artikel 53, lid 2,

Overwegende hetgeen volgt:

- (1) Frankrijk heeft overeenkomstig artikel 49, lid 4, van Verordening (EU) nr. 1151/2012 een aanvraag tot goedkeuring van een niet-minimale wijziging van het productdossier van „Beurre d’Isigny” (BOB) ingediend.
- (2) Overeenkomstig artikel 50 van Verordening (EU) nr. 1151/2012 heeft de Commissie die aanvraag onderzocht en zij heeft geconcludeerd dat is voldaan aan de in die verordening vastgestelde voorwaarden.
- (3) Met het oog op de mogelijke indiening van bezwaarschriften overeenkomstig artikel 51 van Verordening (EU) nr. 1151/2012, moet de aanvraag tot goedkeuring van een niet-minimale wijziging van het productdossier als bedoeld in artikel 10, lid 1, eerste alinea, van Uitvoeringsverordening (EU) nr. 668/2014 van de Commissie ⁽²⁾, met inbegrip van het gewijzigde enig document en de verwijzing naar de bekendmaking van het desbetreffende productdossier, voor de geregistreerde naam „Beurre d’Isigny” (BOB) worden bekendgemaakt in het *Publicatieblad van de Europese Unie*,

BESLUIT:

Enig artikel

De aanvraag tot goedkeuring van een niet-minimale wijziging van het productdossier als bedoeld in artikel 10, lid 1, eerste alinea, van Uitvoeringsverordening (EU) nr. 668/2014 van de Commissie, met inbegrip van het gewijzigde enig document en de verwijzing naar de bekendmaking van het desbetreffende productdossier, voor de geregistreerde naam „Beurre d’Isigny” (BOB) is opgenomen in de bijlage bij dit besluit.

Overeenkomstig artikel 51 van Verordening (EU) nr. 1151/2012 geeft de bekendmaking van dit besluit het recht om uiterlijk drie maanden na de bekendmaking ervan in het *Publicatieblad van de Europese Unie* bezwaar te maken tegen de in de eerste alinea van dit artikel bedoelde wijziging.

Gedaan te Brussel, 14 mei 2019.

Voor de Commissie

Phil HOGAN

Lid van de Commissie

⁽¹⁾ PB L 343 van 14.12.2012, blz. 1.

⁽²⁾ Uitvoeringsverordening (EU) nr. 668/2014 van de Commissie van 13 juni 2014 houdende uitvoeringsbepalingen van Verordening (EU) nr. 1151/2012 van het Europees Parlement en de Raad inzake kwaliteitsregelingen voor landbouwproducten en levensmiddelen (PB L 179 van 19.6.2014, blz. 36).

BIJLAGE

AANVRAAG TOT GOEDKEURING VAN EEN NIET-MINIMALE WIJZIGING VAN HET PRODUCTDOSSIER INZAKE BESCHERMDE
OORSPRONGSBENAMINGEN/BESCHERMDE GEOGRAFISCHE AANDUIDINGEN

**Aanvraag tot goedkeuring van een wijziging overeenkomstig artikel 53, lid 2, eerste alinea, van Verordening
(EU) nr. 1151/2012**

„Beurre d’Isigny”

EU-nr.: PDO-FR-0138-AM01 — 19.10.2017

BOB (X) BGA ( )

1. Aanvragende groepering en rechtmatig belang

Syndicat Professionnel de Défense des Producteurs de Lait et Transformateurs de Beurre et Crème d’Isigny-sur-Mer —
Baie des Veys
2 rue du docteur Boutros
14230 Isigny-sur-Mer
FRANKRIJK

Tel. +33 231513310
Fax +33 231923397
E-mail: ODG.beurrecremeisigny@isysme.com

Samenstelling: de groep bestaat uit melkproducenten en boterfabrikanten. Zij heeft dan ook een rechtmatig belang om de aanvraag tot wijziging in te dienen.

2. Lidstaat of derde land

Frankrijk

3. Rubriek van het productdossier waarop de wijziging(en) betrekking heeft/hebben

- Naam van het product
- Beschrijving van het product
- Geografisch gebied
- Bewijs van oorsprong
- Werkwijze voor het verkrijgen van het product
- Verband
- Etikettering
- Overige [contactgegevens van de bevoegde dienst van de lidstaat en van de aanvragende groepering, contactgegevens van de controlestructuur, nationale eisen]

4. Aard van de wijziging(en)

- Wijziging van een productdossier van een geregistreerde BOB of BGA die overeenkomstig artikel 53, lid 2, derde alinea, van Verordening (EU) nr. 1151/2012 niet als minimaal kan worden beschouwd.
- Wijziging van een productdossier van een geregistreerde BOB of BGA waarvoor geen enig document (of gelijkwaardig document) is bekendgemaakt, die overeenkomstig artikel 53, lid 2, derde alinea, van Verordening (EU) nr. 1151/2012 niet als minimaal kan worden beschouwd.

5. Wijziging(en)

5.1. Rubriek „Beschrijving van het product”

Aangezien in 1996 voor „Beurre d’Isigny” en „Crème d’Isigny” eenzelfde productdossier is geregistreerd, wordt het hoofdstuk over de beschrijving van de kenmerken van het product nu toegespitst op „Beurre d’Isigny”.

Om rekening te houden met de invloed die de seizoensvariaties in de voeding van de melkkoeien hebben op de kleur van de boter, wordt de beschrijving van de kleur van het product verruimd. In plaats van als „boterbloemgeel” wordt ze omschreven als „ivoor tot boterbloemgeel”. De beschrijving van de textuur „smeuig” wordt aangevuld met „goed smeerbaar”. Om het product beter te karakteriseren, wordt de term „geparfumeerd”, die weinig beschrijvend is, geschrapt. Daar tegenover staat dat de aroma’s worden beschreven: „aroma’s van verse room en hazelnoot”. Tevens wordt toegevoegd dat de boter „kan worden getextureerd om ze geschikt te maken voor de bereiding van bladerdeeg”, om rekening te houden met alle mogelijke toepassingen van het product. In dit deel wordt ook gespecificeerd dat de boter „kan worden gezouten”, wat alleen in het gedeelte „Werkwijze voor het verkrijgen van het product” van het huidige productdossier wordt vermeld. Tot slot wordt het vetgehalte van de verschillende categorieën boter toegevoegd: minstens 82 % voor de ongezouten boter en minstens 80 % voor de gezouten boter.

Aldus wordt de bewoording van het huidige productdossier: „Deze twee zuivelproducten hebben oorspronkelijke kenmerken. Ze hebben een natuurlijke goudsbloemgele kleur. Ze zijn geparfumeerd en hun textuur is smeuig.”

vervangen door:

„Beurre d’Isigny” heeft een natuurlijke ivoren tot goudsbloemgele kleur. Door de smeuge textuur is ze goed smeerbaar. Ze heeft vaak aroma’s van verse room en hazelnoot. Ze kan worden getextureerd om ze geschikt te maken voor de bereiding van bladerdeeg en ze kan worden gezouten.

Het vetgehalte van de ongezouten boter bedraagt meer dan 82 % en dat van de gezouten boter meer dan 80 %.”

Deze alinea wordt ook toegevoegd aan punt 3.2 van het enig document ter vervanging van de zin in de samenvatting die het product beschrijft en als volgt luidt: „Boter met een natuurlijke boterbloemkleur die te danken is aan een buitengewoon hoog caroteengehalte.”

Voorts is de verwijzing naar „een buitengewoon hoog caroteengehalte” overgenomen in de rubriek betreffende het causaal verband van het productdossier en het enig document, omdat de rubriek ter beschrijving van het product geen streefwaarde voor het caroteengehalte van de boter bevat.

5.2. Rubriek „Geografisch gebied”

Het hoofdstuk van het productdossier „Afbakening van het geografische gebied” vermeldt alle fasen die in het geografische gebied plaatsvinden. Tevens zijn de namen van de gemeenten van het gebied geactualiseerd.

Deze wijzigingen strekken tot verduidelijking van de verschillende fasen en tot actualisering van de lijst van gemeenten, zonder aan de grenzen van het geografische gebied te raken.

De verpakking moet altijd in het gebied plaatsvinden. Deze bewerking moet snel na de productie worden uitgevoerd, enerzijds om te voorkomen dat het product kwaliteitsverlies lijdt door oxidatie van het vet, wat zich vaak voordoet tijdens een te lang transport, en anderzijds om fraude (versnijding van de boter) te voorkomen. Voorts is bepaald dat de eventuele invriezing in het geografische gebied van de benaming plaatsvindt. Dit is gerechtvaardigd omdat het een betere traceerbaarheid waarborgt. Het garandeert ook de continuïteit van de fasen die in het geografische gebied moeten worden doorlopen.

5.3. Rubriek „Bewijs van oorsprong”

In het licht van de ontwikkelingen in de nationale wet- en regelgeving is het hoofdstuk van het productdossier inzake „Elementen waaruit blijkt dat het product uit het geografische gebied afkomstig is” geconsolideerd en bevat het de verplichtingen inzake aangifte en het bijhouden van registers in verband met de traceerbaarheid van het product en de monitoring van de productieomstandigheden.

Bijgevolg zijn dus verscheidene alinea’s toegevoegd, betreffende:

- de identificatieverklaring van de marktdeelnemers en hun verschillende overige aangifteverplichtingen, met name betreffende de tijdelijke stillegging van de productie („voorafgaande verklaring van het voornemen om niet te produceren” en „voorafgaande verklaring van de hervatting van de productie”);

- het „bijhouden van registers”, waarin de verplichtingen van de melkveehouders worden uiteengezet en de op nationaal niveau ten aanzien van boterfabrikanten geldende bepalingen zijn opgenomen;
- de controleprocedures waarin reeds door de geldende nationale bepalingen is voorzien: „Deze procedure wordt voltooid door verpakte, verkoopklare producten onaangekondigd en steekproefgewijs aan analytische en organoleptische onderzoeken te onderwerpen.”.

5.4. **Rubriek „Werkwijze voor het verkrijgen van het product”**

In het productdossier worden verschillende punten inzake de wijze voor het verkrijgen van het product uitgewerkt om de omstandigheden van de melkproductie en van de vervaardiging van „Beurre d'Isigny” beter te beschrijven. Deze elementen dragen bij aan de bevestiging van het verband met het geografische gebied.

Er zijn verschillende bepalingen met betrekking tot het beheer van de melkveestapel (ras, voeding) ingevoerd om de traditionele praktijken vast te leggen.

Beheer van de veestapel

De melkveestapel wordt als volgt omschreven:

„In dit productdossier wordt onder „veestapel” verstaan de kudde melkvee van een bedrijf die bestaat uit lacterende en droogstaande koeien.”

Deze bepaling van het productdossier strekt ertoe duidelijk te bepalen naar welke dieren wordt verwezen met de termen „melkveestapel” en „melkkoeien” en maakt het mogelijk de controle te beregelen en verwarring te voorkomen.

Om het verband tussen het product en het geografische gebied tot uitdrukking te brengen, worden het gebruik van grassen (weidegang, hooi enz.) en de traditie van graasveehouderij in het geografische gebied in de volgende bepalingen vervat:

- „De beweiding van de veestapel moet minstens zeven maanden duren.”
- „De oppervlakte hoofdvoedergewassen van elk bedrijf moet voor ten minste 50 % uit gras bestaan. Elke lacterende koe beschikt over ten minste 35 are grasland (natuurlijk, tijdelijk of eenjarig) waarvan ten minste 20 are wordt begraasd, of waarvan ten minste 10 are wordt begraasd op voorwaarde dat er extra gras wordt gevoerd.”

Ras

Om ervoor te zorgen dat bij de bereiding van „Beurre d'Isigny” in aanzienlijke mate gebruik wordt gemaakt van melk van koeien van het Normandische ras, die een element van het verband tussen het geografische gebied en het product vormen, wordt het volgende toegevoegd:

„Bij de fabrikant moet de melk van elke ophaling voor de bereiding van „Beurre d'Isigny” afkomstig zijn van een veestapel die voor minstens 30 % bestaat uit melkkoeien van het Normandische ras.”

Om het begrip „ophaling” te definiëren en de controle op de bepaling te preciseren, wordt tevens het volgende toegevoegd:

„Onder ophaling wordt alle melk verstaan die in een periode van 48 uur door een fabrikant wordt opgehaald en verwerkt.”

Deze wijzigingen zijn eveneens aangebracht in punt 3.3 van het enig document.

Het voeder van de veestapel

Om duidelijk het verband tussen het product en het geografische gebied te doen blijken, dat wordt gevormd door het hoofdzakelijk uit het geografische gebied afkomstige voeder van de melkkoeien, wordt toegevoegd dat 80 % van het basisrantsoen van de kudde uit het gebied komt en dat het rantsoen tijdens de weideperiode voor ten minste 40 % en de rest van het jaar voor ten minste 20 % per dag uit vers of geconserveerd gras moet bestaan. Om de aard van het gebruikte voeder beter te kunnen omschrijven, wordt bovendien een positieve lijst van toegestane voeders opgesteld. De volgende bepalingen zijn toegevoegd aan het productdossier:

„Het basisrantsoen van de kudde is voor 80 % (uitgedrukt in droge stof) afkomstig uit het geografische gebied. Het bestaat uit de volgende voeders in verse of geconserveerde vorm: gras, maïs, onrijpe graangewassen of onrijpe eiwithoudende gewassen (hele planten), hooi, luzerne, voederbieten, wortelgewassen en gedehydrateerde bietenpulp.”

„Tijdens de minstens zeven maanden durende weideperiode bestaat het voederrantsoen voor gemiddeld minstens 40 % (uitgedrukt in droge stof) uit vers of geconserveerd gras. De rest van het jaar mag het aandeel ervan in het dagrantsoen niet minder dan 20 % (uitgedrukt in droge stof) bedragen.”

Deze bepalingen betreffende het voeder van de veestapel worden eveneens opgenomen in punt 3.3 van het enig document.

Voor melkkoeien zijn de aanvullende voedermiddelen beperkt tot 1 800 kg droge stof per koe van de veestapel per kalenderjaar. Doel is te voorkomen dat deze voedermiddelen een te belangrijke plaats in de voeding gaan innemen, en zodoende het basisrantsoen uit het geografische gebied te bevorderen.

De volgende alinea wordt toegevoegd:

„De hoeveelheid aanvullende voedermiddelen bedraagt maximaal 1 800 kg (uitgedrukt in droge stof) per koe per kalenderjaar.”

Deze bepaling wordt eveneens toegevoegd in punt 3.3 van het enig document.

In het productdossier wordt bepaald dat verscheidene producten en grondstoffen verboden zijn in de voeding van lacterende koeien, wegens het negatieve effect ervan op de organoleptische eigenschappen van de melk. Daarom wordt de volgende alinea toegevoegd:

„Verboden in het basisrantsoen en in de aanvullende voedermiddelen zijn: kolen, rapen, rapenzaad en als groenvoer toegediend koolzaad.

De volgende grondstoffen zijn verboden in aanvullende diervoeders, volgens de classificatie van deel C van de bijlage bij Verordening (EU) nr. 68/2013 betreffende voedermiddelen:

- Oliën als zodanig of isomeren ervan, (categorie 2.20.1) van palm, grondnoot, zonnebloem en olijf;
- Melkproducten en daarvan afgeleide producten (categorie 8);
- Producten van landdieren en daarvan afgeleide producten (categorie 9);
- Vis en andere waterdieren en daarvan afgeleide producten (categorie 10), met uitzondering van levertraan;
- Diversen (categorie 13), met uitzondering van glucosemelasse.

Verboden zijn tot slot ureum en derivaten daarvan als nutritionele toevoegingsmiddelen zoals gedefinieerd in bijlage I bij Verordening (EG) nr. 1831/2003 betreffende toevoegingsmiddelen voor diervoeding.”

Deze verschillende elementen worden eveneens opgenomen in punt 3.3 van het enig document.

Om de bestaande praktijken beter te beschrijven, worden twee hoofdstukken toegevoegd waarin de verschillende fasen van de productie van de boter worden beschreven: „ophaling en ontvangst van de melk” en „productie en verpakking”.

Ophaling en ontvangst van de melk

Om kwaliteitsverlies van de grondstof op het landbouwbedrijf te voorkomen, wordt de termijn van de opslag van de voor de productie van „Beurre d'Isigny” gebruikte melk vastgesteld.

Met het oog op een betere traceerbaarheid wordt voorts bepaald dat het verboden is de melk over te laden tussen de landbouwbedrijven en de boterfabriek.

Tot slot wordt een criterium met betrekking tot de zuurgraad van de rauwe melk toegevoegd om te waarborgen dat de grondstof geen kwaliteitsverlies lijdt.

Deze verschillende elementen zijn in de volgende bepaling gegoten:

„De ophaling vindt maximaal 48 uur na de eerste melkbeurt plaats. De bij de bedrijven opgehaalde melk wordt rechtstreeks, zonder overlading, overgepompt in de ruimte waar de afroming plaatsvindt. Bij ontvangst bedraagt de zuurgraad van de rauwe melk tussen 14 en 16° Dornic, ofwel tussen 6,6 en 6,85 pH.”

Deze bepaling wordt eveneens opgenomen in punt 3.3 van het enig document.

*Productie en verpakking**Afroming en pasteurisatie*

Er wordt een hoofdstuk over de afroming en de pasteurisatie toegevoegd. Daarin wordt bepaald dat „de melk uiterlijk 48 uur na ontvangst moet worden afgeroomd”, om de kwaliteit van de grondstof te bewaren.

De twee fasen van de pasteurisatie die de verkrijging van het omschreven product mogelijk maken, worden toegevoegd, en wel als volgt:

„Vóór de afroming kan de opgehaalde volle melk een eerste fase van prepasteurisatie bij 74 °C ondergaan. Na de afroming wordt de room gedurende 30 tot 180 seconden gepasteuriseerd bij een temperatuur van 86 tot 95 °C.”

Deze bepaling vormt een aanvulling op die van het geldende productdossier, luidens welke „de melk en de room moeten worden gepasteuriseerd.”

Voorts worden de verwijzingen naar de nationale wet- en regelgeving inzake de veestapel, inzake melk en inzake boter geschrapt.

Om de kwaliteit van de grondstof te behouden, wordt een maximale termijn tussen het einde van de afroming van de melk en de pasteurisatie vastgesteld: „Deze laatste behandeling moet uiterlijk 36 uur na afloop van de afroming van de melk worden verricht.”

Ter omschrijving van de soorten room die mogen worden gebruikt voor de vervaardiging van „Beurre d'Isigny” wordt het volgende bepaald: „Het vetgehalte van de voor de vervaardiging van de boter bestemde room bedraagt minstens 35 gram per 100 gram product.”

Met betrekking tot de verschillende toepassingen van het product op het moment van de afroming en de pasteurisatie wordt toegevoegd dat „voor de vervaardiging van de boter geen magere room, rauwe room, gesteriliseerde room en UHT-gesteriliseerde room mogen worden gebruikt”.

Deze zinsnede wordt eveneens toegevoegd in punt 3.3 van het enig document.

De lijst van voor de verkrijging van „Beurre d'Isigny” verboden stoffen wordt ook aangevuld, door aan te geven dat karnemelk verboden is en dat het voorts verboden is additieven, technische hulpstoffen en andere ingrediënten, met uitzondering van zuursel, toe te voegen.

Bijgevolg wordt de volgende alinea:

„Bij de vervaardiging en het in de handel brengen van „Beurre d'Isigny” zijn de volgende stoffen verboden:

- weiroom, gereconstitueerde, diepgevroren of ingevroren room;
- kleurstoffen of antioxidantia;
- stoffen die de zuurgraad van de melk of de room verlagen;”

vervangen door:

„Magere room, rauwe room, gesteriliseerde room en UHT-gesteriliseerde room mogen niet worden gebruikt voor de vervaardiging van de boter.

Het gebruik van weiroom, karnemelk, gereconstitueerde room, diepgevroren of ingevroren room, kleurstoffen of antioxidantia, stoffen om de zuurgraad van de melk of de room te verlagen, additieven, technische hulpstoffen en alle andere ingrediënten, met uitzondering van zuursel, is verboden bij de productie van voor „Beurre d'Isigny” bestemde room.”

De bepaling dat „alle processen die zijn bedoeld om het gehalte aan vetvrije droge stof te verhogen, met name door de opname van startculturen voor zuivelproducten tijdens de kneding” wordt verplaatst naar het hoofdstuk „Enten en karnen” dat de verschillende productiefasen van de boter in eigenlijke zin, met name de fase van het kneden (of het karnen) beschrijft en regelt.

De bepaling dat „de boter mag worden gezouten, met maximaal 2 gram zout per 100 gram boter”, wordt ook verplaatst naar het hoofdstuk „Enten en karnen” en daarbij wordt de limiet van 2 gram per 100 gram geschrapt omdat een en ander al in de algemene regelgeving is vastgesteld.

Enten en karnen

Er is een nieuw hoofdstuk om een onderscheid te maken tussen de bepalingen inzake enten en karnen. Met name wordt gepreciseerd dat het enten van de room plaatsvindt in de boterfabriek en wel uiterlijk 48 uur na afloop van de afoming. Ook wordt toegevoegd dat een termijn van maximaal 72 uur in acht moet worden genomen tussen de ontvangst van de melk en het enten van de room.

De methode voor het verkrijgen van de boter wordt eveneens nader omschreven door toe te voegen dat de boter wordt verkregen door het karnen van geënte en gerijpte room (in de machine voor continue boterbereiding of in de karnton), dat de verkregen boterkorrels vervolgens worden gekneet en daarna eventueel worden gewassen, en dat de pH-waarde van de afgewerkte boter maximaal 6 mag bedragen.

Er wordt bepaald dat het verboden is om de pH van de boter te verlagen middels enig ander proces dan biologische rijping. De toevoeging van geconcentreerd permeaat van een cultuur van melkzuurbacteriën en aromatische gist tijdens de boterbereiding (NIZO-procedé) wordt ook expliciet verboden. De mogelijkheid om maximaal 2 gram zout per 100 gram boter toe te voegen, wordt geschrapt omdat daarin al is voorzien in de algemene regelgeving.

Het hoofdstuk „Enten en karnen” van het productdossier wordt dan ook als volgt geredigeerd:

„De voor de bereiding van „Beurre d'Isigny” bestemde room wordt uiterlijk 72 uur na de ontvangst van de melk en uiterlijk 48 uur na afloop van de afoming geënt in de botermakerij, bij een temperatuur tussen 9 en 15 °C. Hij ondergaat een biologische rijping gedurende minstens twaalf uur bij een temperatuur tussen 9 en 15 °C alvorens hij wordt gekarnd in een boterbereidingsmachine of in een karnton. De boterkorrels worden vervolgens gekneet en eventueel gewassen. Aan het einde van het productieproces moet de pH van de boter lager zijn dan 6.

Elk procedé dat bedoeld is om het gehalte aan vetvrije droge stof te verhogen, met name door het toevoegen van culturen en zuursels tijdens het mengen, is verboden. Evenzo is het verboden om de pH van de boter te verlagen via een andere methode dan biologische rijping van de room, met name door toevoeging van geconcentreerd permeaat van een cultuur van melkzuurbacteriën en aromatische gist tijdens de boterbereiding (NIZO-procedé).

De boter mag worden gezouten, binnen de in de regelgeving vastgestelde limiet.”

Met betrekking tot de „texturering” wordt gespecificeerd dat „Beurre d'Isigny” aan een textureringsbehandeling kan worden onderworpen om ze geschikt te maken voor gebruik in de banketbakkerij:

„„Beurre d'Isigny” kan aan een fysische kristallisatiebehandeling worden onderworpen om ze plasticiteit en mechanische weerbaarheid te verlenen en ervoor te zorgen dat ze kan worden verwerkt zonder te smelten (banketboter) zodat ze kan worden gebruikt als grondstof voor de bereiding van levensmiddelen, met name in de banketbakkerij.”

Dit is nodig omdat het smeltpunt van de boter aanzienlijk kan variëren naargelang van de seizoenen: ze is zachter in de zomer en harder in de winter. Dit verschil in smeltpunt is toe te schrijven aan een verschil in vetzuursamenstelling van de vetstof. De fysische behandeling van de boter maakt het mogelijk deze variatie op te heffen door te zorgen voor consistentie in de loop van het jaar. Deze ontwikkeling van de textuur van de boter zorgt ervoor dat ze optimaal geschikt is voor het maken van bladerdeeg. Deze bewerking verandert de smaak van de boter geenszins. Ze vond al plaats op het moment van de registratie van de BOB „Beurre d'Isigny”, maar deze toelichting werd achterwege gelaten in het geregistreerde productdossier. Banketgebak maakt het mogelijk alle kwaliteiten van de BOB „Beurre d'Isigny” in een andere vorm tentoon te spreiden.

De verpakking wordt beschreven om bepaalde praktijken te verduidelijken. Er wordt toegevoegd dat de boter gedurende maximaal twaalf maanden kan worden ingevroren of diepgevroren in verpakkingen van 1 tot 25 kg. De invriezing/diepvriezing moet uiterlijk tien dagen na de textureringsfase aanvangen voor getextureerde boter, en dertig dagen na de bereiding voor niet-getextureerde boter. De boter moet daarbij tussen -18 °C en -23 °C worden gehouden.

De invriezing van boter in verpakkingen van 1 kg tot meer dan 10 kg maakt het mogelijk tegemoet te komen aan de eisen van bepaalde ondernemingen in de levensmiddelenindustrie (bakkers- en banketwaren) die op zoek zijn naar boter waarvan de consistentie bepaalde kenmerken vertoont die samenhangen met de productieperiode. Het invriezen of diepvriezen voor maximaal twaalf maanden doet geen afbreuk aan de organoleptische kenmerken van de boter. Deze gangbare praktijk, die algemeen wordt toegepast in de zuivelindustrie, heeft haar waarde bewezen voor de bewaring en het behoud van de organoleptische eigenschappen.

Met betrekking tot de verpakking van de boter wordt toegevoegd dat de maximale verkoopenheid op 25 kg wordt vastgesteld. Deze bepaling is in overeenstemming met de traditie van de verpakking van „Beurre d'Isigny” in grote verpakkingsmaterialen (van het type „kuipen” van 20 tot 200 liter, gebruikt in de 18e en 19e eeuw). Het vervoer van boter van de ene site naar de andere in grotere verpakkingen is binnen het geografische gebied wel toegestaan.

De bepalingen van het productdossier luiden als volgt:

„„Beurre d'Isigny” wordt verpakt in verkoopenheden met een gewicht van niet meer dan 25 kg. Binnen het afgebakende gebied mag de boter in verpakkingen met een groter gewicht van de ene naar de andere site worden vervoerd.

„Beurre d'Isigny” mag enkel worden diepgevroren of ingevroren en gedurende maximaal twaalf maanden bij een temperatuur van -18 tot -23 °C worden bewaard als ze in eenheden van minimaal 1 en maximaal 25 kg is verpakt. Voor getextureerde boter vindt de invriezing uiterlijk tien dagen na de bereiding plaats en voor niet-getextureerde boter uiterlijk dertig dagen na de bereiding.”

Deze regels worden gedeeltelijk herhaald in punt 3.5 van het enig document „Specifieke voorschriften betreffende het in plakken snijden, het raspen, het verpakken enz. van het product waarnaar de geregistreerde naam verwijst”.

5.5. **Rubriek „Verband”**

Het hoofdstuk van het productdossier „Verband met het geografische gebied” is in zijn geheel herschreven om het verband tussen „Beurre d'Isigny” en het geografische gebied ervan duidelijker tot uitdrukking te brengen, zonder dat het verband inhoudelijk is gewijzigd. Hierdoor wordt met name de nadruk gelegd op de productieomstandigheden van de melk en in het bijzonder op het feit dat de voeding op basis van een optimaal gebruik van grassen en een lange weideperiode het mogelijk maakt het melkvet een kwaliteit te doen bereiken die geschikt is voor de bereiding van „Beurre d'Isigny”, waarvoor specifieke knowhow vereist is. Daarbij wordt ook de verwijzing naar het hoge gehalte aan oliezuur van „Beurre d'Isigny” geschrapt omdat deze als niet-specifiek wordt beschouwd.

In het punt „Specificiteit van het geografische gebied” komen de natuurlijke factoren van het geografische gebied en de menselijke factoren aan bod in een historisch overzicht waarin de specifieke knowhow wordt benadrukt.

In het punt „Specificiteit van het product” worden bepaalde elementen naar voren gebracht die zijn opgenomen bij de beschrijving van het product.

Tot slot wordt in het punt „Causaal verband” de wisselwerking tussen de natuurlijke en menselijke factoren van het product toegelicht.

Het verband in het productdossier van de BOB wordt in zijn geheel overgenomen in punt 5 van het enig document.

5.6. **Rubriek „Etikettering”**

Om de identificatie van het product door de consumenten te verduidelijken

- wordt toegevoegd dat de producten die de oorsprongsbenaming voeren, moeten zijn voorzien van een afzonderlijke etikettering met de naam van de oorsprongsbenaming in lettertekens waarvan de afmetingen ten minste twee derde bedragen van die van de grootste op die etikettering. Deze regel is niet van toepassing op het vignet als de oorsprongsbenaming elders op de etikettering wordt vermeld;
- worden de termen die op het op de verpakkingen aangebrachte vignet moeten staan, gewijzigd: „beschermd” in plaats van „gecontroleerd”. Het vignet wordt aangebracht onder de verantwoordelijkheid van de marktdeelnemer die met deze bewerking belast is;
- wordt aangegeven dat het BOB-symbool van de Europese Unie in de onmiddellijke nabijheid van het vignet moet worden aangebracht (ernaast of erboven, niet van elkaar gescheiden door een andere vermelding).

De bepaling betreffende het verbod op het gebruik van de woorden „Isigny” of „Isigny-sur-Mer” of andere woorden, beelden of illustraties die dat gebied evoceren voor producten die niet beantwoorden aan de in het productdossier vastgestelde voorwaarden, wordt geschrapt omdat zij niet relevant is voor het productdossier.

De volgende alinea's:

„Een vignet met de woorden „Beurre d'Isigny — Appellation d'Origine Contrôlée” of „Crème d'Isigny — Appellation d'Origine Contrôlée” moet op de verpakkingen of de recipiënten worden geplakt of weergegeven, onder de verantwoordelijkheid van de betrokken marktdeelnemer.

Het gebruik van de geografische aanduidingen „Isigny” of „Isigny-sur-Mer” of andere woorden, beelden of illustraties die dit gebied evoceren, is verboden voor het in de handel brengen van boter die niet is geproduceerd, verpakt en in de handel gebracht overeenkomstig het besluit betreffende de aanduiding.”

worden vervangen door:

„Elke verpakking van de BOB „Beurre d'Isigny” die in de handel wordt gebracht, is voorzien van een afzonderlijke etikettering met de naam van de oorsprongsbenaming in lettertekens waarvan de afmetingen ten minste twee derde bedragen van die van de grootste op het etiket.

Op de verpakkingen of recipiënten moet onder de verantwoordelijkheid van de marktdeelnemer een vignet met de woorden „Beurre d'Isigny — beschermde oorsprongsbenaming” worden aangebracht of weergegeven.

Het BOB-symbool van de Europese Unie en het vignet worden naast elkaar of onder elkaar aangebracht en worden niet gescheiden door een andere vermelding. De bepaling inzake de minimumgrootte van de oorsprongsbenaming is niet van toepassing op het vignet als de benaming al elders op de etikettering voorkomt.”

Deze wijziging wordt ook aangebracht in punt 3.6 van het enig document „Specifieke voorschriften betreffende het in plakken snijden, het raspen, het verpakken enz. van het product waarnaar de geregistreerde naam verwijst”.

5.7. Rubriek „Overige”

In het hoofdstuk „Bevoegde nationale instantie” wordt het adres van het INAO bijgewerkt.

In het hoofdstuk „Aanvragende groepering” worden de contactgegevens van de groepering bijgewerkt.

In het hoofdstuk van het productdossier „Verwijzingen naar de controlestructuur” worden de naam en de contactgegevens van de officiële instanties bijgewerkt. In deze rubriek worden alleen de gegevens vermeld van de bevoegde Franse autoriteiten op het gebied van controle: Institut national de l'origine et de la qualité (INAO) en Direction générale de la concurrence, de la consommation et de la répression des fraudes (DGCCRF). Toegevoegd wordt dat de naam en de gegevens van de certificeringsinstantie zijn te raadplegen op de website van het INAO en in de databank van de Europese Commissie.

Aan het productdossier wordt een hoofdstuk „Nationale eisen” toegevoegd. Dit hoofdstuk bevat in de vorm van een tabel de belangrijkste te controleren punten, de referentiewaarden en de evaluatiemethode.

ENIG DOCUMENT

„Beurre d'Isigny”

EU-nr.: PDO-FR-0138-AM01 — 19.10.2017

BOB (X) BGA ( )

1. Naam/namen

„Beurre d'Isigny”

2. Lidstaat of derde land

Frankrijk

3. Beschrijving van het landbouwproduct of levensmiddel

3.1. Productcategorie

Categorie 1.5. Oliën en vetten (boter, margarine, spijsolie enz.)

3.2. *Beschrijving van het product waarvoor de in punt 1 vermelde naam van toepassing is*

„Beurre d’Isigny” heeft een natuurlijke ivoren tot goudsbloemgele kleur. Door de smeulige textuur is ze goed smeerbaar. Ze heeft vaak aroma’s van verse room en hazelnoot. Ze kan worden getextureerd om ze geschikt te maken voor de bereiding van bladerdeeg en ze kan worden gezouten.

Het vetgehalte van de ongezouten boter bedraagt meer dan 82 % en dat van de gezouten boter meer dan 80 %.

3.3. *Diervoeders (alleen voor producten van dierlijke oorsprong) en grondstoffen (alleen voor verwerkte producten)*

Om een nauwe band tussen het terroir en het product te waarborgen door middel van uit het geografische gebied afkomstig weidegras, worden de melkkoeien ten minste zeven maanden per jaar geweid en beschikt elk bedrijf over minstens 0,35 ha grasland per melkkoe waarvan ten minste 0,20 ha toegankelijk is vanuit de melkstallen, of waarvan ten minste 0,10 ha toegankelijk is vanuit de melkstallen op voorwaarde dat er extra gras wordt gevoerd. Elk bedrijf moet beschikken over een oppervlakte hoofdvoedergewassen die voor ten minste 50 % uit gras bestaat.

De voeding van de melkkoeien kan niet volledig uit het geografische gebied komen. De eiwitbehoeften van de melkkoeien kunnen niet altijd worden gedekt door de in dit gebied bebouwde arealen. Bovendien kan de oorsprong van de grondstoffen van de aanvullende diervoeders niet worden gegarandeerd. Het basisrantsoen van de veestapel dat uit voedergewassen bestaat, wordt voor 80 % in het geografische gebied geproduceerd (berekend in droge stof en per jaar). Aangezien het basisrantsoen ongeveer 70 % van het totale voederrantsoen van de melkkoeien uitmaakt, kan het aandeel van het uit het gebied afkomstige voeder op minstens circa 56 % worden geraamd.

Gras in zijn verschillende vormen maakt tijdens de ten minste zeven maanden durende weideperiode minstens 40 % van het gemiddelde basisrantsoen uit en de rest van het jaar minstens 20 % per dag. De hoeveelheid aanvullend voer bedraagt maximaal 1 800 kg per koe per kalenderjaar.

De toegestane voedergewassen zijn: gras, maïs, onrijpe graangewassen of onrijpe eiwithoudende gewassen (hele planten), hooi, luzerne (alle vers of geconserveerd) alsook voederbieten, wortelgewassen en gedehydrateerde bietenpulp.

Kolen, rapen, rapenzaad en als groenvoer toegediend koolzaad, ureum en afgeleiden daarvan, zijn verboden in het basisrantsoen en in de aanvullende voedermiddelen.

De volgende grondstoffen zijn verboden in de aanvullende voedermiddelen:

- Oliën als zodanig of isomeren ervan, van palm, grondnoot, zonnebloem en olijf;
- Melkproducten en daarvan afgeleide producten;
- Producten van landdieren en daarvan afgeleide producten;
- Vis en andere waterdieren en daarvan afgeleide producten, met uitzondering van levertraan;
- Diversen, met uitzondering van glucosemelasse.

Bij de fabrikant is de melk van elke ophaling die bestemd is voor de bereiding van „Beurre d’Isigny” afkomstig van een veestapel die voor minstens 30 % uit melkkoeien van het Normandische ras bestaat. Onder ophaling wordt verstaan alle melk die door een fabrikant wordt opgehaald en in een periode van 48 uur wordt verwerkt.

De ophaling vindt maximaal om de 48 uur na de eerste melkbeurt plaats. De bij de bedrijven opgehaalde melk wordt rechtstreeks, zonder overlading, overgepompt in de ruimte waar de afroming plaatsvindt. Bij ontvangst bedraagt de zuurgraad van de rauwe melk tussen 14 en 16 °C Dornic, ofwel tussen 6,6 en 6,85 pH.

Het minimale vetgehalte van de voor de bereiding van de boter bestemde room bedraagt minstens 35 g per 100 g product. Magere room, rauwe room, gesteriliseerde room en UHT-gesteriliseerde room mogen niet worden gebruikt voor de vervaardiging van de boter.

3.4. *Specifieke onderdelen van het productieproces die in het afgebakende geografische gebied moeten plaatsvinden*

De melkproductie en de boterbereiding vinden plaats in het afgebakende geografische gebied zoals gedefinieerd in punt 4.

3.5. *Specifieke voorschriften betreffende het in plakken snijden, het raspen, het verpakken enz. van het product waarnaar de geregistreerde naam verwijst*

De eventuele invriezing en de verpakking van de boter vinden plaats in het geografische gebied.

Het verpakken van de boter is zeer belangrijk voor het kwaliteitbeheer van de producten omdat de vetstof gevoelig is voor oxidatie. Daarom moet de verpakking snel na afloop van het productieproces worden uitgevoerd. Bijgevolg wordt de bewerking uitgevoerd binnen het in figuur 4 afgebakende geografische gebied in verkoopeenheden van maximaal 25 kg.

De boter kan gedurende maximaal twaalf maanden worden diepgevroren of ingevroren op voorwaarde dat ze in eenheden van minimaal 1 kg en maximaal 25 kg is verpakt. Voor getextureerde boter vindt de invriezing uiterlijk tien dagen na de bereiding plaats en voor niet-getextureerde boter uiterlijk dertig dagen na de bereiding.

3.6. *Specifieke voorschriften betreffende de etikettering van het product waarnaar de geregistreerde naam verwijst*

Elke verpakking van de BOB „Beurre d'Isigny“ die in de handel wordt gebracht, wordt voorzien van een afzonderlijke etikettering met de naam van de oorsprongsbenaming in lettertekens waarvan de afmetingen ten minste twee derde bedragen van die van de grootste op het etiket.

Op de verpakkingen of recipiënten moet onder de verantwoordelijkheid van de marktdeelnemer een vignet met de woorden „Beurre d'Isigny — beschermde oorsprongsbenaming” worden aangebracht of weergegeven.

Het BOB-symbool van de Europese Unie en het vignet worden naast elkaar of onder elkaar aangebracht en worden niet gescheiden door een andere vermelding. De bepaling inzake de minimumgrootte van de oorsprongsbenaming is niet van toepassing op het vignet als de benaming al elders op de etikettering voorkomt.

4. **Beknopte beschrijving van het afgebakende geografische gebied**

Het afgebakende geografische gebied strekt zich uit over het grondgebied van de gemeenten van de volgende departementen:

Departement Calvados (82 gemeenten):

Kanton Bayeux, alle gemeenten met uitzondering van Chouain, Condé-sur-Seulles, Ellon, Esquay-sur-Seulles, Juaye-Mondaye, Le Manoir, Manvieux, Ryes, Tracy-sur-Mer, Vaux-sur-Seulles, Vienne-en-Bessin.

Kanton Trévières, alle gemeenten met uitzondering van La Bazoque, Cahagnolles, Cormolain, Foulognes, Litteau, Planquery, Sainte-Honorine-de-Drucy, Sallen.

Departement Manche (93 gemeenten):

Kanton d'Agon-Coutainville, de gemeenten Auxais, Feugères, Gonfreville, Gorges, Marchésieux, Nay, Périers, Raids, Saint-Germain-sur-Sèves, Saint-Martin-d'Aubigny, Saint-Sébastien-de-Raids.

Kanton Bricquebec, de gemeenten Etienville, Les Moitiers-en-Bauptois, Orglandes.

Kanton Carentan-les-Marais, alle gemeenten.

Kanton Créances, de gemeenten Montsenelle (enkel het grondgebied van de voormalige gemeenten Coigny, Prétot-Sainte-Suzanne, Saint-Jores), Le Plessis-Lastelle.

Kanton Pont-Hébert, alle gemeenten met uitzondering van Bérigny, Saint-André-de-l'Epine, Saint-Georges-d'Elle, Saint-Germain-d'Elle, Saint-Pierre-de-Semilly.

Kanton Saint-Lô-1, alle gemeenten met uitzondering van Agneaux, Le Lorey, Marigny-Le-Lozon (enkel het grondgebied van de voormalige gemeente Lozon), Le Mesnil-Amey, Saint-Gilles, Saint-Lô.

Kanton Valognes, alle gemeenten met uitzondering van Brix, Huberville, Lestre, Lieusaint, Montaigu-la-Brisette, Saint-Germain-de-Tournebut, Saint-Joseph, Saint-Martin-d'Audouville, Saussemesnil, Tamerville, Valognes, Vaudreville, Yvetot-Bocage.

5. Verband met het geografische gebied

Het geografische productiegebied van „Beurre d'Isigny” vormt een halvemaan bestaande uit sedimentaire grond en is laaggelegen (< 50 m). Dit gebied, „Col du Cotentin” genaamd, vormt een opmerkelijke geografische eenheid die is ontstaan door meervoudige transgressies en regressies van de zee. Men onderscheidt hier het „laagland”, gevormd door grote schorren en gorzen, en het „hoogland”, een coulisselandschap gevormd door plateaus en kalksteeneilandjes en lage kleiachtige en stenige heuvels in het oosten. De belangrijkste bodemeigenschappen zijn het hoge gehalte aan zeeafzettingen (slib) en rivierafzettingen, die zich hoofdzakelijk bevinden in de Baie des Veys en in de valleien van de rivieren die daar uitmonden.

Het klimaat van Col du Cotentin, met neerslaghoeveelheden van ongeveer 800 mm en meer dan 170 goed over het jaar gespreide regendagen, koele temperaturen in de zomer en zachte winters, temperatuurverschillen die lager zijn dan die in Saint-Lô of Caen, wordt gekwalificeerd als een gematigd zeeklimaat. Dit vochtige, nevelige en zachte klimaat is homogeen door de afwezigheid van reliëf. De invloed van de oceaan doet zich ook voelen door de zilte zeedampen die zich over de weiden verspreiden.

Col du Cotentin is een van de Normandische weidegronden die al bestond vóór in 1800 de transformatieronde aanving waarbij ploegland in weidegrond werd omgezet. De veehouders maakten van de regio van Isigny vermaarde graslanden die in 1874 door de „Association normande” als „weelderige weilanden, ware bronnen van room en boter” werden omschreven.

Sinds het midden van de 19e eeuw komen de veehouders van Cotentin op voor de zuiverheid van het Cotentin-ras, dat de belangrijkste stam van het Normandische ras zou worden, hoofdzakelijk vanwege de melkgevende eigenschappen van dit lokale ras. Deze status van „bakermat van het ras” werkt echter in het nadeel van de plaatselijke veehouders, die aarzelen om voordeel te trekken van de opgang van kunstmatige inseminatie en zich tot het productieve en homogene Prim'Holstein-ras wenden.

Aan de valorisatie van het gras door de melkveestapel, heeft de bevolking van Col du Cotentin zeer snel de valorisatie van de melk door de bereiding en vermarkting van boter gepaard.

Vandaag de dag worden de graslanden nog steeds gebruikt voor de voeding van de melkkoeien, die ze ten minste zeven maanden begrazen, en het gras ervan de rest van het jaar in aangevoerde vorm consumeren. De gehechtheid van de producenten aan het Normandische ras, dat dankzij de vet- en eiwitrijke melk die het geeft uitermate geschikt is voor de bereiding van boter, zorgt ervoor dat het in het geografische gebied in aanzienlijke getale in stand kan worden gehouden.

De voor de bereiding vereiste knowhow heeft betrekking op de bewaring van de verse melk, door te zorgen voor lage temperaturen van de stal tot de boterfabriek, op de regelmaat van de ophalingen, op de toepassing van biologische rijping door de beheersing van de gistflora via pasteurisatie van de melk gevolgd door enting, op het afromen en ten slotte op het karnen.

„Beurre d'Isigny” is smeugig en goed smeerbaar. Na de texturering is ze stevig en kneedbaar. De massa is niet vet, niet kleverig en breekt niet. Ze heeft een homogene kleur die gaat van ivoor in de winter tot goudsbloemgeel in het weideseizoen en heeft frisse toetsen die doen denken aan „Fleurette”-room. De fijne smaak kan vergezeld gaan van hazelnootaroma's.

De geografische (nabijheid van de zee) en morfologische (afwezigheid van reliëf) situatie van het geografische gebied verklaart de regelmatige verdeling van de neerslag over het jaar en de zachte temperaturen, zelfs in de winter. Deze elementen zijn gunstig om het gras het hele jaar door te doen groeien en voor de lange weideperiode van de dieren. De van nature kalkhoudend-lemige bodems, van recente mariene sedimenten, die rijk zijn aan mineralen, zorgen voor weelderige grassen terwijl het slib dat het hoogland bedekt een opmerkelijke waterregulerende werking heeft die gunstig is voor een regelmatige groei van het gras.

De kwaliteit van het melkvet van het geografische gebied resulteert uit de combinatie van het gras — dat verantwoordelijk is voor de organoleptische kenmerken die het onder de oorsprongsbenaming vallende product typeren en het de verwachte smeugigheid geeft — met de voorziening van energierijker voer, dat de productie van grote vetdeeltjes bevordert die de door het gras verleende aromatische verbindingen van de melk kunnen vasthouden.

„Beurre d'Isigny” wordt dus gekenmerkt door het optimale gebruik van het gras van het gebied, door de lange weideperiode van de melkveestapel en de verstrekking van geconserveerd voer in de winter, in combinatie met de toediening van andere voedergewassen. Het vervoer van de voedergewassen van het laagland naar het hoogland en de bewaring ervan vormen een traditionele praktijk vanwege de geografische ligging van de landbouwbedrijven, die zich gewoonlijk in het hoogland bevinden, maar ook over weiden in het laagland beschikken.

De voeding van het vee, dat deels van het Normandische ras is, ligt aan de oorsprong van de kwaliteitsmelk waarvan het vet het product zijn voortreffelijke smeulige textuur verleent.

Bovendien bevordert de aanwezigheid van carotenoiden in het vette gras van de weilanden van de regio de natuurlijke goudsbloemgele kleur van de boter in het weideseizoen.

Het behoud van traditionele gebruiken op het gebied van boterbereiding, die met name de toevoeging van aroma's en melkzuur uitsluiten, en waarbij gebruik wordt gemaakt van gerijpte room en karnen, draagt sterk bij tot de expressie van de eigenschappen van de van de melkveestapel afkomstige grondstof. Het succes van deze producten vindt ook zijn verklaring in de instandhouding van de handelsbetrekkingen met het netwerk van zuivelhandelaren binnen het nationale grondgebied, de regionale horeca en de exportmarkten.

Verwijzing naar de bekendmaking van het productdossier

(Artikel 6, lid 1, tweede alinea, van de onderhavige verordening)

https://info.agriculture.gouv.fr/gedei/site/bo-agri/document_administratif-ba1010a1-bc3a-4468-a1d2-7578d8fd5494

INFORMATIE OVER DE EUROPESE ECONOMISCHE RUIMTE

TOEZICHTHOUDENDE AUTORITEIT VAN DE EVA

Uitnodiging om opmerkingen te maken overeenkomstig artikel 1, lid 2, van deel I van Protocol 3 bij de Overeenkomst tussen de EVA-staten betreffende de oprichting van een Toezichthoudende Autoriteit en een Hof van Justitie over staatssteunvraagstukken

(2019/C 177/04)

Door middel van het bovengenoemde besluit, dat na deze samenvatting in de authentieke taal is weergegeven, heeft de Toezichthoudende Autoriteit van de EVA Noorwegen in kennis gesteld van haar besluit tot inleiding van de procedure van artikel 1, lid 2, van deel I van Protocol 3 bij de Overeenkomst tussen de EVA-staten betreffende de oprichting van een Toezichthoudende Autoriteit en een Hof van Justitie ten aanzien van de bovengenoemde steunmaatregel.

Belanghebbenden kunnen hun opmerkingen over de betrokken maatregel binnen één maand vanaf de datum van de bekendmaking indienen bij:

Toezichthoudende autoriteit van de EVA
Register
Belliardstraat 35
1040 Brussel
BELGIË

De opmerkingen zullen ter kennis van de Noorse autoriteiten worden gebracht. Een belanghebbende die opmerkingen maakt, kan, met opgave van redenen, schriftelijk verzoeken om vertrouwelijke behandeling van zijn identiteit.

SAMENVATTING

Procedure

1. De Autoriteit heeft twee klachten ontvangen, een op 14 maart 2017 en een op 27 juli 2017. De klagers hebben om vertrouwelijkheid verzocht.
2. Naar aanleiding van verzoeken heeft de Autoriteit informatie van de Noorse autoriteiten ontvangen bij brieven van 2 juni 2017, 20 september 2017, 1 december 2017, 8 december 2017, 1 februari 2018, 5 februari 2018, 21 februari 2019, 14 maart 2019 en 18 maart 2019.

Beschrijving van de maatregel(en)

3. De vermeende begunstigde van de steun is Trondheim Spektrum AS („TS”).
4. TS is eigenaar en exploitant van Trondheim Spektrum, een multifunctionele faciliteit in het centrum van Trondheim. De faciliteit wordt gebruikt door lokale sportclubs om te trainen en voor kleine en grote sportevenementen en andere evenementen zoals concerten, beurzen en congressen.
5. De gemeente Trondheim („de gemeente”) was en is op dit moment meerderheidsaandeelhouder in TS. De overige aandelen zijn in het bezit van vrijwilligerssportclubs op basis van lidmaatschap („sportclubs”).
6. Het doel van de gemeente is om de inwoners van Trondheim faciliteiten te bieden voor sport- en vrijetijdsactiviteiten. In 2004 heeft de gemeente een principe van kosteloze faciliteiten ten behoeve van de sportclubs van de gemeente geformaliseerd. Deze maatregelen van de gemeente faciliteren de deelname van kinderen en jongeren aan sportactiviteiten, ongeacht het inkomensniveau van individuele gezinnen.
7. De gemeente huurt capaciteit van verschillende faciliteiten, zoals TS, om de capaciteit gratis ter beschikking te stellen van de sportclubs. De verdeling van de capaciteit is toevertrouwd aan de lokale sportraad.

8. Sinds de zomer van 2017 ondergaat TS een belangrijke renovatie en uitbreiding die in 2019 moet zijn afgerond. Het plan is om in 2020 het Europees kampioenschap handbal voor vrouwen en mannen te organiseren.
9. Het besluit heeft betrekking op negen maatregelen 1) gemeentelijke lening, 2) gemeentelijke garantie, 3) erfpacht-overeenkomsten, 4) pachtovereenkomsten die zijn gesloten tussen 1999 en 2017, 5) pachtovereenkomst van 2019, die in 2017 is gesloten, 6) kapitaalverhoging die verband houdt met nieuwe en onvoorziene kosten, 7) financiering van infrastructuurkosten, 8) middelen van het Noorse kansspelfonds en 9) impliciete garantie inherent aan een leenovereenkomst tussen Nordea en TS.
10. Volgens de klagers heeft TS een voordeel ontvangen door middel van verschillende maatregelen van de gemeente. De klagers hebben aangevoerd dat via de vermeende steunmaatregelen kruissubsidiëring is verleend voor andere activiteiten van TS.

Beoordeling van de maatregelen

11. Volgens de Autoriteit zou elke mogelijke staatssteun die via de maatregelen 1, 2 en 3 wordt toegekend, bestaande steun vormen in de zin van artikel 1, onder b), van deel II van Protocol 3 bij de Toezichtovereenkomst. De Autoriteit beoordeelt in haar besluit dan ook niet verder of deze maatregelen als steun moeten worden aangemerkt.
12. In haar besluit komt de Autoriteit tot de voorlopige conclusie dat maatregel 4, de tussen 1999 en 2017 gesloten pachtovereenkomsten, geen deel uitmaakt van een steunregeling in de zin van artikel 1, onder d), van deel II van Protocol 3 bij de Toezichtovereenkomst, zoals de Noorse autoriteiten hadden betoogd.
13. De Autoriteit zal in haar besluit alleen het potentiële steunkarakter beoordelen van de pachtovereenkomsten waarvoor de verjaringstermijn niet is verstreken. Op basis van de informatie waarover zij beschikt, is de Autoriteit van oordeel dat de verjaringstermijn voor de pachtovereenkomst die volgens de Noorse autoriteiten van 2007-2008 dateert, niet is verstreken.
14. De Autoriteit is van oordeel dat de middelen die door Norsk Tipping AS aan TS zijn toegekend, hierna maatregel 8 genoemd, een toepassing zijn van een bestaand systeem van staatssteun. De Autoriteit beoordeelt in haar besluit dan ook niet verder of de maatregel als steun moeten worden aangemerkt.
15. De Autoriteit is voorlopig van oordeel dat de pachtovereenkomsten van 2007 tot en met 2017 en de nieuwe pachtovereenkomst van 2019 (maatregelen 4 en 5) TS mogelijk een voordeel hebben opgeleverd. De klagers hebben aangevoerd dat de pacht boven de marktvoorwaarden ligt en dat de pacht gebaseerd is op de behoeften van TS en niet op de door de gemeente benodigde capaciteit.
16. De Autoriteit is van oordeel dat de kapitaalverhoging, maatregel 6, TS een voordeel oplevert dat overeenkomt met het volledige bedrag van de kapitaalverhoging.
17. De Autoriteit komt tot de voorlopige conclusie dat de verdeling en berekening van de infrastructuurkosten in verband met de renovatie en uitbreiding van TS (maatregel 7) TS een voordeel kan hebben opgeleverd.
18. Wat de impliciete garantie betreft die inherent is aan de leningsovereenkomst tussen TS en Nordea (maatregel 9), acht de Autoriteit de effecten van de vermeldingen in de leningsovereenkomsten onduidelijk en kan zij in dit stadium niet uitsluiten dat zij TS een voordeel opleveren in de vorm van een impliciete garantie van de gemeente.
19. De Noorse autoriteiten hebben aangevoerd dat het gebruik van TS-faciliteiten door de sportclubs niet als een economische activiteit kan worden beschouwd, aangezien noch de gemeente, noch TS een vergoeding van de gebruikers ervan ontvangen.
20. Ook al kan de gemeente worden geacht een niet-economische activiteit uit te oefenen door het aanbieden van gratis faciliteiten voor de sportclubs van de gemeente, dan nog kan het in principe heel goed zijn dat de entiteit die de gemeente van dergelijke faciliteiten voorziet, daarbij economische activiteiten uitoefent.
21. Tegen deze achtergrond kan de Autoriteit in dit stadium niet uitsluiten dat TS een onderneming is, niet alleen bij het organiseren van concerten, grote sportevenementen, beurzen, congressen en andere evenementen, maar ook bij het verhuren van haar faciliteiten aan de gemeente, die vervolgens de ruimte ter beschikking stelt van de sportclubs van de stad. In ieder geval merkt de Autoriteit op dat TS andere economische activiteiten uitoefent en dat een toereikende boekhoudkundige scheiding zou moeten worden aangetoond.
22. De Noorse autoriteiten hebben niet alle maatregelen in kwestie bij de Autoriteit aangemeld. De Autoriteit komt derhalve tot de voorlopige conclusie dat de Noorse autoriteiten hun verplichtingen ingevolge artikel 1, lid 3, van deel I van Protocol 3 bij de Toezichtovereenkomst niet zijn nagekomen en dat, voor zover de maatregelen 4, 7 en 9 staatssteun inhouden, deze steun onrechtmatig is.

23. De Noorse autoriteiten hebben de nieuwe pachtovereenkomst van 2019, maatregel 5, op 20 november 2018 aangemeld. De Noorse autoriteiten hebben aangevoerd dat aan de nieuwe pachtovereenkomst de voorwaarde is verbonden dat deze in overeenstemming is met de marktvoorwaarden. Zij maakt uitdrukkelijk aanpassingen mogelijk om de voorwaarden van de overeenkomst in overeenstemming te brengen met de marktvoorwaarden mocht de Autoriteit dit verlangen. In het licht hiervan is de voorlopige conclusie van de Autoriteit dat, mocht de pachtovereenkomst staatssteun inhouden, de Noorse autoriteiten de vereisten van artikel 1, lid 3, van deel I van Protocol 3 bij de Toezichtovereenkomst in acht hebben genomen.
24. Wat maatregel 6 betreft merkt de Autoriteit op dat de Noorse autoriteiten deze steun aan TS hebben verleend op grond van artikel 55 van de algemene groepsvrijstellingsverordening. De Autoriteit is er echter niet volledig van overtuigd dat met betrekking tot de maatregel aan de vereisten van artikel 6, lid 2, van de algemene groepsvrijstellingsverordening is voldaan. Verdere beoordeling van de maatregel lijkt vereist. Als de Autoriteit tot de bevinding zou komen dat de maatregel niet aan de vereisten van de algemene groepsvrijstellingsverordening voldoet, is deze steun onrechtmatig.
25. De mogelijke steunmaatregelen in de onderhavige zaak zijn van uiteenlopende aard. De Noorse autoriteiten hebben aangevoerd dat sommige van de maatregelen verenigbaar zijn. In dit stadium beschikt de Autoriteit niet over de informatie die zij nodig heeft om vast te stellen welk bedrag aan vermeende steun deze maatregelen TS zouden kunnen opleveren. De Autoriteit betwijfelt derhalve of de maatregelen in overeenstemming zijn met het evenredigheidsbeginsel en beperkt blijven tot hetgeen noodzakelijk is om de doelstelling van de staat te bereiken.
26. Bovendien kan de Autoriteit niet uitsluiten dat de vermeende steunmaatregelen kruissubsidiëring van de andere activiteiten van TS inhouden. In het licht van het bovenstaande betwijfelt de Autoriteit of de maatregelen verenigbaar zouden kunnen worden geacht onder artikel 61, lid 3, onder c), van de EER-overeenkomst.

Decision No 032/19/COL

of 16 April 2019

to open a formal investigation into potential state aid granted to Trondheim Spektrum AS

(Case 83227)

Norwegian Ministry of Trade, Industry and Fisheries
PO Box 8090 Dep
0032 Oslo
NORWAY

Subject: **Trondheim Spektrum**

1. Summary

- (1) The EFTA Surveillance Authority ('the Authority') wishes to inform the Norwegian authorities that it has concerns that the notified measure and some of the measures covered by the complaints related to Trondheim Spektrum AS might entail state aid within the meaning of Article 61(1) of the EEA Agreement. The Authority furthermore has doubts concerning the compatibility of these measures with the functioning of the EEA Agreement. The Authority has therefore decided to open a formal investigation ⁽¹⁾ into these measures.
- (2) The Authority has based its decision on the following considerations.

2. Procedure

2.1. First complaint

- (3) On 14 March 2017, the Authority received a complaint ⁽²⁾ alleging that Trondheim municipality ('the Municipality') has granted unlawful state aid to Trondheim Spektrum AS ('TS'), a company that owns and operates Trondheim Spektrum, which is a multipurpose sport facility located in Trondheim, Norway. By letter dated 27 March 2017, the Authority invited the Norwegian authorities to comment on the complaint ⁽³⁾. The Norwegian authorities replied by letter dated 2 June 2017 ⁽⁴⁾.

⁽¹⁾ Reference is made to Articles 4(4) and 13(1) of Part II of Protocol 3 to the Agreement between the EFTA States on the Establishment of a Surveillance Authority and a Court of Justice.

⁽²⁾ Documents No 847105 and 848590 to 848601.

⁽³⁾ Document No 849708.

⁽⁴⁾ Documents No 859505, 859499, 859501 and 859503.

2.2. *Second complaint*

- (4) On 27 July 2017, the Authority received a second complaint⁽⁵⁾, also alleging that the Municipality has granted unlawful state aid to TS. By letter dated 24 August 2017, the Authority invited the Norwegian authorities to comment⁽⁶⁾. In the same letter, the Authority requested further information from the Norwegian authorities concerning their comments to the first complaint. By letter dated 1 September 2017, the Authority forwarded to the Norwegian authorities additional information from the second complainant⁽⁷⁾.
- (5) By letter dated 20 September 2017, the Norwegian authorities submitted their comments to the second complaint and provided the information requested by the Authority relating to the first complaint⁽⁸⁾. On 29 September 2017, the case was further discussed during the annual package meeting in Oslo. The discussion was subsequently summarised in a follow-up letter⁽⁹⁾.

2.3. *Request for information*

- (6) On 20 October 2017, the Authority sent an information request to the Norwegian authorities⁽¹⁰⁾. On 22 November 2017, the Norwegian authorities and the Authority held a video-conference to discuss the information request. By letter of 8 December 2017, the Norwegian authorities responded⁽¹¹⁾.

2.4. *Additional information from the second complainant*

- (7) On 19 September 2017, the second complainant submitted additional information⁽¹²⁾. On 6 November 2017, the second complainant submitted supplementary information⁽¹³⁾. On 9 November 2017, the Authority forwarded the additional information to the Norwegian authorities⁽¹⁴⁾. On 22 November and 13 December 2017, the Norwegian authorities and the Authority discussed the case during a video-conference. On 1 December 2017, the Norwegian authorities submitted information to the Authority in relation to the meetings⁽¹⁵⁾.
- (8) On 26 October 2018, the second complainant submitted additional information⁽¹⁶⁾.

2.5. *Further request for information and meeting*

- (9) On 16 January 2018, the Authority sent an information request to the Norwegian authorities⁽¹⁷⁾, to which they replied by letters dated 1 and 5 February 2018⁽¹⁸⁾.
- (10) On 13 March 2019, the Norwegian authorities and the Authority discussed the case during a video-conference. Following the meeting, the Norwegian authorities submitted further information⁽¹⁹⁾. On 18 March 2019, the Norwegian authorities submitted additional information⁽²⁰⁾.

2.6. *Notification of the 2019 lease agreement*

- (11) On 29 November 2018⁽²¹⁾, the Norwegian authorities notified a lease agreement ('the 2019 lease agreement'), which is intended to enter into force on 1 December 2019. By letter dated 28 January 2019, the Authority requested additional information from the Norwegian authorities. By letter of 21 February 2019, the Norwegian authorities responded⁽²²⁾.

⁽⁵⁾ Documents No 867151, 868181 and 868182.

⁽⁶⁾ Document No 870428.

⁽⁷⁾ Document No 870360.

⁽⁸⁾ Documents No 874440 and 874442.

⁽⁹⁾ Document No 876728.

⁽¹⁰⁾ Document No 877379.

⁽¹¹⁾ Documents No 887522, 887524 and 887526.

⁽¹²⁾ Document No 874067.

⁽¹³⁾ Document No 881377.

⁽¹⁴⁾ Document No 888352.

⁽¹⁵⁾ Documents No 885827, 885829, 888351 and 888354.

⁽¹⁶⁾ Document No 936140.

⁽¹⁷⁾ Document No 888021.

⁽¹⁸⁾ Documents No 896729, 896727, 896725 and 896723.

⁽¹⁹⁾ Documents No 1059166, 1059170 and 1059171.

⁽²⁰⁾ Documents No 1059842 to 1059848.

⁽²¹⁾ Documents No 1040641, 1040643, 1040645, 1040647 and 1040649.

⁽²²⁾ Documents No 1054292, 1054294, 1054296 and 1054298.

2.7. **GBER information sheet regarding capital increase**

- (12) On 10 December 2018, the Norwegian authorities submitted a GBER⁽²³⁾ information sheet⁽²⁴⁾, concerning *ad hoc* aid to TS in the form of a NOK 55 million capital increase (approximately EUR 5,68 million), claiming that this measure was block exempted.

3. **Background**

- (13) TS owns and operates Trondheim Spektrum, a multipurpose facility located in central Trondheim. The facility consists of eight multi-purpose halls. The halls are used as training venues for local sports clubs, small and large sports events and other events such as concerts, trade fairs and congresses.
- (14) The company Nidarøhallen was established in 1961 for the purpose of carrying out the construction and operation of a sports and exhibition hall in Trondheim. On 5 June 2002, the company name was changed to Trondheim Spektrum AS.
- (15) The Municipality has been, and is at present, the majority shareholder in TS. As of October 2018, The Municipality holds 96 % of the shares. The remaining shares are held by membership-based volunteer sport clubs ('sport clubs').
- (16) The construction of the first part of the hall finished in 1963 (halls A and B). The facility has been expanded four times, in 1971 (hall C), 1980 (hall G), 1988 (halls D and E/H) and 2000 (hall F). The facility now totals 27 000 m², which, in addition to eight multipurpose halls, consists of 14 seminar rooms and a plot area of over 1 000 m².
- (17) The Municipality's objective is to provide facilities for sports and leisure activities to the inhabitants of Trondheim. In 2004, the Municipality formalised a principle of cost-free facilities for the benefit of the Municipality's sport clubs. This facilitates participation of children and youth in sport activities, irrespective of the income level of individual families. The Municipality owns and operates numerous sport facilities, but also rents facilities owned and operated by third parties. The Municipality rents capacity from such facilities under special rental agreements, and the joint capacity is distributed, free of charge, amongst the sport clubs. The task of distributing the capacity is entrusted to the local Sports Council (*Idrettsrådet*), which forms part of the organisational structure of the Norwegian Confederation of Sports (*Norges idrettsforbund*).
- (18) TS generates income from sport activities, trade fairs and concerts. TS hosts a number of fairs, which includes an annual fisheries industry fair. Furthermore, TS generates income from the operation of a kiosk, café and a restaurant.
- (19) Since summer 2017, Trondheim Spektrum has been undergoing a significant renovation and extension, to be finalised in 2019. The plan is to host the European Championship in handball for women and men in 2020.

4. **The measures**

4.1. **Introduction**

- (20) Throughout the years, the Municipality has provided TS with loans, guarantees and other measures that may potentially involve state aid. The following measures are at stake in the present decision.

4.2. **Measure 1 – municipal loan**

- (21) In 1992, the total loan portfolio of TS included nine different loans amounting to a total of NOK 87.8 million (approximately EUR 9,1 million). During the period from 1992 to 1994, TS restructured the debt by borrowing NOK 86.67 million (approximately EUR 8,95 million) from the Municipality⁽²⁵⁾. The nominal interest rate was set at 7,5 %, and the effective interest rate was at 7,7 %. In 2004, the terms of the loan were modified, lowering the effective interest rate to 4,15 %.
- (22) The complainants allege that the intention of the Municipality, by granting the loan, was to grant an advantage to TS, which it would not have obtained otherwise, in the form of lower interest rates. The complainants further allege that later modifications of the loan have turned the alleged aid into new aid.

⁽²³⁾ Commission Regulation (EU) No 651/2014 of 17 June 2014 declaring certain categories of aid compatible with the internal market in application of Articles 107 and 108 of the Treaty (OJ L 187, 26.6.2014, p. 1), referred to at point 1j of Annex XV to the EEA Agreement, see Joint Committee Decision No 152/2014, published in OJ L 342, 27.11.2014, p. 63 and EEA Supplement No 71, 27.11.2014, p. 61.

⁽²⁴⁾ Case No 82883, GBER 30/2018/Sports.

⁽²⁵⁾ Document No 874440, p. 6 and Document No 859501, p. 13 and 20.

- (23) The Norwegian authorities have not contested the fact that the loan may have entailed state aid. The Norwegian authorities have argued that the interest rates, in particular following the modification in 2004, were broadly in line with market price. However, the Norwegian authorities do not consider it meaningful to investigate further the historical market rates for loans as, in their view, any aid would have to be considered as existing aid, and in any event, the loan has in the meantime been paid back in full ⁽²⁶⁾. The Norwegian authorities have not found any documentation indicating that the loan has been renegotiated as alleged by the complainants, save for the modification of the interest rate in 2004 ⁽²⁷⁾.

4.3. **Measure 2 – municipal guarantee**

- (24) On 7 September 1999, the Municipality granted a guarantee in favour of TS, in order for TS to secure a loan from Nordea. The purpose of the loan was to finance the construction of hall F. The guarantee was limited to 50 % of the loan balance with a limit of NOK 28 million (approximately EUR 2,89 million). The guarantee is of a secondary nature. That is, Nordea would have to initiate a procedure for the liquidation of TS' assets, before it could have recourse to the guarantee.
- (25) According to the Norwegian authorities' best estimate, the interest rate obtainable without the guarantee corresponds to an addition of 0.10 – 0.15 percentage points. The Norwegian authorities have explained that this is because TS is viewed by Nordea as a low-risk debtor. On Nordea's six-point scale, with six representing no risk, TS is and has been rated at five. The reason behind this rating is first, the fact that the majority of the shares in TS is held by a public authority and secondly, TS' low-risk lease agreement with the Municipality represents a substantial part of its revenues. Further, a guarantee of this nature is of marginal value to the bank, as the mandatory capital requirements are similar for loans without such partial and limited guarantee ⁽²⁸⁾. The guarantee is still in effect. It expires in 2031 ⁽²⁹⁾. At the end of 2016, it covered the outstanding balance of NOK 9 260 000 (approximately EUR 956 500).
- (26) The complainants have alleged that the guarantee was not granted on market terms and therefore provided an advantage to TS.
- (27) The Norwegian authorities state that any advantage resulting from the guarantee is at most marginal and further refer to marginal effects of the measure on the conditions of cross-border investment or establishment ⁽³⁰⁾. The Norwegian authorities maintain that the guarantee should be qualified as existing aid as it was granted more than 10 years ago ⁽³¹⁾.

4.4. **Measure 3 – leasehold agreements**

- (28) In 1980, the Municipality entered into a 40-year leasehold agreement with Trondheim Tennisklubb. The leasehold was transferred to Nidarøhallen A/S (now TS) in 1991. A second leasehold agreement was concluded in 1989. TS has relied on these leasehold agreements as collateral when entering into a loan agreement with Nordea ⁽³²⁾.
- (29) According to the Norwegian authorities, the leasehold agreements are governed by the Norwegian Ground Lease Act ⁽³³⁾ and established case-law.
- (30) To offer collateral on a leasehold agreement does not require the permission from the lessor (the owner) under the Ground Lease Act, the Land Registration Act ⁽³⁴⁾ or the leasehold agreement.
- (31) The Norwegian authorities have stated that the leasehold agreements were concluded before the entry into force of the EEA Agreement ⁽³⁵⁾.

⁽²⁶⁾ Document No 859501, p. 20.

⁽²⁷⁾ Document No 874440, p. 6.

⁽²⁸⁾ Document No 859501, p. 14.

⁽²⁹⁾ Document No 859501, p. 14.

⁽³⁰⁾ Document No 859501, p. 22.

⁽³¹⁾ Document No 859501, p. 23.

⁽³²⁾ Document 1054294. See section 4.10.

⁽³³⁾ *Lov om tomtefeste (tomtefesteloven)* LOV-1996-12-20-106. The Norwegian authorities have explained that the conclusion of leasehold agreements and the contractual relationship between the landowner/lessor and the lessee was regulated for the first time in a statute from 1975, which entered into force on 1 January 1976. A new Ground Lease Act was enacted in 1996 and entered into force on 1 January 2002.

⁽³⁴⁾ *Lov om tinglysning (tinglyssingsloven)* LOV-1935-06-07-2.

⁽³⁵⁾ Document No 887522, p. 4.

4.5. **Measure 4 – lease agreements concluded from 1999 to 2017**

- (32) Most of the capacity of Trondheim Spektrum has traditionally been used for the purpose of sport clubs on the basis of lease agreements concluded between TS and the Municipality. The Municipality has leased the facility since it opened in 1963.
- (33) The Municipality formalised a principle of cost-free facilities for the benefit of the Municipality's sport clubs in 2004. This was done to facilitate the participation of sport activities irrespective of the income level of individual families. From then on, the sport clubs did not pay for its use, neither to the Municipality nor to TS.
- (34) The Municipality rented the facilities from Trondheim Spektrum for approximately NOK 12 million per year from 1990 until 2002. In 2002, the lease agreement was amended as the Municipality required more capacity. The variations of rent paid is a result of the capacity increase with the construction of hall F, and the implementation of a new model for calculating the agreed utilisation of the facility ⁽³⁶⁾.
- (35) The Norwegian authorities have explained that the level of rent takes into account the cost structure of TS. The historical rent was set on the basis of the level established in 1989 and 1990, which historically reflected the required cash flow for TS to pay off debt and continue operations on the proportion of the facility occupied by the sport clubs ⁽³⁷⁾.
- (36) The lease agreement was not formalized until February 1995. The lease agreement entered into in 1995 does not specify the number of hours and/or percentage of occupation of the sport clubs' use of the facility. These specifications were introduced and further developed in the agreements entered into for 1999 onwards ⁽³⁸⁾.
- (37) The following lease agreements have been concluded since 1999:
- a. Lease agreement 2000 – 2002.
  - b. Lease agreement 2002 – 2006.
  - c. Lease agreement 2007 – 2008.
  - d. Lease agreement 2009 – 2010.
  - e. Lease agreement 2011 (renewed annually) ⁽³⁹⁾.
- (38) The Norwegian authorities have provided the following information regarding the leased capacity ⁽⁴⁰⁾:

Year	Rent paid (NOK)	Hours rented
1999	11 200 000	Not given
2000	11 200 000	13 650
2001	11 200 000	13 650
2002	11 200 000	17 300
2003	14 000 000	17 300
2004	14 000 000	17 300
2005	14 300 000	17 300
2006	14 500 000	17 300

⁽³⁶⁾ Document 874440, p. 5.

⁽³⁷⁾ Document 874440, p. 10.

⁽³⁸⁾ Document 859501, p. 14.

⁽³⁹⁾ Document No 859501, p. 14–15. However, it can be observed that there was a reduction in the capacity in 2016. This indicates that amendments were made at least that year. The Norwegian authorities have explained that this is due to the renovation of TS (Document 874440, p. 9).

⁽⁴⁰⁾ Document 859501, p. 15.

Year	Rent paid (NOK)	Hours rented
2007	14 700 000	12 500
2008	14 000 000	12 500
2009	14 300 000	12 500
2010	14 443 000	12 500
2011	14 088 000	12 500
2012	14 234 000	12 500
2013	14 234 000	12 500
2014	14 234 000	12 500
2015	14 679 522	12 500
2016	14 105 196	11 650

- (39) According to the terms of the lease agreements, the capacity of Trondheim Spektrum should be reserved for the sport clubs, from 1 September to 1 May each year, during the afternoon on weekdays from 16:00 to 23:00 and on weekends from 09:00 to 22:00. TS can therefore offer Trondheim Spektrum's capacity outside of these hours and outside the said time of year.
- (40) Furthermore, the lease agreements provide that TS can reclaim, subject to the terms laid down in the lease agreement, up to 2 000 hours annually during the period from 1 September to 1 May. TS can therefore use the facilities, which are otherwise reserved under the lease agreements for other purposes, for those specific hours. The Norwegian authorities have explained that TS has reclaimed 945 – 2 173 hours annually from 2010 to 2017 ⁽⁴¹⁾. The Norwegian authorities explained that there is no mechanism for the reduction of the overall rent when TS reclaims rented hours ⁽⁴²⁾.
- (41) The complainants have argued that the rent is above market terms. That is, the rent is based on the needs of TS, and not the capacity needed by the Municipality. The complainants allege that the rental fee has never been based on arm's length negotiations, but decided unilaterally by the municipal board of the Municipality.
- (42) According to the Norwegian authorities, the rent paid to TS by the Municipality has been market conform and thus does not entail state aid. Were the Authority to conclude differently, the Norwegian authorities argue that the lease agreement forms part of an existing aid scheme. Furthermore, any new aid would, in any event, be compatible with the functioning of the EEA Agreement.
- 4.6. Measure 5 – lease agreement of 2019 – notification**
- (43) As set out in paragraph (11) above, the Norwegian authorities have notified the lease agreement of 2019.
- (44) TS and the Municipality have concluded a new lease agreement, which is set to enter into force on 1 December 2019. The agreement is conditional upon being in line with market terms. The agreement allows for adaptations by the Municipality, in order to conform to the market economy investor principle, should the Authority so require ⁽⁴³⁾. The agreement will expire on 30 April 2035.
- (45) The Norwegian authorities have explained that this lease agreement is based on the same principles underlying previous lease agreements. The Norwegian authorities have further explained that the new lease agreement represents a substantial increase in the capacity made available for the sport clubs.

⁽⁴¹⁾ The Norwegian authorities were not able to provide data from before 2010.

⁽⁴²⁾ Document 896727, p. 6.

⁽⁴³⁾ Article 12 of the 2019 lease agreement. Norwegian: 'Denne avtalen forutsettes å være inngått på markedsmessige vilkår. Det tas forbehold om at avtalen vil – forut for og i avtaleperioden – justeres for å tilfredsstille eventuelle føringer/krav fra EFTAs overvåkningsorgan (ESA), og/eller andre offentlige myndigheter. Dette for at avtalen til enhver tid skal tilfredsstille markedsinvestorprinsippet.' Document No 887522, p. 7.

- (46) A total of 16 848 hours yearly is rented under the new lease agreement, compared to 12 500 hours in the past. The new lease agreement represents an increase in the rent per hours from approximately NOK 1 200 to 1 700 (approximately EUR 124 to 176). The reason for this increase is twofold: First, the historical rent paid by the Municipality was set on the basis of the level established in 1989 and 1990, and has not been subject to adjustments. Second, the construction costs associated with providing flexibility and allowing for multisport-use results in the operating costs per square metre exceeding by far the square metre cost of the existing venue.
- (47) Both complainants have argued that the rent in the new lease agreement is above market terms, because it is based on TS' needs and not the capacity needed by the Municipality. The complainants allege that the rental fee is not based on arm's length negotiations, but set in order to cover the construction cost of the expansion of Trondheim Spektrum.
- (48) One of the complainants has further alleged that the main cost elements of the extension and renovation project is tied to requirements related to activities other than the activities covered by the lease agreements, such as concerts, professional sports events and fairs. One of the complainants claims that the division of costs between the different activities is therefore not correct, as the needs of the sport clubs could have been met with much less costs.
- (49) According to the Norwegian authorities, the rent paid to TS by the Municipality under the new lease agreement is market conform, and thus does not entail state aid. Should the Authority be unable to exclude the presence of state aid in the new lease agreement, the Norwegian authorities have notified the lease agreement as compatible aid under Article 61(3)(c) of the EEA Agreement.

4.7. **Measure 6 – capital increase linked to new and unexpected costs – block exemption**

- (50) As set out in paragraph (12) above, on 10 December 2018, the Norwegian authorities submitted a GBER information sheet⁽⁴⁴⁾, concerning an *ad hoc* aid to TS for an aid amount of NOK 55 million (approximately EUR 5,68 million) in form of a capital increase. The Norwegian authorities have provided the capital increase to TS under Article 55 of the General Block Exemption Regulation ('GBER').
- (51) Due, in particular, to an increase in the project scope in 2018, the budget increased to NOK 591 million (approximately EUR 61,05 million). The Norwegian authorities have explained that TS cannot cover the additional costs through its existing means or through additional market financing. It therefore applied for the capital increase on 6 July 2018.
- (52) One of the complainants alleges that the capital increase is not compliant with all of the conditions set out in Chapter I of the GBER.

4.8. **Measure 7 – financing of infrastructure costs**

- (53) On 14 March 2017, the City Council adopted a zoning plan for the area where TS is located and the surrounding park area. The process was initiated by TS with the aim of expanding the facility into a multi-function facility, feasible for concerts and large sport events, and with increased capacity for sport clubs, trade fairs and congresses.
- (54) The City Council adopted the principle of full transfer of expenses in 1993, which sets out that building projects must carry all infrastructure costs that are a consequence of the project. Which costs this principle comprises must be in line with Section 17-3, third paragraph of the Planning and Building Act, which regulates what a development agreement must include⁽⁴⁵⁾.
- (55) The Norwegian authorities have explained that a zoning plan forms the basis for a project such as the expansion of Trondheim Spektrum⁽⁴⁶⁾. The zoning plan – including use of procedural orders⁽⁴⁷⁾ (*rekkefølgekrav*) – does not impose any economic obligations on the developer, but provides for the use of the area relating to the project and indicates what (public) infrastructure needs to be in place prior to the implementation of the project⁽⁴⁸⁾.

⁽⁴⁴⁾ Case No 82883, GBER 30/2018/Sports.

⁽⁴⁵⁾ Document No 874440, p. 20-25. The detailed zoning plan for part of Nidarø was adopted by the City Council on 14 March 2017 in case 25/17.

⁽⁴⁶⁾ The Norwegian authorities refer to Section 11 of *lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven)* LOV-2008-06-27-71.

⁽⁴⁷⁾ 'Procedural orders' are requirements relating to the order in which work shall be carried out to ensure the establishment of public services, technical infrastructure and green structures before use is made of areas and the point in time when areas may be used for building and construction purposes, including requirements relating to the order in which development works shall be carried out. See Section 11-9 of the Planning and Building Act, referred to in footnote 46.

⁽⁴⁸⁾ The Norwegian authorities refer to section 18 of the Planning and Building Act.

- (56) The Planning and Building Act sets limits on the developer's maximum financial contribution to the public infrastructure measures that are required under the zoning regulations. The main criterion for cost allocation under a development agreement is that the measure must have a direct factual relationship with the development; it must be necessary for the implementation of the project. Consequently, only public infrastructure measures that result from the project may potentially be imposed as obligations on the developer. On the other hand, infrastructure works that the Municipality would need to implement also in the absence of the project, cannot be imposed on the developer ⁽⁴⁹⁾.
- (57) In addition to the first criterion for cost allocation, the contribution from the developer to the measure must be proportionate to the size and the type of the development or project.
- (58) The Norwegian authorities have explained that the Municipality will, for each project, cover the costs of measures that would have to be implemented regardless of the project, but for which the project affects the timing of when the measures are implemented. Such costs relate to infrastructure that is of a general character, benefitting the population as a whole.
- (59) The Norwegian authorities have explained that a proportionality assessment must be carried out in each case. The eventual conclusion of a development agreement and the allocation of costs entails a degree of discretion on behalf of the Municipality, which must take into consideration the legal framework, as well as the nature of the project ⁽⁵⁰⁾.
- (60) One of the complainants argues that the Municipality has relieved TS from infrastructure costs that a developer would normally have to bear in relation to this type of constructions and has therefore granted an advantage to TS.
- (61) The Norwegian authorities have provided information regarding the distribution of the costs between the TS and the Municipality ⁽⁵¹⁾.
- (62) According to the Norwegian authorities, the connection from Nidarø to Ilen Church will be developed. The Norwegian authorities have stated that the measure forms part of what may be described as a recreational area network for the use of the general public and that therefore it cannot legally order the developer to assume the costs in that respect.
- (63) The Norwegian authorities have further explained that the upgrade of Klostergata is a direct consequence of the development. However, the Municipality assumes the implementation responsibility and will cover the costs connected to roads and archaeological excavations; TS will pay a contribution of NOK 20 million. This is because the Municipality would in any case need to renew the water and sewage pipes in parts of the street.
- (64) The Norwegian authorities have further explained that green areas and a public park will be developed, i.e. a vegetation belt, a park, a walking path and public squares. The Norwegian authorities have stated that this is TS' responsibility. The total amount was estimated at NOK 74 million (approximately EUR 7,64 million), but has been lowered to NOK 39 million (approximately EUR 4,03 million). TS' share of this costs is set at NOK 26 million (approximately EUR 2,66 million), excluding VAT. According to the Norwegian authorities, the calculation of TS' contribution is limited as allowed by Section 17-3, third paragraph of the Planning and Building Act.
- (65) In the view of the Norwegian authorities, infrastructure projects financed by the Municipality do not represent financing in violation of the principle of full transfer of costs in light of the modification mandated by Section 17-3, third paragraph of the Planning and Building Act. Furthermore, the Norwegian authorities do not see that the financial contribution by the local authority may be classified as illegal state aid, because the costs could not have been transferred to the developer in any event.
- (66) The Norwegian authorities argue that the infrastructure works, to be partly financed by the Municipality, relate to activities that public authorities normally perform in the exercise of their public powers and do not consist in offering goods and services on a market ⁽⁵²⁾. According to the Norwegian authorities, the costs assumed by the Municipality do not entail that TS pays less than legally required. Furthermore, the infrastructure is of a general character and will benefit the population as a whole.

⁽⁴⁹⁾ Document No 1059846, p. 2.

⁽⁵⁰⁾ Document No 1059846, p. 2.

⁽⁵¹⁾ Document No 874440, p. 20 – 25 and Documents No 1059842 to 1059848. The detailed zoning plan for part of Nidarø was adopted by the City Council on 14 March 2017 in case 25/17.

⁽⁵²⁾ The Norwegian authorities refer to paragraph 203 of the Authority's Guidelines on the notion of State aid as referred to in Article 61(1) of the EEA Agreement ('NoA'), in this regard and Commission Decision of 8.1.2016. State aid No SA.36019 – Belgium – Financing of road infrastructure in the vicinity of a real estate project – Uplace, paragraph 38.

4.9. **Measure 8 – funds from the Gaming Fund**

- (67) The Gaming Fund scheme is administered by Norsk Tipping AS. The funds stemming from Norsk Tipping AS are gaming funds collected, administered and distributed on the basis of the Gaming Act⁽⁵³⁾ that entered into force on 1 January 1993.
- (68) Applications for grants from the Gaming Fund scheme are processed and assessed in accordance with the provisions laid down by the Ministry of Culture relating to grants and allocations for sports and physical activities. The goal of the scheme is to facilitate sports and physical activities for everyone.
- (69) Funds granted for the construction and renovation of sports facilities will contribute to an infrastructure that provides the population with the opportunity to take part in individually organised activities and activities under the supervision of sport clubs.
- (70) As from 1994, TS has received grants from the Gaming Fund Scheme⁽⁵⁴⁾.
- (71) The Norwegian authorities emphasise that the existing Gaming Fund scheme has not been materially altered since it was last assessed by the Authority in the Vålerenga case⁽⁵⁵⁾ and that the grants in favour of TS have been awarded in accordance with the provisions of the scheme⁽⁵⁶⁾.

4.10. **Measure 9 – implicit guarantee inherent in a loan agreement between Nordea and TS**

- (72) On 11 December 2017, TS signed a loan agreement for NOK 490 million with Nordea⁽⁵⁷⁾. Nordea will provide the working capital during the construction period. The Norwegian authorities have explained that the Municipality is not a party to the loan agreement nor are there any contractual obligations that require the Municipality to provide financing or capital to TS⁽⁵⁸⁾.
- (73) However, the loan agreement includes the following statements⁽⁵⁹⁾:

‘Nordea has placed considerable weight on the fact that Trondheim Spektrum AS intends to make structural changes in the company or other measures that increase the possibility that the municipality of Trondheim, without acting contrary to the law, if necessary, can provide a guarantee to Nordea that reduces the risk of cost overruns.’

‘Nordea has also placed great weight on the ownership of Trondheim municipality and the Executive Board’s decision on 25 June 2015 in case 144/14, which states in paragraph two that the municipality of Trondheim, as the majority owner of Trondheim Spektrum, is ready to assume the necessary financial responsibility resulting from the renovation and development of Trondheim Spektrum.’ (Unofficial translation)

- (74) These statements relate to a clause in the loan agreement which states under ‘other terms’⁽⁶⁰⁾:

‘The risk resulting from any cost overruns occurring during the construction period and, which the credit customer himself cannot pay: Trondheim Spektrum AS will make structural changes in the company or take other measures, which will make it possible for Trondheim Municipality, without coming into conflict with the legislation, if necessary, to provide a guarantee to Nordea.’

⁽⁵³⁾ Lov om pengespill (pengespilloven) LOV-1992-08-28-103.

⁽⁵⁴⁾ Document No 859501, p. 16.

⁽⁵⁵⁾ The Authority’s Decision No 225/15/COL of 10 June 2015 raising no objections to aid in the form of a transfer of land to Vålerenga Fotball.

⁽⁵⁶⁾ Document No 887522, p. 6.

⁽⁵⁷⁾ Document No 1054294.

⁽⁵⁸⁾ Document No 1054298, p. 6.

⁽⁵⁹⁾ Document No 1054294, Loan Agreement between Nordea and TS, dated 11 December 2017, page 1, paragraphs 5 and 6. Unofficial translation. Norwegian: ‘Nordea har lagt betydelig vekt på at Trondheim Spektrum AS har til hensikt å gjøre selskapsendringer eller andre tiltak som åpner muligheten for at Trondheim kommune, uten å komme i strid med lowerket, om nødvendig kan stille en garanti overfor Nordea som reduserer risikoen ifm kostnadsoverskridelser.’/‘Nordea har for øvrig lagt sterk vekt på eierskapet fra Trondheim kommune og vedtaket i formannskapet datert 25. juni 2014 i sak 144/14, hvor det blant annet fremgår av punkt 2 at Trondheim kommune, som største eier av Trondheim Spektrum AS, er innstilt på å ta det nødvendige økonomiske ansvaret som følger av rehabilitering og utvikling av Trondheim Spektrum.’

⁽⁶⁰⁾ Document No 1054294, Loan Agreement between Nordea and TS, dated 11 December 2017, p. 5, ‘Other terms’ – bullet point 3. Unofficial translation. Norwegian: ‘Risikoen som følge av at det oppstår kostnadsoverskridelser i byggeperioden og kredittkunden selv ikke kan betale disse: Trondheim Spektrum AS vil gjøre selskapsendringer eller andre tiltak som åpner muligheten for at Trondheim kommune, uten å komme i strid med lowerket, om nødvendig kan stille garanti overfor Nordea.’

(75) Under the same heading, the following clause states ⁽⁶¹⁾:

‘The lease agreement with Trondheim Municipality of 26.10.2017 cannot be changed/reduced without Nordea’s prior written consent.’

(76) Finally, under the heading ‘Change of ownership – mandatory early repayment’ ⁽⁶²⁾ the loan agreement states ⁽⁶³⁾:

‘It is a condition for entering into and maintaining the Construction Loan Agreement that Trondheim Municipality owns at least 77,93 % of the credit customer and maintains its ownership unchanged.

In the event that the ownership composition changes, without Nordea’s prior written consent, the Construction Loan and any outstanding amount shall be repaid as specified in clause 11 (early maturity of the construction loan).’

(77) TS and Nordea had previously signed a loan agreement dated 27 July 2017. The agreement contained a condition that any construction cost excess during the construction period should be covered either by TS or the Municipality. The loan agreement was co-signed by the City Executive of Finance. That agreement therefore contained clauses regarding the Municipality’s responsibility in respect of any project overruns as well as obligations in respect of the lease agreement which at that time had not been finalised ⁽⁶⁴⁾.

(78) The co-signing of the loan agreement was later deemed a municipal guarantee pursuant to section 51 of the Municipality Act. The City concluded that the guarantee, in order to be effective, required state approval. The guarantee would, for various reasons, probably not obtain such approval and therefore the Chief City Executive was advised to promptly inform Nordea that the Municipality could not be party to the loan agreement. This agreement is void and does not apply between the parties. TS and Nordea therefore signed the current loan agreement without the official involvement of the Municipality.

5. The presence of state aid

5.1. Introduction – existing vs. new aid

(79) As set out above, several alleged aid measures granted to TS are at stake. However, in the present decision the Authority will not assess further the nature of potential aid measures, which would constitute existing aid – either individual aid or aid schemes – within the meaning of Article 1(b) of Part II of Protocol 3 to the Agreement between the EFTA States on the Establishment of a Surveillance Authority and a Court of Justice (‘Protocol 3 SCA’).

(80) Existing aid is subject to a different procedural framework compare to new aid ⁽⁶⁵⁾. Furthermore, existing aid measures are not subject to a repayment obligation.

5.1.1. Measure 1 – the municipal loan

(81) The municipal loan was granted to TS in 1992. In case 113/92 ⁽⁶⁶⁾, the City Council adopted a decision to issue bonds to enable TS, through a new loan, to pay off its existing loans. The Authority therefore considers that any aid entailed in the municipal loan would be individual aid awarded to TS ⁽⁶⁷⁾. The terms of the loans were modified in 2004.

(82) According to Article 15(1) of Part II of Protocol 3 SCA, the powers of the Authority to recover aid shall be subject to a limitation period of 10 years. According to Article 15(3) of Part II of Protocol 3 SCA, any aid with regard to which the limitation period has expired, shall be deemed to be existing aid ⁽⁶⁸⁾.

⁽⁶¹⁾ Document No 1054294, Loan Agreement between Nordea and TS, dated 11 December 2017, p. 5, ‘Other terms’ – bullet point 4. Unofficial translation. Norwegian: ‘Leieavtalen med Trondheim kommunea av 26.10.2017 kan ikke endres/redueres uten Nordea forutgående skriftlige samtykke.’

⁽⁶²⁾ Norwegian: ‘eierskifte – obligatorisk førtidig tilbakebetaling’.

⁽⁶³⁾ Document No 1054294, Loan Agreement between Nordea and TS, dated 11 December 2017, p. 4. Unofficial translation. Norwegian: ‘Det er et vilkår for inngåelse og opprettholdelse av Byggekredittavtalen, at Trondheim Kommune eier minst 77,93 % av Kredittkunden, og opprettholder sin eierandel uendret. For det tilfellet at eiersammensetningen endres, uten Nordeas forutgående skriftlige samtykke, skal Byggekredit-ten og ethvert utestående tilbakebetales som angitt i klausul 11 (Førtidig forfall av byggekredit-ten).’

⁽⁶⁴⁾ Document No 1054298, p. 5.

⁽⁶⁵⁾ Within the meaning of Article 1(c) of Part II of Protocol 3 SCA.

⁽⁶⁶⁾ Documents No 859501, p. 13, and 859503, p. 76.

⁽⁶⁷⁾ According to Article 1(e) of Part II of Protocol 3 SCA, “‘individual aid’ shall mean aid that is not awarded on the basis of an aid scheme and notifiable awards of aid on the basis of an aid scheme’.

⁽⁶⁸⁾ See also Article 1(b)(iv) of Part II of Protocol 3 SCA, according to which ‘existing aid’ is ‘aid which is deemed to be existing aid pursuant to Article 15 of this Chapter’.

- (83) The limitation period begins on the day on which the unlawful aid is awarded to the beneficiary either as individual aid or as aid under an aid scheme ⁽⁶⁹⁾.
- (84) As the municipal loan was granted to TS in 1992, the limitation period has expired. This would be the case even if the limitation period were to be calculated from the date of the last modification of the loan in 2004. Further, the loan was fully repaid in 2014. Any potential aid granted through the measure shall therefore be deemed to be existing aid. Moreover, as the loan was granted to TS in 1992, it would also be aid, which existed before the entry into force of the EEA Agreement and is still applicable after the entry into force of the EEA Agreement. Any potential aid granted through the measure would therefore also be existing aid within the meaning of Article 1(b)(i) of Part II of Protocol 3 SCA.

5.1.2. *Measure 2 – the municipal guarantee*

- (85) The Authority considers that any aid inherent in the guarantee would be individual aid awarded to TS. The Municipality granted the guarantee to TS in 1999 for TS to secure a loan(s) from Nordea. The guarantee was, according to the information provided by the Norwegian authorities, used in 2000 and 2001. The purpose of the loan was to finance the construction of hall F. The guarantee is still in effect and expires in 2031.
- (86) As the municipal guarantee was awarded to TS in 1999, the limitation period of 10 years under Article 15(1) of Part II of Protocol 3 SCA has expired ⁽⁷⁰⁾. According to Article 15(3) of Part II of Protocol 3 SCA any potential aid granted through the measure shall therefore be deemed to be existing aid.

5.1.3. *Measure 3 – the leasehold agreements*

- (87) The leasehold agreements were concluded in 1980 and 1989 respectively. The leasehold agreement between Trondheim commune and Nidarøhallen A/S (now TS) was concluded in 1989 for a duration of 50 years. In 1980, the Municipality entered into a 40-year leasehold agreement with Trondheim Tennisklubb. Trondheim Tennisklubb financed and constructed Hall G of Trondheim Spektrum. The ownership of Hall G, including the leasehold, was transferred to Nidarøhallen A/S (now TS) in 1991 ⁽⁷¹⁾.
- (88) The Authority considers that any aid granted through these leasehold agreements, including their later use as a collateral, would constitute individual aid, which existed prior to the entry into force of the EEA Agreement. According to Article 1(b)(i) of Part II of Protocol 3 SCA, the measures would therefore constitute existing aid.

5.1.4. *Conclusion – measures 1, 2 and 3*

- (89) As any potential state aid granted through measures 1, 2 and 3 would seem to constitute existing aid, within the meaning of Article 1(b) of Part II of Protocol 3 SCA, the Authority will not further assess the state aid character of these measures in the present decision.

5.1.5. *Measure 8 – aid granted under the Gaming Fund scheme*

- (90) The funds stemming from Norsk Tipping AS are gaming funds collected, administered and distributed on the basis of the Gaming Act 1992 that entered into force on 1 January 1993, before the entry into force of the EEA Agreement.
- (91) The Authority considered in its Decision No 537/09/COL of 16 December 2009 ⁽⁷²⁾ that the activities of Norsk Tipping AS constituted an existing aid scheme. The Norwegian authorities have confirmed that no amendments have been made to the scheme since that time. The Authority considers that the funds granted to TS from Norsk Tipping AS are an application of an existing aid system. Existing aid also covers individual aid awards, which have been granted on the basis of an existing aid scheme ⁽⁷³⁾. Therefore, the Authority will not further assess the aid character of the measure in this decision. However, the Authority will take into account the contribution from the gaming funds in any compatibility assessment it may carry out in relation to the measures included in the scope of this decision.

⁽⁶⁹⁾ Article 15(2) of Part II of Protocol 3 SCA.

⁽⁷⁰⁾ This would be the case even if the limitation period would be calculated from the date of when the guarantee was last used in 2001.

⁽⁷¹⁾ Document No 887522, p. 5.

⁽⁷²⁾ Available at <http://www.eftasurv.int/media/decisions/537-09-COL.pdf>. Further, see the Authority's Decision No 225/15/COL of 10 June 2015 raising no objections to aid in the form of a transfer of land to Vålerenga Fotball, paragraph 57.

⁽⁷³⁾ Case E-14/10 *Konkurrenten.no AS v ESA* [2011] EFTA Ct. Rep. 266, paragraph 53.

5.1.6. Measure 4 – lease agreements concluded from 1999 to 2017

5.1.6.1. Introduction

- (92) The Norwegian authorities have argued that, should the Authority entertain any doubts concerning potential advantages in the lease agreements, the lease agreements concluded from 1999 to 2017 should be considered to form part of an existing aid scheme that predates the EEA Agreement. The Norwegian authorities have stated that the Municipality leased the facilities since its opening in 1963. However, the lease agreements were never formalised before 1995 ⁽⁷⁴⁾.
- (93) One of the complainants has argued that the lease agreements cannot be considered to form part of an existing aid scheme. The complainant refers to the fact that there is no law or regulation that obliges the Municipality to lease facilities for sports. According to the complainant, the recent municipal decision regarding the new and twice as high lease, illustrates the margin of discretion inherent in the conclusion of a new lease agreement. In any case, the new lease would have represented a significant amendment to the aid scheme as it entails twice as much aid as before. The complainant did not elaborate further on this issue since, in its view, the financing of the operation of the premises cannot constitute an existing aid scheme in the first place ⁽⁷⁵⁾.
- (94) The Authority takes the preliminary view that the lease agreements concluded from 1999 to 2017 do not constitute an aid scheme, for the following reasons.
- (95) Article 1(d) of Part II of Protocol 3 SCA sets out two definitions of an aid scheme:

“aid scheme” shall mean any act on the basis of which, without further implementing measures being required, individual aid awards may be made to undertakings defined within the act in a general and abstract manner and any act on the basis of which aid which is not linked to a specific project may be awarded to one or several undertakings for an indefinite period of time and/or for an indefinite amount’. (emphasis added)

- (96) The presence of an aid scheme can be based on either of those two definitions.

5.1.6.2. The first definition under Article 1(d) of Part II of Protocol 3 SCA

- (97) The first definition has three cumulative criteria, defining an aid scheme as (i) any act on the basis of which aid can be awarded, (ii) which does not require any further implementing measures, and (iii) which defines the potential aid beneficiaries in a general and abstract manner.
- (98) The Norwegian authorities first note that the main purpose underlying the construction and ongoing extension of Trondheim Spektrum was to create facilities that the municipality, or more precisely, the local Sports Council, would then distribute among the sport clubs. If not used by the sport clubs, Trondheim Spektrum’s facilities would remain unused throughout most of the year. At the same time, it would be inconceivable for TS to run a balanced budget without receiving the lease income from the Municipality, which acquires this capacity for the sole purpose of providing its citizens with free access to sports and leisure activities.
- (99) The Norwegian authorities have referred to an administrative practice and the principles underlying the lease agreements, which have remained unaltered since the entry into force of the EEA Agreement. Those are the leasing of, in principle, all of Trondheim Spektrum’s suitable capacity during 8 months of the year, the possibility for TS to offer some of this capacity on the market for third parties and at a price that is periodically adjusted to reflect, in particular, extensions of Trondheim Spektrum’s capacity.
- (100) In the view of the Norwegian authorities, this mechanism, even if not strictly legally binding, could be regarded as an ‘act’ which also defines the potential aid beneficiary, as required by Article 1(d) of Part II of Protocol 3 SCA ⁽⁷⁶⁾.
- (101) The Norwegian authorities have argued that while the Municipality negotiates the new lease contracts with TS upon expiry of the previous one, it could not deviate from the mechanism without endangering its capacity to deliver sports and leisure possibilities to its citizens. As a result, there have only been minor adaptations to the lease agreements over the years. Notwithstanding the fact that the lease agreement falls – through its responsibility for the annual budget – under the oversight of the City Council, the possible modifications are rather of a ‘technical application’ based on the principles of the act, and do not, in the view of the Norwegian authorities, convey sufficient discretion upon the Municipality to be considered as implementing measures ⁽⁷⁷⁾.

⁽⁷⁴⁾ Document No 859501, p. 23.

⁽⁷⁵⁾ Document No 868182, p. 4.

⁽⁷⁶⁾ Document No 859501, p. 24.

⁽⁷⁷⁾ The Norwegian authorities refer to the Authority’s Decision No 519/12/COL of 19 December 2012 closing the formal investigation procedure into potential aid to AS Oslo Sporveier and AS Sporveisbussene, paragraph 180.

(102) As the Norwegian authorities have stated, existing ‘aid schemes’ have been held to encompass non-statutory customary law ⁽⁷⁸⁾ and administrative practice related to the application of statutory ⁽⁷⁹⁾ and non-statutory law ⁽⁸⁰⁾. In one case, the Commission found that an aid scheme relating to *Anstaltslast and Gewährträgerhaftung* was based on the combination of an unwritten old legal principle combined with widespread practice across Germany ⁽⁸¹⁾.

(103) In a recent judgment, the General Court made the following observations on the basis of the definition of an aid scheme in Article 1(d) of Regulation (EC) No 2015/1589 ⁽⁸²⁾, as interpreted by case-law ⁽⁸³⁾:

‘First, if individual aid awards are made without further implementing measures being adopted, the essential elements of the aid scheme in question must necessarily emerge from the provisions identified as the basis for the scheme.

Secondly, where the national authorities apply that scheme, those authorities cannot have any margin of discretion as regards the determination of the essential elements of the aid in question and whether it should be awarded. For the existence of such implementing measures to be precluded, the national authorities’ power should be limited to the technical application of the provisions that allegedly constitute the scheme in question, if necessary after verifying that the applications meet the pre-conditions for benefiting from that scheme.

Thirdly, it follows from Article 1(d) of Regulation (EC) No 2015/1589 that the acts on which the aid scheme is based must define the beneficiaries in a general and abstract manner, even if the aid granted to them remains indefinite.’

(104) In the case at hand, there is no legal obligation on the Municipality to enter into a lease agreement with TS. Nor is there any legislation which provides the framework under which the lease agreements are made. Furthermore, it appears that the Municipality has, at least on some occasions, decided unilaterally how much rent it pays to TS under the lease agreements ⁽⁸⁴⁾. The complainants allege that the rent has never been based on arm’s length negotiations but decided unilaterally by the Municipal Board of the Municipality.

(105) The alleged aid measure in question is the rent paid above market terms to TS under the lease agreement. If the Municipality can decide unilaterally the level of the rent, then that affords it the discretion to decide whether to grant TS the alleged aid or not, as well as the amount of the alleged aid.

(106) It thus appears to the Authority, based on the information provided by the Norwegian authorities so far, that the administrative practice and the principles referred to by the Norwegian authorities do not constitute an ‘act on the basis of which aid can be awarded’. Moreover, it appears to the Authority that the Municipality enjoys discretion when entering into the lease agreements with TS, so that it can determine the essential elements of the potential aid in question. Should that be the case, the second criterion and the first criterion of the first definition under Article 1(d) of Part II of Protocol 3 SCA would not be fulfilled.

(107) Finally, the Norwegian authorities have not explained how the third criterion could be fulfilled by the principles and administrative practice in question.

(108) As all conditions of the first definition must be cumulatively fulfilled, the Authority takes the preliminary view that the lease agreements concluded from 1999 to 2017 do not constitute an aid scheme.

5.1.6.3. The second definition under Article 1(d) of Part II of Protocol 3 SCA

(109) The second definition has three cumulative criteria, defining an aid scheme as (i) any act on the basis of which aid which is not linked to a specific project (ii) may be awarded to one or several undertakings (iii) for an indefinite period of time and/or for an indefinite amount.

⁽⁷⁸⁾ See the Authority’s Decision No 405/08/COL of 27 June 2008 closing the formal investigation procedure with regard to the Icelandic Housing Financing Fund, section II.2.3.1.

⁽⁷⁹⁾ See Commission Decision No E-45/2000 Fiscal exemption in favour of Schiphol Group (OJ C 37, 11.2.2004, p. 13).

⁽⁸⁰⁾ The Authority’s Decision No 491/09/COL of 2 December 2009 Norsk Film group, Chapter II.2 p. 8. See also the Authority’s Decision No 075/16/COL of 20 April 2016 to propose appropriate measures regarding the use of publicly owned land and natural resources by electricity producers in Iceland, paragraph 114, and Decision No 519/12/COL of 19 December 2012 closing the formal investigation into potential aid to AS Oslo Sporveier and AS Sporveisbussene.

⁽⁸¹⁾ See Commission Decision No E-10/2000 State guarantees for public banks in Germany (OJ C 150 22.6.2002, p. 7).

⁽⁸²⁾ Article 1(d) of Regulation (EC) No 2015/1589 corresponds to Article 1(d) of Part II of Protocol 3 SCA.

⁽⁸³⁾ Judgment in *Belgium v Commission*, T-131/16 and T-263/16, EU:T:2019:91, paragraphs 85–88.

⁽⁸⁴⁾ Document No 874440, p. 8.

- (110) The Norwegian authorities have not argued that the alleged aid scheme falls within the second definition of Article 1(d) of Part II of Protocol 3 SCA. The Authority therefore lacks information to assess this.
- (111) However, the Authority notes that in line with the administrative practice and principles referred to by the Norwegian authorities, the lease agreements have been concluded for a specific time period and expire at a certain date. Moreover, the lease agreements set out the rental price for the facilities rented to the Municipality. It therefore appears to the Authority that the third condition would not be fulfilled.
- (112) As all conditions of the second definition must be fulfilled cumulatively, the Authority takes the preliminary view that the lease agreements concluded from 1999 to 2017 do not constitute an aid scheme.

5.1.6.4. Limitation period

- (113) Pursuant to Article 15(1) of Part II of Protocol 3 SCA, the powers of the Authority to recover aid are subject to a limitation period of 10 years. The limitation period shall begin on the day on which the unlawful aid is awarded to the beneficiary either as individual aid or as aid under an aid scheme. Any action taken by the Authority, with regard to the unlawful aid shall interrupt the limitation period⁽⁸⁵⁾.
- (114) In this decision, the Authority will only further assess the potential aid character of the lease agreements for which the limitation period has not expired.
- (115) The General Court has confirmed that a request for information constitutes a measure interrupting the 10-year limitation period⁽⁸⁶⁾. Furthermore, the General Court stated, in relation to an information request from the Commission that: 'When it addresses a request for information to a Member State, the Commission is informing that State that it has in its possession information concerning aid alleged to be unlawful and, if necessary, that that aid will have to be repaid. Accordingly, the simplicity of the request for information does not have the consequence of depriving it of legal effect as a measure capable of interrupting the limitation period'⁽⁸⁷⁾.
- (116) By letter dated 27 March 2017, the Authority sent the first complaint in the case to the Norwegian authorities and invited them to comment on the complaint⁽⁸⁸⁾. By that letter, the Authority informed the Norwegian authorities that it had in its possession information concerning alleged unlawful state aid and invited them to provide their comments. The Authority therefore considers that by sending the first complaint to the Norwegian authorities, it took action within the meaning of Article 15(2) of Part II of Protocol 3 SCA, and therefore interrupted the limitation period on 27 March 2017.
- (117) Accordingly, the lease agreements for which the limitation period has not expired, would appear to be following:
- (a) Lease agreement 2007 – 2008;
  - (b) Lease agreement 2009 – 2010; and
  - (c) Lease agreement 2011 (which has been renewed annually).
- (118) This is because it would seem from the information provided by the Norwegian authorities that the lease agreement entered into force on 1 January 2008⁽⁸⁹⁾, which in the absence of any indication to the contrary should be taken as the day any aid was granted under the agreement. However, it appears that the lease agreement listed by the Norwegian authorities, as preceding the 2007 – 2008 lease agreement expired on 31 December 2006. The Authority thus lacks information regarding the lease agreement in force during the year 2007. Moreover, the Authority does not have information on when the lease agreement of 2007 – 2008 was signed, and on whether the date of signing could be the date that any aid was granted under the agreement.
- (119) The Authority invites the Norwegian authorities to submit further information in this regard.

⁽⁸⁵⁾ Article 15(2) of Part II of Protocol 3 SCA.

⁽⁸⁶⁾ See judgment in *Scott v Commission*, T-366/00, EU:T:2003:113, paragraph 60: 'It follows that the mere fact that the applicant was not aware of the existence of the Commission's request for information from the French authorities beginning on 17 January 1997 [...] does not have the effect of depriving them of legal effect vis-à-vis the applicant. Consequently, the letter of 17 January 1997, sent by the Commission before the initiation of the administrative procedure and requesting further information from the French authorities, constitutes, under Article 15 of Regulation (EC) No 659/1999, a measure interrupting the 10-year limitation period'. Article 15 of Council Regulation (EC) No 659/1999 of 22 March laying down detailed rules for the application of Article 93 of the EC Treaty (no longer in force) corresponds to Article 15 of Part II of Protocol 3 SCA.

⁽⁸⁷⁾ Judgment in *Département du Loiret v Commission*, T-369/00, EU:T:2003:114, paragraphs 81 and 82.

⁽⁸⁸⁾ Document No 849708.

⁽⁸⁹⁾ Exhibit Q to Document No 859501.

5.1.7. *Conclusion – new vs. existing aid*

- (120) In light of the above findings, the Authority's further assessment in this decision is limited to potential new aid entailed in measures 4 to 7 and 9, which all post-date the entering into force of the EEA Agreement and where the limitation period has not expired: That is, the lease agreements concluded from 2007 to 2017 (measure 4), the new lease agreement of 2019 (measure 5), the capital increase related to new and unexpected costs (measure 6), the financing of infrastructure costs (measure 7) and the implicit guarantee inherent in the loan agreement between TS and Nordea (measure 9).

5.2. *The concept of state aid*

- (121) Article 61(1) of the EEA Agreement reads as follows:

'Save as otherwise provided in this Agreement, any aid granted by EC Member States, EFTA States or through State resources in any form whatsoever which distorts or threatens to distort competition by favouring certain undertakings or the production of certain goods shall, in so far as it affects trade between Contracting Parties, be incompatible with the functioning of this Agreement.'

- (122) The qualification of a measure as aid within the meaning of this provision therefore requires the following cumulative conditions to be met: the measure must (i) be granted by the State or through state resources; (ii) confer an advantage on an undertaking; (iii) favour certain undertakings (selectivity); and (iv) be liable to distort competition and affect trade.

5.3. *State resources*

- (123) Only advantages granted directly or indirectly through state resources can constitute state aid within the meaning of Article 61(1) of the EEA Agreement. State resources include all resources of the public sector, including municipalities⁽⁹⁰⁾.
- (124) The transfer of state resources may take many forms, such as direct grants, loans, guarantees, direct investment in the capital of companies, and benefits in kind. A firm and concrete commitment to make state resources available at a later point in time is also considered a transfer of state resources. A positive transfer of funds does not have to occur; foregoing state revenue is sufficient. Waiving revenue which would otherwise have been paid to the State constitutes a transfer of state resources⁽⁹¹⁾.
- (125) Measures 4 to 7 and 9 were granted by the Municipality in the form of payments under lease agreements, a capital increase, the reduction of infrastructure costs allegedly borne by a developer and as a potential implicit guarantee inherent in a loan agreement between TS and Nordea. Consequently, the measures entail the transfer of state resources.

5.4. *Advantage*

5.4.1. *Introduction*

- (126) The qualification of a measure as state aid requires that it confers an advantage on the recipient. An advantage, within the meaning of Article 61(1) of the EEA Agreement, is any economic benefit, which an undertaking could not have obtained under normal market conditions.

5.4.2. *Measure 4 – the lease agreements concluded from 2007 to 2017*

- (127) The Norwegian authorities have argued that the lease agreements concluded from 2007 to 2017 are market conform and therefore do not entail an advantage within the meaning of Article 61(1) of the EEA Agreement. The Norwegian authorities have not, however, put forward further arguments to the effect that the Municipality acted as a market investor, when entering into the lease agreement with TS.
- (128) The EEA legal order is neutral with regard to the system of property ownership and does not in any way prejudice the right of EEA States to act as economic operators. However, when public authorities directly or indirectly carry out economic transactions in any form, they are subject to EEA State aid rules. Economic transactions carried out by public bodies (including public undertakings) do not confer an advantage on its counterpart, and therefore do not constitute aid, if they are carried out in line with normal market conditions⁽⁹²⁾.

⁽⁹⁰⁾ Judgment in *Germany v Commission*, C-248/84, EU:C:1987:437, and NoA, paragraph 48.

⁽⁹¹⁾ Judgment in *France v Ladbroke Racing Ltd and Commission*, C-83/98 P, EU:C:2000:248, paragraphs 48 – 51.

⁽⁹²⁾ NoA, p. 73 and 74.

- (129) The Norwegian authorities have noted that given the different sizes, equipment, design and location of other venues in Norway, it is not possible to identify a fully equivalent venue to Trondheim Spektrum⁽⁹³⁾. However, the Norwegian authorities have provided information to support its argument that the lease agreements have been market confirm.
- (130) The Municipality has provided information on how TS' pricing to third parties compares to other venues and information on prices for leasing hall capacity for sports and leisure purposes in other venues.
- (131) The Norwegian authorities have explained that Trondheim Spektrum disposes of two halls larger than 2 000 m² (Hall D and Hall F), which are particularly suited for larger fairs, concerts, conferences and similar events. Depending on the type of event, TS charges approximately NOK 70 000 to NOK 85 000 per day for the larger hall D (approximately EUR 7 230 – 8 780), and NOK 59 000 to NOK 70 000 for the somewhat smaller hall F (approximately EUR 6 100 – 7 230).
- (132) The Norwegian authorities made a comparison with leasing such facilities in other venues in Trondheim. The freemasons lodge in Trondheim, for example, charges a daily rate of only NOK 15 000 to NOK 18 000 (approximately EUR 1 550 – 1 860). This is a somewhat smaller venue, it can accommodate up to 600 persons, whereas Hall F in Trondheim Spektrum has a capacity of more than 1 000 persons.
- (133) According to the Norwegian authorities, venues located in Norwegian cities of comparable sizes charge similar rates. In Stavanger, renting of capacity similar to that of Hall F costs just above NOK 200 000 for four days, whereas Grieghallen in Bergen charges approximately NOK 300 000 for four days (approximately EUR 20 100 and 31 000). TS' prices lie just below Bergen⁽⁹⁴⁾.
- (134) The Norwegian authorities have further referred to Sotra Arena located in the municipality of Fjell, a 25 minutes drive from the city of Bergen, a venue with 12 000 m² indoor capacity. In 2016, this venue was used for trade fairs charging approximately NOK 100 000 to 125 000 for three days (approximately EUR 10 300 – 12 900) for approximately 5 000 to 7 000 m².
- (135) In view of this comparison, the Norwegian authorities state that it would appear that TS' prices for hall capacity, when rented out to third parties, are in line with market prices.
- (136) The Municipality purchases capacity from TS, sports clubs with own facilities, other state authorities (in buildings such as high-schools) and to a very limited degree, from private facilities.
- (137) The hourly rate paid by the Municipality ranges between NOK 350 and 2 046 per hour (approximately EUR 36 and 211). The hourly rate paid to TS is NOK 1 174 (approximately EUR 121)⁽⁹⁵⁾. The Norwegian authorities note that the difference in the prices can be explained by a variety of factors. Also, a number of these venues have been financed (partly) by the State and are contractually bound to provide (some) capacity at fixed rates.
- (138) Other factors, which may explain the relatively large differences in prices, are that not all daytimes are similarly valuable and not all venues are as modern, well equipped and centrally located as Trondheim Spektrum. The Norwegian authorities have explained that all of the foregoing considerations are reasons why some of the capacity that the Municipality purchases from other venues is comparatively cheap⁽⁹⁶⁾.
- (139) The Norwegian authorities provided examples of the rates charged by Vestlandshallen, a sports centre in Bergen. According to the Norwegian authorities, this venue charges approximately the same price to (non-sport club) users as the Municipality pays to TS. This is based on a calculation whereby one of TS' 'hall hours' is for a surface area of 800 m² and comprises 60 minutes. A 'quarter hall' in Vestlandshallen would be approximately 440 m² and cost NOK 940 for 90 minutes (approximately EUR 97). This would result in a theoretical price of approximately NOK 626 for 60 minutes and hence NOK 1 252 for a slightly larger surface area than the equivalent in TS (approximately EUR 65 and 129).
- (140) Moreover, the Norwegian authorities argue that the City of Bergen charges non-preferential users NOK 1 150 for one hour in Haukelandshallen, a venue comparable to Trondheim Spektrum (approximately EUR 119). Furthermore, the City of Tromsø charges up to NOK 1 940 for one hour of similar surface area in Tromsøhallen (approximately EUR 200).

⁽⁹³⁾ Document 859501, p. 17.

⁽⁹⁴⁾ Document No 859501, p. 17–18. The Norwegian authorities have further referred to a management interview with Trondheim Messeselskap AS, a company that organizes fairs all over Norway in which the Municipality was informed that Trondheim Spektrum is not perceived as a particularly cheap location. The Norwegian authorities have referred to this interview for further details on price comparison.

⁽⁹⁵⁾ Presumably by dividing the total price paid by number of hours, 14 679 522/12 500 = 1174.36.

⁽⁹⁶⁾ Document No 859501, p. 18.

- (141) The Authority notes that these prices appear to be charged for specific events whereas the assessment in the case at hand concerns an agreed price for a large amount of capacity over a long period of time.
- (142) Furthermore, as noted by the Norwegian authorities, there are important differences when it comes to comparing these venues, for example in the rental time ⁽⁹⁷⁾, the quality of the facilities and the location of the venues within (or outside) the cities. In light of this, the Authority is not convinced that these examples submitted by the Norwegian authorities provide a sufficient degree of comparability to be able to establish that the lease agreements have conformed to market terms.
- (143) In order to establish whether a transaction conforms to market conditions, the transaction can be assessed in the light of the terms under which comparable transactions carried out by comparable private operators have taken place in comparable situations ⁽⁹⁸⁾.
- (144) Benchmarking may not be an appropriate method to establish market prices if the available benchmarks have not been defined with regard to market considerations or if the existing prices are significantly distorted by public interventions ⁽⁹⁹⁾.
- (145) Finally, there are other indications that the lease agreements have not been entered into on market terms, indicating a need for further assessment.
- (146) First, the Norwegian authorities have explained that, in the past, the rent in the lease agreements has been set, inter alia, on the basis of TS' cost structure, with a focus on putting TS in a position to pay off its loans and continue operations.
- (147) Second, in the past, there are examples where the rent has been reduced unilaterally by the Municipality, due to reasons unrelated to the use of the facilities ⁽¹⁰⁰⁾.
- (148) Third, the Norwegian authorities have explained that the lease agreements have provided that TS can reclaim up to 2 000 hours annually under the lease agreements. TS can therefore use the facilities, which are otherwise reserved under the lease agreements for other purposes, for those specific hours. The Norwegian authorities have explained that TS has reclaimed 945 – 2 173 hours annually from 2010 to 2017 and that there is no mechanism for the reduction of the overall rent when TS reclaims rented hours. However, the Norwegian authorities have explained that these are hours which the Municipality for distribution purposes gains access to, but never pays for ⁽¹⁰¹⁾.
- (149) In the light of the aforementioned considerations, the Authority takes the preliminary view that the lease agreements from 2007 to 2017 may have granted TS an advantage.

5.4.3. Measure 5 – the lease agreement of 2019

- (150) The Norwegian authorities have argued that the lease agreement of 2019 is market conform and therefore does not constitute an advantage in favour of TS. The Norwegian authorities have not presented arguments stating that the Municipality acted as a market investor when entering into the new lease agreement with TS.
- (151) The new lease agreement represents an increase in the rent per hour from approximately NOK 1 200 to NOK 1 700 (approximately EUR 124 to 176) ⁽¹⁰²⁾. The Norwegian authorities have acknowledged that this is at the upper end of the hourly rates they have provided (hourly rates from a sample of sports facilities range from approximately NOK 350 to NOK 2 046 (approximately EUR 36 to 211)) ⁽¹⁰³⁾.
- (152) Trondheim Spektrum will be, following the upgrade, a modern and very centrally located facility in one of Norway's largest and fastest growing cities. In the Norwegian authorities' view, for the Authority to conclude that the lease agreement does entail an advantage, the hourly rate would have to be well above the price ranges observed in the market ⁽¹⁰⁴⁾.

⁽⁹⁷⁾ As explained by the Norwegian authorities, not all daytimes are equally valuable.

⁽⁹⁸⁾ NoA, paragraph 98.

⁽⁹⁹⁾ NoA, paragraph 99.

⁽¹⁰⁰⁾ Document No 874440, p. 8. In 1994, the rent was reduced by NOK 2 million unilaterally by the City Council. The reason behind this was threefold; (i) overall economic downturn demanding overall cuts in the city budget, (ii) the City Council was focusing on elderly care, and (iii) after refinancing in 1992, TS had reduced their cost of loan-capital and was deemed able to withstand such a cut.

⁽¹⁰¹⁾ Document No 896727, p. 6.

⁽¹⁰²⁾ Numbers from 2017.

⁽¹⁰³⁾ See section 5.4.2 of this decision.

⁽¹⁰⁴⁾ Document No 1040641, p. 9.

- (153) The Norwegian authorities have further stated that the hourly rate for commercial users of Trondheim Spektrum was higher in the past (from NOK 1 000 to 1 800; approximately EUR 103 to 186) than under the municipal lease contract (NOK 1 200; approximately EUR 124). This is also expected to remain the case going forward, with an hourly rate of approximately NOK 1 700 under the new lease agreement (approximately EUR 176).
- (154) Consequently, if it were concluded that the Municipality paid a price above market levels, this would necessarily entail that the commercial users of TS would also do that. In the Norwegian authorities' view, there is no reason to assume that commercial users would pay a price above market level for the renting of hall space in Trondheim Spektrum ⁽¹⁰⁵⁾.
- (155) The Authority acknowledges that the benchmarks provided by the Norwegian authorities do enable some degree of comparison. However, as the Authority noted with regard to the lease agreements concluded from 1999 to 2017, the lease agreement concerns an annually agreed price for a large amount of capacity, whereas the hourly rates provided for other venues appear to concern situations where the venue is rented for a limited period.
- (156) Furthermore, as noted by the Norwegian authorities, the comparison entails important differences, for example in the rental time, the quality of the facilities, and the location of the venues within the cities. The Authority therefore has doubts as to whether the benchmarks provided by the Norwegian authorities can establish that the lease agreement of 2019 conforms to market terms.
- (157) The Authority therefore does not share the Norwegian authorities' view that the hourly rates observed in the market, as described by the Norwegian authorities, are sufficient at this stage, in order to exclude that the lease agreement entails an advantage to TS.
- (158) The Authority accordingly draws the preliminary conclusion that the lease agreement of 2019 concluded in 2017 may have granted an advantage to TS.

5.4.4. Measure 6 – capital increase linked to new and unexpected costs – GBER

- (159) The Norwegian authorities have granted *ad hoc* aid to TS in the form of a capital increase for an amount of NOK 55 million (approximately EUR 5,68 million) under Article 55 GBER. The Norwegian authorities have not argued that TS could have obtained the capital increase under normal market conditions. The Norwegian authorities have explained that TS cannot cover these additional costs through its existing means or through additional market financing.
- (160) Accordingly, the Authority finds that the capital increase constitutes an advantage to TS, corresponding to the full amount of the capital increase.

5.4.5. Measure 7 – financing of infrastructure costs

- (161) The precise form of the measure is irrelevant in establishing whether it confers an economic advantage on the undertaking. Not only the granting of positive economic advantages is relevant for the notion of state aid, also relief from economic burdens can constitute an advantage. The latter is a broad category, which comprises any mitigation of charges normally included in the budget of an undertaking. This covers all situations in which economic operators are relieved of the inherent costs of their economic activities ⁽¹⁰⁶⁾.
- (162) The notion of an advantage also covers situations where operators do not have to bear costs that other comparable operators normally do under a given legal order, regardless of the non-economic nature of the activity to which the costs relate ⁽¹⁰⁷⁾.
- (163) The Norwegian authorities have provided information relating to the infrastructure costs of the expansion and development of TS as described in section 4.8.
- (164) The Norwegian authorities have explained that the infrastructure improvements that are (partly) financed by the Municipality relate to measures that the Municipality would have to implement, but the project affects the timing for when the measures are implemented. Further, the Norwegian authorities have stated that it would be disproportionate to require the developer to bear these costs and would thus be contrary to Section 17-3(3) of the Planning and Building Act ⁽¹⁰⁸⁾. Moreover, they have stated that this approach is consistent with the Municipality's practice in other comparable projects ⁽¹⁰⁹⁾.

⁽¹⁰⁵⁾ Document Nos 1040641, p. 10, and 1054298, p. 5.

⁽¹⁰⁶⁾ NoA, paragraph 68.

⁽¹⁰⁷⁾ NoA, paragraph 68.

⁽¹⁰⁸⁾ *Lov om planlegging og byggesaksbehandling (plan- og bygningsloven)* LOV-2008-06-27-71, available at <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-06-27-71>.

⁽¹⁰⁹⁾ Document No 1059170.

- (165) The Norwegian authorities have explained that in order to ensure proportionality of the cost allocation, the total costs that the developer must bear are benchmarked against other projects and practice (cost of contribution to public infrastructure per m² BRA ⁽¹¹⁰⁾). For a typical housing development, which tends to be a highly profitable development, experience shows that an acceptable expense per m² BRA is around NOK 2 000 (approximately EUR 207). In TS' case, there is a cost of NOK 2 081 per m² BRA (approximately EUR 215).
- (166) However, the Norwegian authorities have not provided information underlying the calculations of the division of costs and have not specified whether these calculations are based on objective criteria. The benchmark used by the Norwegian authorities does not provide full comparability as it refers to a different type of project, that is, a housing development, whereas the case at hand concerns a multifunctional infrastructure. Furthermore, it is not clear how this benchmark has been applied to other projects. The Authority therefore sees a need for a further assessment of the practice of calculating costs for these types of projects. Consequently, the Authority cannot, at this point, exclude the existence of an advantage, within the meaning of Article 61(1) of the EEA Agreement.
- (167) The Authority thus draws the preliminary conclusion that the division and calculation of infrastructure costs, with regard to the renovation and extension of TS, may have granted TS an advantage.

5.4.6. Measure 9 – implicit guarantee inherent in a loan agreement between Nordea and TS

- (168) On 11 December 2017, TS signed a loan agreement for NOK 490 million (approximately EUR 50,67 million) with Nordea ⁽¹¹¹⁾. Nordea will provide the working capital during the construction period. The Norwegian authorities have explained that the Municipality is not a party to the loan agreement, nor are there any contractual obligations that require the municipality to provide financing or capital to TS ⁽¹¹²⁾.
- (169) One of the complainants has alleged that the Municipality has granted state aid to TS through the loan with Nordea, in the form of a guarantee.
- (170) As described in section 4.10, the loan agreement contains clauses, which mention the possibility for the Municipality, without acting contrary to the legislation, if necessary, to issue a guarantee for Nordea, in relation to the risk which follows any cost overruns in the construction period ⁽¹¹³⁾.
- (171) The loan agreement further contains clauses, which state that the lease agreement between TS and the Municipality cannot be changed, without Nordea's prior written approval ⁽¹¹⁴⁾. Furthermore, the loan agreement contains a condition that the Municipality owns at least 77,93 % of TS ⁽¹¹⁵⁾.
- (172) The Norwegian authorities have emphasised that the Municipality is not a party to the loan agreement and that it is Nordea that takes into account certain factual circumstances in its risk assessment and that these clauses and statements do not bind the Municipality. More specifically, the Norwegian authorities have stated that the potential structural changes in the company and potential political guidelines do not constitute a firm and concrete legal obligation that could bind the Municipality.
- (173) Similarly, the Norwegian authorities have argued that the section in the loan agreement that states that the lease agreement with the Municipality cannot be changed without Nordea's prior written consent, does not bind the Municipality. Were the lease agreement to be changed, it would be for TS to ensure that it obtains the consent of its creditor, i.e. Nordea.
- (174) As to the condition for granting and maintaining the construction loan that the Municipality owns at least 77,93 % of TS, the Norwegian authorities recall that the board of TS, which entered into the loan agreement, does not have the authority to bind its shareholders and thereby the Municipality, including a potential future sale of shares. The loan agreements reflect that Nordea is well aware of the fact that the agreement cannot bind the Municipality, given that the second section provides that change in the ownership structure without consent implies a breach of contract by TS ⁽¹¹⁶⁾.
- (175) However, the Authority finds the effects of the statements in the loan agreements unclear and can, at this point, not exclude that they provide an advantage to TS in the form of an implicit guarantee from the Municipality.
- (176) The Authority invites the Norwegian authorities to submit further information in this regard.

⁽¹¹⁰⁾ The Authority understands that 'BRA' stands for 'area of use'.

⁽¹¹¹⁾ Document No 1054294.

⁽¹¹²⁾ Document No 1054298, p. 6.

⁽¹¹³⁾ Document No 1054294, Loan Agreement between Nordea and TS, dated 11 December 2017, page 5, 'Other terms' – bullet point 3.

⁽¹¹⁴⁾ Document No 1054294, Loan Agreement between Nordea and TS, dated 11 December 2017, page 5, 'Other terms' – bullet point 4.

⁽¹¹⁵⁾ Document No 1054294, Loan Agreement between Nordea and TS, dated 11 December 2017, page 4, 'Change of ownership – mandatory mandatory early repayment' – first paragraph.

⁽¹¹⁶⁾ Document No 1054298, p. 7.

5.5. *The notion of undertaking*

- (177) In order to constitute state aid within the meaning of Article 61 of the EEA Agreement, the measure must confer an advantage on an undertaking. Undertakings are entities engaged in an economic activity, regardless of their legal status and the way in which they are financed⁽¹¹⁷⁾. Consequently, the public or private status of an entity or the fact that an entity is partly or wholly publicly owned has no bearing as to whether or not that entity is an 'undertaking' within the meaning of state aid law⁽¹¹⁸⁾.
- (178) Economic activities are activities consisting of offering goods or services on a market⁽¹¹⁹⁾. Conversely, entities that are not commercially active in the sense that they are not offering goods or services on a given market do not constitute undertakings. In general, both the construction and operation of an infrastructure constitute an economic activity in itself (and are thus subject to state aid rules) if that infrastructure is, or will be used, to provide goods or services on the market⁽¹²⁰⁾. State aid may be granted at several levels: construction, operation and use of the infrastructure⁽¹²¹⁾.
- (179) A single entity may carry out a number of activities, both economic and non-economic activities, provided that it keeps separate accounts for the different funds that it receives, so as to exclude any risk of cross-subsidisation of its economic activities by means of public funds received for its non-economic activities⁽¹²²⁾.
- (180) Trondheim Spektrum is a multifunctional facility, which hosts, inter alia, concerts, large sport events, fairs, and congresses. Further, Trondheim Spektrum is scheduled to host in 2020 the European Championship in handball for men and women. TS also rents out facilities to the Municipality, which in turn makes them available to the sport clubs.
- (181) It is undisputed that TS carries out economic activities, when hosting concerts, large sport events, fairs, congresses and other such events. Consequently, TS constitutes an undertaking within the meaning of Article 61 of the EEA Agreement, with regard to those activities.
- (182) However, the Norwegian authorities have argued that the use of TS' facilities by sport clubs cannot be considered as an economic activity, given that neither the Municipality nor TS receives any remuneration from its users. On this basis, the Norwegian authorities have argued that TS provides its services on a market on a commercial basis only in so far as it is offering its spare capacity on the markets for trade fairs, concerts and other such activities. All other activities should be classified as non-economic⁽¹²³⁾.
- (183) Even if the Municipality can be considered to be carrying out a non-economic activity by offering cost-free facilities for the Municipality's sport clubs, in principle, the entity supplying the Municipality with such facilities, might very well be carrying out economic activities when doing so. The non-economic activities relate to the services provided to the sport clubs, that is, the relationship between the Municipality and the sport clubs.
- (184) Against that background, the Authority cannot exclude, at this point, that TS is an undertaking, not only when hosting concerts, large sport events, fairs, congresses and other events, but also when renting out its facilities to the Municipality, which then provides the hall space for the Municipality's sport clubs.
- (185) In any event, TS carries out other economic activities and the Norwegian authorities have admitted that, at least in the past, no strict separation of accounts has been maintained as regards what had been considered economic and non-economic activities⁽¹²⁴⁾.
- (186) Still, the Norwegian authorities have submitted to the Authority a model developed by BDO for the separation of accounts in TS, both for the future and regarding the past. This model has now been implemented by TS.
- (187) However, the Authority does not have sufficient information at this point, based on the BDO cost allocation model and the cost projection for the future, to be convinced that the revenue from each activity covers their own set of costs.

⁽¹¹⁷⁾ Judgment in *Höfner and Elser v Macrotron*, Case C-41/90, EU:C:1991:161, paragraphs 21 – 23 and

⁽¹¹⁸⁾ Judgment in *Congregación de Escuelas Pías Provincia Betania v Ayuntamiento de Getafe*, Case C-74/16, EU:C:2017:496, paragraph 42.

⁽¹¹⁹⁾ Judgment in *Cassa di Risparmio di Firenze and Others*, Case C-222/04, EU:C:2006:8, paragraph 108.

⁽¹²⁰⁾ Judgment in *Mitteldeutsche Flughafen and Flughafen Leipzig-Halle v Commission*, Case C-288/11 P, EU:C:2012:821, paragraphs 40 – 43.

⁽¹²¹⁾ The Authority's Decision No 496/13/COL of 11 December 2013 concerning the financing of Harpa Concert Hall and Conference Centre, paragraph 50.

⁽¹²²⁾ Judgment in *Congregación de Escuelas Pías Provincia Betania v Ayuntamiento de Getafe*, Case C-74/16, EU:C:2017:496, paragraph 51.

⁽¹²³⁾ Document No 859501, p. 20.

⁽¹²⁴⁾ Document No 859501, p. 19.

(188) Consequently, even if the renting out of TS' facilities to the Municipality for the purposes of providing cost-free facilities to the Municipality's sport clubs were to be considered non-economic, the Authority is not convinced that TS has excluded the risk that the public funds received could cross-subsidise economic activities.

(189) In light of the above, the Authority cannot exclude that the measures assessed in this decision have provided an advantage to TS' economic activities.

5.6. *Selectivity*

(190) To be characterised as state aid within the meaning of Article 61(1) of the EEA Agreement, the measure must also be selective in that it favours 'certain undertakings or the production of certain goods'. Not all measures which favour economic operators fall under the notion of aid, but only those which grant an advantage in a selective way to certain undertakings, categories of undertakings or to certain economic sectors.

(191) The potential aid measures at issue here are individual measures addressed only to TS. The measures are therefore selective within the meaning of Article 61(1) of the EEA Agreement.

5.7. *Impact on trade and distortion of competition*

(192) Public support to undertakings only constitutes state aid under Article 61(1) of the EEA Agreement, if it 'distorts or threatens to distort competition' and only insofar, as it is liable to 'affect trade' between EEA States.

(193) According to settled case-law, the mere fact that a measure strengthens the position of an undertaking compared with other undertakings competing in intra-EEA trade, is considered sufficient to conclude that the measure is likely to affect trade between EEA States and distort competition between undertakings established in other EEA States ⁽¹²⁵⁾.

(194) To the extent that the measures assessed in this decision have not been carried out in line with normal market conditions, they have conferred an advantage on TS, which strengthens its position compared to other undertakings that it competes with.

(195) The Authority must further consider whether the measures are liable to affect trade between EEA States. In this regard, the Union Courts have ruled that 'where State financial aid strengthens the position of an undertaking as compared with other undertakings competing in intra-[Union] trade, the latter must be regarded as affected by the aid' ⁽¹²⁶⁾.

(196) The City of Trondheim is the third largest city in Norway located about an hour's drive from the scarcely populated areas of mid-Sweden. Trondheim Spektrum has the capacity to host large and mid-size international events, which may also be held outside the region ⁽¹²⁷⁾.

(197) On the other hand, the Norwegian authorities have submitted that taking into consideration that the majority of the activities carried out in Trondheim Spektrum are of local character and in light of the limited extent of the activities of TS in a market, as well as the marginal aid intensity, if any, it can consequently not be foreseen that the measures would have more than, at most, a marginal effect on the conditions of cross-border investment or establishment ⁽¹²⁸⁾.

(198) The Authority notes that an effect on trade cannot be merely hypothetical or presumed. It must be established why the measure distorts or threatens to distort competition and is liable to have an effect on trade between EEA States, based on the foreseeable effects of the measure ⁽¹²⁹⁾.

(199) The Authority and the Commission have in a number of decisions considered that certain activities and measures, in view of their specific circumstances, have a purely local impact and consequently no effect on trade between EEA States. In those cases, the Authority and the Commission ascertained, in particular, that the beneficiary provided services to a limited area within an EEA State and was unlikely to attract customers from other EEA States and that it could not be foreseen that the measure would have more than marginal effect on the conditions of cross-border investments or establishments. Some of these decisions concerned sports and leisure facilities serving predominantly a local audience and unlikely to attract customers or investment from other EEA States ⁽¹³⁰⁾.

⁽¹²⁵⁾ Case E-6/98 *The Government of Norway v EFTA Surveillance Authority* [1999] EFTA Ct. Rep. 76, paragraph 59; and judgment in *Philip Morris v Commission*, C-730/79, EU:C:1980:209, paragraph 11.

⁽¹²⁶⁾ Judgment in *Eventech v The Parking Adjudicator*, C-518/13, EU:C:2015:9, paragraph 66.

⁽¹²⁷⁾ Document No 859501, p. 22.

⁽¹²⁸⁾ Document No 859501, p. 22.

⁽¹²⁹⁾ See, for instance, judgment in *AITEC and others v Commission*, T-447/93, T-448/93 and T-449/93, EU:T:1995:130, paragraph 141.

⁽¹³⁰⁾ See, for instance, Commission Decisions in cases N 258/2000 *Leisure Pool Dorsten* (OJ C 172, 16.6.2001, p. 16); Commission Decision 2004/114/EC of 29 October 2003 on measures in favour of non-profit harbours for recreational crafts, the Netherlands (OJ L 34, 6.2.2004, p. 63); SA.37963 – United Kingdom – Alleged State aid to Glenmore Lodge (OJ C 277, 21.8.2015, p. 3); SA.38208 – United Kingdom – Alleged State aid to UK member-owned golf clubs (OJ C 277, 21.8.2015, p. 4); the Authority's Decision No 459/12/COL of 5 December 2012 on aid to Bømlabadet Bygg AS for the construction of the Bømlabadet aqua park in the Municipality of Bømlo; and Decision No 20/19/COL of 2 April 2019 *Leangbukten Båtforenings Andelslag*.

- (200) In the case at hand, the Authority notes that even though some of the activities carried out by TS are of local character, TS also hosts events such as trade fairs, which attract foreign customers. Moreover, TS will host the European handball Championship in 2020, which can be assumed to attract foreign customers.
- (201) Finally, the market for organising international events is open to competition between venue providers and event organisers, which generally engage in activities that are subject to trade between EEA States ⁽¹³¹⁾.
- (202) In light of the above, at this stage, the Authority considers that the measures at issue threaten to distort competition and are liable to effect trade between EEA States.

6. Conclusion on the presence of aid

- (203) The Authority takes the preliminary view that measures 4 to 7 and 9, as specified above, may entail state aid within the meaning of Article 61(1) of the EEA Agreement.

7. Procedural requirements

- (204) Pursuant to Article 1(3) of Part I of Protocol 3 SCA: 'the EFTA Surveillance Authority shall be informed, in sufficient time to enable it to submit its comments, of any plans to grant or alter aid. [...] The State concerned shall not put its proposed measures into effect until the procedure has resulted in a final decision'.
- (205) The Norwegian authorities have not notified all of the measures in question to the Authority. The Authority therefore reaches the preliminary conclusion that the Norwegian authorities have not respected their obligations pursuant to Article 1(3) of Part I of Protocol 3 SCA, and that to the extent measures 4, 7 and 9 entail state aid, that aid is unlawful.
- (206) The Norwegian authorities notified the new lease agreement of 2019, measure 5, on 29 November 2018 ⁽¹³²⁾. The new lease agreement was signed by TS and the Municipality on 25 September and 26 October 2017 respectively and will enter into force on 1 December 2019. The Norwegian authorities have argued that the new lease agreement is conditional upon being in line with market terms ⁽¹³³⁾. It explicitly enables adaptations to bring the conditions of the agreement in line with market terms should the Authority so require. In light of this, the Authority's preliminary conclusion is that, should the lease agreement entail state aid, the Norwegian authorities have respected the requirement set out in Article 1(3) of Part I of Protocol 3 SCA. However, finding this conclusion less than certain, the Authority specifically invites the Norwegian authorities to submit further information in this regard.
- (207) Furthermore, as regards measure 6, the capital increase, the Authority notes that the Norwegian authorities have granted this aid to TS under Article 55 of the GBER ⁽¹³⁴⁾. State aid measures fulfilling all the requirements of Chapter I of the GBER, as well as the specific conditions for the relevant category of aid laid down in Chapter III of the GBER, shall be exempted from the notification requirement. However, as further explained below in section 8 of this decision, the Authority is not fully convinced that the requirements set out in Article 6(2) GBER are fulfilled in relation to this measure. Further assessment of the measure seems required. If the Authority would find that measure 6 does not fulfil the requirements of the GBER it would qualify as unlawful aid.

8. Compatibility of any aid

- (208) Should the measures 4 to 7 and 9 entail state aid within the meaning of Article 61(1) of the EEA Agreement, the Authority must assess whether the aid can be declared compatible with the functioning of the EEA Agreement. It is up to the Norwegian authorities to invoke possible grounds of compatibility and to demonstrate that the conditions for such compatibility are met ⁽¹³⁵⁾.
- (209) Should the Authority consider that the measures at issue entail elements of (new) aid, the Norwegian authorities are of the view that they would in any event be compatible with the EEA Agreement.

⁽¹³¹⁾ See to that effect the Authority's Decision No 496/13/COL of 11 December 2013 concerning the financing of Harpa Concert Hall and Conference Centre, paragraph 75.

⁽¹³²⁾ See further section 2.6. The Authority requested additional information from the Norwegian authorities on 28 January 2019, which the Norwegian authorities provided on 21 February 2019.

⁽¹³³⁾ Article 12 of the new lease agreement of 2019 states (in Norwegian): 'Denne avtalen forutsettes å være inngått på markedsmessige vilkår. Det tas forbehold om at avtalen vil – forut for og i avtaleperioden – justeres for å tilfredsstillte eventuelle føringer/krav fra EFTAs overvåkningsorgan (ESA), og/eller andre offentlige myndigheter. Dette for at avtalen til enhver tid skal tilfredsstillte markedsinvestorprinsippet.'

⁽¹³⁴⁾ See section 4.7 above.

⁽¹³⁵⁾ Judgment in *Italy v Commission*, C-364/90 EU:C:1993:157, paragraph 20.

- (210) The Norwegian authorities have noted that the Authority has recognised the promotion of sport as a common objective in a number of decisions ⁽¹³⁶⁾. Similarly, the European Commission has authorised a large number of aid measures in support of sports and multipurpose facilities ⁽¹³⁷⁾.
- (211) Further, the Norwegian authorities refer to Article 55 of the GBER which allows for aid for the construction of sports – or multipurpose infrastructure. In the Norwegian authorities' view, to some extent, TS arguably also fulfils objectives relating to culture, another well-established objective of common interest ⁽¹³⁸⁾.
- (212) The Norwegian authorities have submitted that TS will not break even without revenue from the lease agreement. The Norwegian authorities consider that there is a demonstrated need for state intervention both as regards the provision of hall capacity to sport clubs and as regards the financing of sports facilities themselves.
- (213) The Norwegian authorities submit that in their view, there is no other policy instrument that would have been equally suited to attain the objective and which would be less distortive. The only other option would be for the Municipality to construct, own and operate a similar infrastructure itself, which, in the Norwegian authorities' view, would hardly be less distortive.
- (214) The Norwegian authorities refer to previous decisions of the Authority and state that in the absence of the lease agreement, the sport clubs would evidently not gain access to free hall time in TS. Even a lower level of the lease would put the entire operation of TS at risk and thereby jeopardise both the provision of hall capacity to sport clubs and the existence of TS as such ⁽¹³⁹⁾.
- (215) As regards the incentive effect of the lease agreements, TS could not finance the projects absent the revenue stream from the municipal lease agreement. In that regard, the Norwegian authorities recall that the lease agreements, while intended to be entered into on market terms – also took account of TS' cost structure. Lower income from the Municipality would have left a hole in TS' balance sheet that other – commercial – activities may not have been able to fill. The infrastructure would also have been designed in a different manner and not have taken account of the needs of various kinds of amateur sport. In view of the forgoing, the Norwegian authorities consider that any potential aid clearly has an incentive effect ⁽¹⁴⁰⁾.
- (216) The Norwegian authorities further refer to the compatibility criteria under Article 55 of the GBER and state that the actual aid element must necessarily be lower than the thresholds in the GBER and that higher amounts could, in any event, be approved under Article 61(3)(c) of the EEA Agreement, in particular, if that aid does not lead to more than a reasonable profit, which according to current projections, is not the case. In view of this, the Norwegian authorities consider that any potential aid, inherent in the lease agreement, is proportionate and limited to the minimum necessary.
- (217) The Norwegian authorities have further stated that if any of the measures addressed would be found to constitute state aid it would be equally clear that those measures would be proportionate. The aid element would be minor in comparison to the costs of constructing and operating Trondheim Spektrum. The Norwegian authorities do not consider it meaningful to calculate a precise potential aid intensity, as undoubtedly, the vast part if not all of the public financing has benefitted TS' non-economic activities.
- (218) In any event, it is apparent from TS' income statement that it generates a large percentage of its income from sales to third parties and the Municipality takes full account of TS' other revenues when negotiating the lease agreements. As a result, the aid is limited to the minimum necessary.

⁽¹³⁶⁾ The Norwegian authorities refer to the Authority's Decision No 357/15/COL of 23 September 2015 to close the formal investigation into State aid in favour of Sandefjord Fotball AS, Decision No 225/15/COL of 10 June 2015 raising no objections to aid in the form of a transfer of land to Vålerenga Fotball, and Decision No 13/18/COL of 29 January 2018 – Templarheimen II – Aid for the construction and operation of the sports facility Templarheimen.

⁽¹³⁷⁾ The Norwegian authorities refer to Commission Decision in case SA.33728 on the financing of a new multiarena in Copenhagen.

⁽¹³⁸⁾ The Norwegian authorities refer to Article 53 of the GBER, in particular paragraph 2 thereof, and the Authority's Decision No 496/13/COL of 11 December 2013 concerning the financing of Harpa Concert Hall and Conference Centre.

⁽¹³⁹⁾ Document No 1046041, p. 13.

⁽¹⁴⁰⁾ Document No 1040641, p. 14.

- (219) The Norwegian authorities further refer to the BDO report and state that no cross-subsidisation of the commercial activities occurs. Even if the Authority refuses to exclude the presence of aid in the lease agreement, based on the benchmarks submitted by the Norwegian authorities, these benchmarks prove that the lease agreement's pricing falls within the range of what is customary in this market in Norway. In that regard, the Municipality notes that the Authority has previously accepted such benchmarks in an infrastructure case as a means to ensure the proportionality of the aid ⁽¹⁴¹⁾.
- (220) The Norwegian authorities consider that, as any aid amount would be insignificant and as TS does not undercharge its commercial users, any effect on trade between EEA States or distortion of competition would be insignificant at most. The Norwegian authorities therefore submit that a balancing test would need to result in finding any potential aid to TS compatible with the EEA Agreement ⁽¹⁴²⁾.
- (221) The Norwegian authorities state that TS in its present form is a cornerstone of the sports and cultural offer available in Trondheim, in particular, as regards free amateur sports. As for the negative effects, the BDO report supports the claim that any aid is used to finance activities of local (and most likely non-economic) character, with no spill-over to the commercial, market oriented activities that TS also performs.
- (222) According to the Norwegian authorities, it would appear common ground that private investment into facilities such as TS is rare and, in any event, insufficient. In the Norwegian authorities' view, the aid would therefore not be capable of crowding out private investment.
- (223) Further, Trondheim is geographically very isolated by European standards and thus unlikely to compete (directly) with other similar venues in Norway, or even less likely, in other EEA States. Even if that would be the case, that does not seem to have led the Authority or the Commission to question the compatibility of aid to such infrastructures. In addition, the Norwegian authorities have shown that TS does not undercharge its commercial users.
- (224) The Authority notes that aid to promote sport and culture, including aid to sport and multi-purpose infrastructure, can be declared compatible with the functioning of the EEA Agreement under certain conditions, as illustrated by Article 55 of the GBER and the decisional practice of the European Commission ⁽¹⁴³⁾ and the Authority ⁽¹⁴⁴⁾.
- (225) The possible aid measures at hand vary in nature. At this stage, the Authority does not have the information to enable it to set out the total possible amount of alleged aid granted to TS that would result from these measures. The Authority must thus conclude that it has doubts as to whether the measures would respect the principle of proportionality and be limited to what is necessary to achieve the stated objective.
- (226) Furthermore, the Authority does not have sufficient information at this point, based on the BDO cost allocation model and the cost projections for the future, to be convinced that the revenue from each activity covers their own set of costs. Consequently, the Authority cannot exclude cross-subsidization from the alleged aid measures to the other activities carried out by TS.
- (227) As to the claims of unlawful state aid granted to TS in the form of the implicit guarantee alleged to be granted in relation to the loan agreement and the alleged relief of infrastructure costs, the Norwegian authorities have not put forward any arguments, regarding possible compatibility with the functioning of the EEA Agreement, in case these measures are found to constitute state aid within the meaning of Article 61(1) of the EEA Agreement. The Authority invites the Norwegian authorities to submit information in this regard.
- (228) As regards the capital increase, referred to as measure 6 in this decision, the Authority notes that the Norwegian authorities have granted this aid to TS under Article 55 of the GBER ⁽¹⁴⁵⁾. The Norwegian authorities have provided information relating to the increased and extra costs pertaining to the extension and renovation of Trondheim Spektrum, which led to the capital increase being granted to TS ⁽¹⁴⁶⁾. In previous correspondence between the Authority and the Norwegian authorities, the Authority had raised the issue of whether the measure fulfilled the criteria set out in Article 6(2) of the GBER. The Norwegian authorities have stated that TS cannot complete the expansion without the requested capital. The Norwegian authorities therefore consider that the aid complies with Article 6 GBER.

⁽¹⁴¹⁾ Document No 1040641, p. 15.

⁽¹⁴²⁾ Document No 859501, p. 25.

⁽¹⁴³⁾ See e.g. Commission Decision in case SA.33728 Financing of a new multiarena in Copenhagen, Commission Decision in case SA.33618 Sweden – Uppsala arena, Commission Decision in case SA.47683 Finland – Tampere Arena.

⁽¹⁴⁴⁾ The Authority's Decision No 357/15/COL of 23 September 2015 to close the formal investigation into State aid in favour of Sandefjord Fotball AS, Decision No 225/15/COL of 10 June 2015 raising no objections to aid in the form of a transfer of land to Vålerenga Fotball, and Decision No 13/18/COL of 29 January 2018 – Templarheimen II – Aid for the construction and operation of the sports facility Templarheimen.

⁽¹⁴⁵⁾ See section 4.7 above.

⁽¹⁴⁶⁾ Document No 930813. Letter from the Norwegian authorities dated 21 September 2018.

- (229) Article 6(1) GBER states that the Regulation shall only apply to aid, which has an incentive effect. According to Article 6(2) GBER: 'Aid shall be considered to have an incentive effect if the beneficiary has submitted written application for the aid to the Member State concerned before work on the project or activity starts. The application for the aid shall contain at least the following information: a) undertaking's name and size; b) description of the project, including its start and end dates; c) location of the project; d) list of project costs; type of aid (grant, loan, guarantee, repayable advance, equity injection or other) and amount of public funding needed for the project'.
- (230) The Norwegian authorities have explained that originally the project costs were estimated to be approximately NOK 536 million (approximately EUR 55,37 million). However, the expectation now is that they will be approximately NOK 591 million (approximately EUR 61,05 million), due, in particular, to the fact that the scope of the project increased. The increased costs of NOK 55 million (approximately EUR 5,68 million) can be attributed two both, as described by the Norwegian authorities, new costs (increased scope of the project) and unexpected costs (budget overruns).
- (231) As explained by the Norwegian authorities in relation to the measure, Trondheim Spektrum has been undergoing a significant renovation and extension project since summer 2017. TS applied for a capital increase of NOK 55 million (approximately EUR 5,68 million) on 6 July 2018, and was granted the aid on 5 December 2018. It therefore seems that the aid was granted after the work on the renovation and extension project started.
- (232) In light of the above, the Authority has doubts, at this point, as to whether the measure fulfils the criteria set out in Article 6(2) GBER. The Authority invites the Norwegian authorities to provide further information in this regard.
- (233) The Norwegian authorities have not presented arguments concerning compatibility of the measure directly under Article 61(3)(c) of the EEA Agreement, in the event that it would be considered that the GBER would not be applicable to the measure. The Authority invites the Norwegian authorities to provide information in this regard.
- (234) Consequently, following its preliminary assessment, the Authority has doubts as to whether the measures could be deemed compatible under Article 61(3)(c) of the EEA Agreement.

9. Conclusion

- (235) As set out above, the Authority considers that measures 4 to 7 and 9, as described above, may constitute state aid within the meaning of Article 61(1) of the EEA Agreement.
- (236) The Authority has doubts as to whether these measures are compatible with the functioning of the EEA Agreement.
- (237) Consequently, and in accordance Article 4(4) of Part II of Protocol 3 SCA, the Authority is obliged to open the formal investigation procedure provided for in Article 1(2) of Part I of Protocol 3 SCA. The decision to open a formal investigation procedure is without prejudice to the final decision of the Authority, which may conclude that the measures do not constitute state aid, or that any aid is compatible with the functioning of the EEA Agreement.
- (238) The Authority, acting under the procedure laid down in Article 1(2) of Part I of Protocol 3 SCA, invites the Norwegian authorities to submit, by **Monday, 20 May 2019**, their comments and to provide all documents, information and data needed for the assessment of these measures in light of the state aid rules.
- (239) The Authority requests the Norwegian authorities to forward a copy of this decision to Trondheim Spektrum AS.
- (240) The Authority must remind the Norwegian authorities that, according to Article 14 of Part II of Protocol 3 SCA, any incompatible aid unlawfully granted to the beneficiary will have to be recovered, unless (exceptionally) this recovery would be contrary to a general principle of EEA law.

(241) If this letter contains confidential information which should not be disclosed to third parties, please inform the Authority by **13 May 2019**, identifying the confidential elements and the reasons why the information is considered to be confidential. In doing so, please consult the Authority's Guidelines on Professional Secrecy in State Aid Decisions ⁽¹⁴⁷⁾. If the Authority does not receive a reasoned request by that deadline, you will be deemed to agree to the disclosure to third parties and to the publication of the full text of the letter on the Authority's website: <http://www.eftasurv.int/state-aid/state-aid-register/>.

Done in Brussels, 16 April 2019.

For the EFTA Surveillance Authority

Bente ANGELL-HANSEN
President
Responsible College Member

Frank J. BÜCHEL
College Member

Högni KRISTJÁNSSON
College Member

Carsten ZATSCHLER
Countersigning as Director
Legal and Executive Affairs

⁽¹⁴⁷⁾ OJ L 154, 8.6.2006, p. 27 and EEA Supplement No 29, 8.6.2006, p. 1.

V

(Bekendmakingen)

BESTUURLIJKE PROCEDURES

EUROPEES BUREAU VOOR PERSONEELSSELECTIE (EPSO)

Aankondiging van vergelijkend onderzoek

(2019/C 177/05)

Het Europees Bureau voor Personeelsselectie (EPSO) organiseert het volgende vergelijkend onderzoek:

EPSO/AD/373/19 — ADMINISTRATEURS (AD 5)

De aankondiging wordt in 24 talen bekendgemaakt in *Publicatieblad van de Europese Unie* C 177 A van 23 mei 2019.

Zie voor meer informatie de website van EPSO: <https://epso.europa.eu/>

PROCEDURES IN VERBAND MET DE UITVOERING VAN HET
GEMEENSCHAPPELIJK MEDEDINGINGSBELEID

EUROPESE COMMISSIE

Voorafgaande aanmelding van een concentratie

(Zaak M.9323 — RheinEnergie/SPIE/TankE)

Voor de vereenvoudigde procedure in aanmerking komende zaak

(Voor de EER relevante tekst)

(2019/C 177/06)

1. Op 16 mei 2019 heeft de Commissie een aanmelding van een voorgenomen concentratie in de zin van artikel 4 van Verordening (EG) nr. 139/2004 van de Raad ⁽¹⁾ ontvangen.

Deze aanmelding betreft de volgende ondernemingen:

- RheinEnergie AG („RheinEnergie”, Duitsland);
- SPIE Deutschland & Zentraleuropa GmbH („SPIE”, Duitsland), dat deel uitmaakt van SPIE Group (Frankrijk).

RheinEnergie en SPIE verkrijgen gezamenlijke zeggenschap in de zin van artikel 3, lid 1, onder b), en artikel 3, lid 4, van de concentratieverordening over een nieuw opgerichte gemeenschappelijke onderneming TankE, die diensten in de sector elektromobiliteit zal aanbieden, meer bepaald de aankoop en de installatie van oplaadinfrastructuur voor alle types elektrische voertuigen, alsook daarmee samenhangende diensten op het gebied van adviesverlening, exploitatie en beheer.

De concentratie komt tot stand door de verwerving van aandelen in een nieuw opgerichte onderneming die een joint venture vormt.

2. De activiteiten van de betrokken ondernemingen zijn:

- RheinEnergie: regionale, verticaal geïntegreerde onderneming voor energie- en watervoorziening die onder de indirecte zeggenschap staat van de stad Keulen;
- SPIE: multitechnische diensten voor gebouwen, installaties en infrastructuren. De SPIE Group biedt werktuigbouwkundige en elektrotechnische diensten en facilitair management aan, alsook ICT-diensten.

3. Op grond van een voorlopig onderzoek is de Commissie van oordeel dat de aangemelde transactie binnen het toepassingsgebied van de concentratieverordening kan vallen. Ten aanzien van dit punt wordt de definitieve beslissing echter aangehouden.

Er zij op gewezen dat deze zaak in aanmerking komt voor de vereenvoudigde procedure zoals uiteengezet in de mededeling van de Commissie betreffende een vereenvoudigde procedure voor de behandeling van bepaalde concentraties krachtens Verordening (EG) nr. 139/2004 van de Raad ⁽²⁾.

4. De Commissie verzoekt belanghebbenden haar hun eventuele opmerkingen over de voorgenomen concentratie kenbaar te maken.

Deze opmerkingen moeten de Commissie uiterlijk tien dagen na de datum van deze bekendmaking hebben bereikt. De volgende referentie moet altijd worden vermeld:

M.9323 — RheinEnergie/SPIE/TankE

⁽¹⁾ PB L 24 van 29.1.2004, blz. 1 („de concentratieverordening”).

⁽²⁾ PB C 366 van 14.12.2013, blz. 5.

Opmerkingen kunnen per e-mail, per fax of per post aan de Commissie worden toegezonden. Gelieve de onderstaande contactgegevens te gebruiken:

E-mail: COMP-MERGER-REGISTRY@ec.europa.eu

Fax +32 22964301

Postadres:

Europese Commissie
Directoraat-generaal Concurrentie
Griffie voor concentraties
1049 Brussel
BELGIË

Voorafgaande aanmelding van een concentratie
(Zaak M.9328 — Platinum Equity Group/Multi-Color Corporation)
Voor de vereenvoudigde procedure in aanmerking komende zaak
(Voor de EER relevante tekst)
(2019/C 177/07)

1. Op 8 mei 2019 heeft de Commissie een aanmelding van een voorgenomen concentratie in de zin van artikel 4 van Verordening (EG) nr. 139/2004 van de Raad ⁽¹⁾ ontvangen.

Deze aanmelding betreft de volgende ondernemingen:

- Platinum Equity Group („Platinum Equity”, Verenigde Staten);
- Multi-Color Corporation („MCC”, Verenigde Staten).

Platinum Equity verkrijgt zeggenschap in de zin van artikel 3, lid 1, onder b), van de concentratieverordening over het geheel van MCC.

De concentratie komt tot stand door de verwerving van aandelen.

2. De activiteiten van de betrokken ondernemingen zijn:

- Platinum Equity: fusie, acquisitie en exploitatie van ondernemingen die diensten en oplossingen aanbieden voor klanten die actief zijn in uiteenlopende sectoren, zoals IT, telecommunicatie, logistiek, metaalbewerking, maakindustrie en distributie;
- MCC: productie en levering van labels voor commerciële klanten die actief zijn in verschillende sectoren, waaronder schoonmaak- en lichaamsverzorgingsmiddelen, levensmiddelen en dranken, medische producten, gepersonaliseerde producten, duurzame consumptiegoederen, en wijnen en gedistilleerd.

3. Op grond van een voorlopig onderzoek is de Commissie van oordeel dat de aangemelde transactie binnen het toepassingsgebied van de concentratieverordening kan vallen. Ten aanzien van dit punt wordt de definitieve beslissing echter aangehouden.

Er zij op gewezen dat deze zaak in aanmerking komt voor de vereenvoudigde procedure zoals uiteengezet in de mededeling van de Commissie betreffende een vereenvoudigde procedure voor de behandeling van bepaalde concentraties krachtens Verordening (EG) nr. 139/2004 van de Raad ⁽²⁾.

4. De Commissie verzoekt belanghebbenden haar hun eventuele opmerkingen over de voorgenomen concentratie kenbaar te maken.

Deze opmerkingen moeten de Commissie uiterlijk tien dagen na de datum van deze bekendmaking hebben bereikt. De volgende referentie moet altijd worden vermeld:

M.9328 — Platinum Equity Group/Multi-Color Corporation

Opmerkingen kunnen per e-mail, per fax of per post aan de Commissie worden toegezonden. Gelieve de onderstaande contactgegevens te gebruiken:

E-mail: COMP-MERGER-REGISTRY@ec.europa.eu

Fax +32 22964301

Postadres:

Europese Commissie
Directoraat-generaal Concurrentie
Griffie voor concentraties
1049 Brussel
BELGIË

⁽¹⁾ PB L 24 van 29.1.2004, blz. 1 („de concentratieverordening”).

⁽²⁾ PB C 366 van 14.12.2013, blz. 5.

ISSN 1977-0995 (elektronische uitgave)
ISSN 1725-2474 (papieren uitgave)

Bureau voor publicaties van de Europese Unie
2985 Luxemburg
LUXEMBURG

NL